

BHAVAN'S LIBRARY

This book is valuable and
NOT to be ISSUED
out of the Library
without Special Permission

॥अय वेदांतस्तोत्रसंयह प्रारंभः॥

४-९-५ ज ४९

सूक्तस्तोत्रसंग्रहस्य द्वितीयो भागः

सूचीपत्रं

स्तोत्र.	पत्रांक.	स्तोत्र.	पत्रांक.
१. हरिपीठे	१	३ साधनपंचकम्	१२
२ आत्मबोधः	६	४ चतुःश्लोकीभागवतम्	१३

श्रीसच्चिदानंदात्मने नमः॥अथ हरिस्तुति प्रारंभः॥
स्तोत्रे भक्त्या विष्णुमनादिं जगदादिं यस्मिन्नेतत्सं-
सृतिचक्रं भ्रमतीत्यम्॥ यस्मिन् दृष्टे नश्यतितत्सं-
सृतिचक्रं तं संसारध्वांतविनाशं हरिमीडे ॥ १ ॥ य-
स्यैकांशादित्यमशेषं जगदेतत् प्रादुर्भूतं येनपिनद्धं
पुनरित्यम्॥येन व्याप्तं येन विबुद्धं सुखदुःखै स्तंसं
सारध्वांतविनाशं हरिमीडे॥२॥सर्वज्ञो यो यश्च हि
सर्वः सकलो यो यश्चानंदोऽनंतगुणो यो गुणधाम्ना॥
यश्चाव्यक्तो व्यस्तसमस्तः सदसद्यस्तं संसारध्वा-
त० ॥३॥ यस्मादन्यनास्त्यपि नैवं परमार्थं दृश्या-

दन्यो निर्विषयज्ञानमयत्वात्॥ज्ञातज्ञानज्ञेयविही-
 नोपि सदा ज्ञ स्तं संसार० ॥ ४ ॥ आचार्येभ्यो
 लब्धसुसूक्ष्माच्युततत्त्वा वैराग्येणाभ्यासवलच्चैव
 द्रढिम्ना ॥ भक्त्यैकाग्रध्यानपरा यं विदुरीशं तंसंसा-
 र० ॥५॥ प्राणानायम्योमितिचित्तं हृदि रूढ्वा ना-
 न्यत्स्मृत्वातत्पुनरत्रैव विलाप्य ॥ क्षीणे चित्ते भाव-
 शिरस्मीति विदुर्यं तंसंसार० ॥ ६ ॥ यं ब्रह्मारूपं
 देवमनन्यं परिपूर्णं हृत्स्थं भक्तैर्लभ्यमजं सूक्ष्ममत-
 क्यं ॥ ध्यात्वात्मस्थं ब्रह्मविदो यं विदुरीशं तंसंसा-
 र० ॥ ७ ॥ मात्रार्तीतं स्वात्माविकाशात्मविबोधं

ज्ञयोतीतं ज्ञानमयं हृद्यपलभ्यम् ॥ भावग्राह्यानन्दमन-
न्यं च विदुर्यं तं संसारं ॥ ८ ॥ यद्यद्वैद्यं वस्तुस-
तत्त्वं विषयाख्यं तत्तद्ब्रह्मैवेति विदित्वा तदहं च ॥
ध्यायंत्येवं यं सनकाद्या मुनयोऽजंतं संसारं ॥ ९ ॥
यद्यद्वैद्यं तत्तदहं नेति विहाय स्वात्मज्योतिर्ज्ञानमया-
नन्दमवाप्स्य ॥ तस्मिन्नस्मीत्यात्मविदो यं विदुरीशं
तं संसारं ॥ १० ॥ हित्वा हित्वा दृश्यमशेषं सवि-
कल्पं मत्वा शिष्टं भादृशिमात्रं गगनाभं ॥ त्यक्त्वादे-
हं यं प्रविशंत्य च्युतभक्ता स्तंसंसारं ॥ ११ ॥ सर्व-
त्रास्ते सर्वशरीरीन च सर्वः सर्ववैष्येवेहनं ये वेति च

सर्वः॥सर्वत्रातर्यामितयेत्यं यमयन्या॥स्तं संसार०
 ॥१२॥सर्वं दृष्ट्वा स्वात्मानि युत्स्याजगदेतददृष्ट्वात्मानं
 चैवमजं सर्वजनेषु ॥ सर्वात्मिकोऽस्मीति विदुर्यं जन
 हृत्स्थं तं संसार० ॥ १३ ॥ सर्वत्रैकः पश्यति जि
 द्रत्यय भुंक्ते स्मष्टा श्रोता बुध्यति चेत्याहुरिमं यं ॥
 साक्षी चास्ते कर्तृषु पश्यन्निति चान्ये तं संसार० ॥
 ॥१४॥पश्यन् शृण्वन्नत्र विजानन् रसयन्सन् जि
 द्रन्विभ्रद्वेहमिमं जीवतयेत्याहत्यात्मानं यं विदुरीशं
 विपयज्ञं तं संसार० ॥ १५ ॥ जाग्रदृष्टास्थूलप
 दार्थानियमायां दृष्ट्वा स्वप्नेथापि सुषुप्तौ सुखनिद्रां ॥

इत्यात्मानं वीक्ष्यमुदास्तेचतुरार्ये तं संसार० ॥ १६ ॥
पश्यन् शुद्धोप्यक्षरएको गुणभेदान्नाकारान् स्फा-
टिकवद्भातिविचित्रः ॥ भिन्नच्छिन्नश्चायमजः कर्म-
फलैर्यस्तं संसार० ॥ १७ ॥ ब्रह्माविष्णुरूद्रद्वुता-
शौरविचंद्रा विंदो वायुर्यज्ञ इतीत्यपरिकल्प्य ॥ एकं
संतं यंबहुधाहुर्मतिभेदा तं संसार० ॥ १८ ॥ सत्यं ज्ञा-
नं शुद्धमनन्तं व्यतिरिक्तं शांतं गूढं निष्कलमानंदम-
नन्यं ॥ इत्याहादौ यंवरूणोऽसौ भृगवेजं तं संसार०
॥ १९ ॥ कोशानेतान्पंचरसादीन् न तिहाय ब्रह्मास्मीति
स्वात्मानि निश्चित्य दृशिस्थः ॥ पित्रा दिष्टो वेदभृगुं

यजुरंते तं संसार० ॥२०॥ येनाविष्टो यस्य च शक्त्या
 यदधीनः क्षेत्रज्ञोऽप्यं कारयिता जंतुषु कर्तुः ॥ कर्ता
 भोक्ता आत्राहि विच्छिद्यस्त्यधिरूढ स्तंसंसार० ॥२१॥
 सुष्टु सर्वं स्वात्मतयैवेत्यमतर्क्यं व्याप्यायांतः कृत्स्न
 मिदं सुष्टु मशोऽपं ॥ सच्चत्यच्चाभूत्परमात्मा सयएक स्तं
 संसार० ॥ २२ ॥ वेदांतैश्चाध्यात्मिकशास्त्रैश्च पुरा
 णैः शास्त्रैश्चान्यैः सात्वततंत्रैश्च यमीशं ॥ दृष्ट्वा यांतं
 श्वेतसिन्धुच्चाविविगुर्यं तं संसार० ॥ २३ ॥ श्रद्धा
 भक्तिश्चानशमादौ र्धतमानैर्ज्ञातुं शक्यो देवदहं वा शुय
 ईशः ॥ दुर्वेज्ञे यो जन्मशतैश्चापि विनातै स्तंसंसार॥

॥ २४ ॥ यस्यातर्क्यस्वात्मविभूतेः परमार्थसर्वस्व-
ल्वित्पत्रनिरुक्तं श्रुतिविद्धिः ॥ तज्जादित्वाद्विधित-
रंगाभमभिन्नं तं सार० ॥ २५ ॥ दृष्टा गीतास्वक्षरतत्त्वं
विधिनान्नं भक्त्या गुर्व्या लभ्य हृदिस्थं दृशि मात्रं ॥
ध्यात्वा तस्मिन्नस्म्यहमित्यत्र विदुर्यं तं संसार०
॥ २६ ॥ क्षेत्रज्ञत्वं माप्य विभुः पंचमुखैर्यो भुङ्क्तेऽजस्रं
भोग्यपदार्थान् प्रकृतिस्थः ॥ क्षेत्रे क्षेत्रेऽस्मिन्बुधदेको
बहुधाऽऽस्ते तं संसार० ॥ २७ ॥ युक्त्या लोढ्य व्या-
सवचांस्यत्र हि लभ्यः क्षेत्रक्षेत्रज्ञांतरविद्धिः पुरुषा-
ख्यः ॥ यो हं सो सौ सोऽस्म्यहमेवेति विदुर्यं तं संसार०

॥२८॥ एकीकृत्यानेकशरीरस्थमिमं ज्ञं यं विज्ञायिहे-
 व स एवाशु भवंति ॥ यस्मिँल्लानानेह पुनर्जन्म लभते
 तं संसारः ॥२९॥ द्वेकत्वं यच्च मधु ब्राह्मणवाक्यैः
 कृत्वा शक्रोपासनमासाद्य विभूत्या ॥ योऽसौ सोऽहं
 सोऽस्म्यहमेवेति विदुर्यं तं संसारः ॥ ३० ॥ योऽयं
 देहे चेष्टयितान्तःकरणस्थः सूर्ये चासौ तापयिता सो-
 स्म्यहमेव ॥ इत्यात्मैक्योपासनया यं विदुरीशं तं सं-
 सारः ॥३१॥ विज्ञानांशो यस्य सतः शक्त्यधिरूढो
 बुद्धीर्बुध्यत्यत्र वहिर्बोधपदार्थान् ॥ नैवातस्यं बुध्य-
 तियं बोधयितारं तं संसारः ॥३२॥ कोऽयं देहे देव इती-

त्यं मुविचार्ये ज्ञाता श्रोतानंदयिता चैष हि देवः इत्या-
लोच्य ज्ञांश इहास्मीति विदुर्यं तं संसार० ॥ ३३ ॥
को ह्येवान्यादात्मनि न स्यादयमेषः ह्येवानंदः प्राणि-
ति बापानिति चेति ॥ इत्यस्ति त्वं वत्स्युपपत्त्या श्रुति-
रेषा तंसंसार० ॥ ३४ ॥ प्राणो वाऽहं वाक् श्रवणादीनि
मनो वा बुद्धिर्वाऽहं व्यस्त उताहोपि समस्तः ॥ इत्या-
लोच्य ज्ञप्तिरिहास्मीति विदुर्यं तं संसार० ३५ ॥
नाहं प्राणो नैव शरीरं न मनोऽहं नाहं बुद्धिर्नाहं महं का-
रधियौ च ॥ योत्र ज्ञांशः सोऽस्म्यहमेवेति विदुर्यं तं संसा-
र० ॥ ३६ ॥ सत्तामात्रं केवलं विज्ञानमजं सत् सूक्ष्मं

नित्यं तत्त्वमसीत्यात्मसुताय ॥ साम्नामन्ते प्राहृषिता ये
 विभुमाद्यं तं संसारं ॥ ३७ ॥ मर्तामर्ते पूर्वमपोद्वाथ
 समाधौ दृश्यं सर्वं नेति च नेतीति विहाय ॥ चैतन्यांशे
 स्वात्मनि संतं च विदुर्यं तं संसारं ॥ ३८ ॥ ओतं
 प्रोतं यत्र च सर्वं गगनांतं योऽस्थूलानण्वादिषु सिद्धो-
 ऽक्षरसंज्ञः ॥ ज्ञाताऽतो न्यो नेत्युपलभ्यो न च वेद्यस्तं
 संसारं ॥ ३९ ॥ तावत्सर्वं सत्यमिवाभाति यदेत-
 द्यावत्सोऽस्मीत्यात्मनि योज्ञोन हि दृष्टः ॥ दृष्टे तस्मिन्
 सर्वमसत्यं भवतीदं तं संसारं ॥ ४० ॥ रागामुक्तं
 लोहयुतं हेम यथाऽग्नौ योगाग्नांगैरुज्ज्वलितज्ञानम-

थाग्नौ दग्ध्वाऽऽत्मानं ज्ञं परिशिष्टं च विदुर्यंतं संसारं ०
४१ यं विज्ञानज्योतिषमाद्यं सुविभातं तद्वद्वैकं द्वऽन्यो
कसमीड्यं तडिदामं ॥ भक्त्याऽऽराध्यैहव विशंत्या-
त्मनि संतं तं संसारं ० ॥ ४२ ॥ पायाद्भक्तं स्वात्म-
नि संतं पुरुषं यो भक्त्या स्तोतीत्यागिरसं विष्णु-
रिमं मां । इत्यात्मानं स्वात्मनि संहृत्य सदैकस्तं
संसारं ० ॥ ४३ ॥ इत्थं स्तोत्रं भक्तजेनेड्यं भवभीति-
ध्वांतार्कभं भगवत्पादीयमिदं यः ॥ विष्णोर्लोकं पठ-
ति शृणोति व्रजति ज्ञो ज्ञानं ज्ञेयं स्वात्मनि चाप्नोति
मनुष्यः ॥ ४४ ॥ इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य

श्रीमच्छंकरचार्यविरचिताहरिस्तुतिः समाप्ता ॥॥॥॥
 ॥ श्रीसच्चिदानंदाय नमः ॥ श्रीसद्गुरुभ्यो नमः ॥
 अथात्मबोधप्रारंभः ॥ तपोभिः क्षीणपापानां शांता
 नां वीतरागिणां ॥ मुमुक्षूणां मेक्ष्यो यऽमात्मबाधो वि-
 धीयते ॥ १ ॥ बोधो न्यसाधनेभ्यो हि साक्षान्मोक्षैक-
 साधनं ॥ पाकस्य वह्निवज्ज्ञानं विना मोक्षो न सि-
 द्ध्यति ॥ २ ॥ अविरोधितया कर्म नाविद्यां विनिवर्तये-
 त् ॥ विद्याविद्यां निहंत्येव तेजस्तिमिरसं ऽघवत् ॥ ३ ॥
 परिच्छिन्न इवाज्ञाना तन्नाशे सति केवलः ॥ स्वयं प्र-
 काशते ह्यात्मा मेधापायैशुमानिव ॥ ४ ॥ अज्ञानकलुषं

जीवं ज्ञानाभ्यासाद्धिनिर्मलं॥कृत्वाज्ञानं स्वयं नश्ये-
ज्जलं कतकरेणुवत् ॥५॥संसारः स्वप्नतुल्यो हिरा-
गद्वेपादिसंकुलः ॥ स्वकाले सत्यवद्भाति प्रबोधे स-
त्यसद्भवेत्॥६॥तावत्सत्यं जगत्भाति शुक्तिकारज-
तं यथा॥यावन्न ज्ञायते ब्रह्म सर्वोधिष्ठानमद्वयं॥७॥
सच्चिदात्मन्यनुस्यूते नित्ये विष्णोः प्रकल्पिताः॥व्य-
क्तयो विविधाः सर्वाद्वाटके कटकादिवत्॥८॥यथा-
काशो हृषीकेशो नानोपाधिगतो विभुः ॥ तद्भेदाद्भि-
न्नवद्भाति तन्नाशे सति केवलः॥९॥नानोपाधिवशा-
देव जातिवर्णाश्रमादयः ॥ आत्मन्यारोपितास्तोये

रसवर्णादिभेदवत् ॥१०॥ पंचकृतमहामृतऽसंभवं
 कर्मसंचितं ॥ शरीरं सुखदुःखनां भोगायतनमुच्यते
 ॥११॥ पंचग्राणमनोबुद्धिर्दशेंद्रियसमन्वितं ॥ अपं-
 चीकृतभूतोत्थं सूक्ष्मांगं भोगसाधनं ॥१२॥ अनाद्य-
 विद्यानिर्वाच्या कारणोपाधिरुच्यते ॥ उपाधित्रित-
 यादन्यऽमात्मानमवधारयेत् ॥१३॥ पंचकोशादियो-
 गेन तत्तन्मय इव स्थितः ॥ शुद्धात्मानो लब्ध्वा दिव्यो गे-
 न स्फटिको यथा ॥१४॥ वपुस्तुषादिभिः कोशैर्युक्तं
 युत्स्यावधाततः ॥ आत्मानमंतरं शुद्धं विविच्यातंदुलं
 यथा ॥१५॥ सदा सर्वगतोऽप्यात्मान सर्वत्रावभासते ॥

बुद्धावेववाभासेत स्वच्छेषु प्रतिबिंबवत् १६ देहद्रिय-
मनोबुद्धि प्रकृतिभ्यो विलक्षणं॥तद्वृत्तिसाक्षिणं वि-
द्यादात्माऽनंराजवत्सदा १७ व्यापतेष्विवद्रियेष्वत्मा
व्यापारीवाविवेकिना॥दृश्यतेभ्रेषु धावत्सु धावन्निव
ग्रथा शशी॥१८॥आत्मचैतन्यमाश्रित्य देहद्रियम-
नोधियः॥स्वकीयार्थेषु वर्तते सूर्यालोकं यथा जना-
॥१९॥देहद्रियगुणान्कर्माऽण्यमले सच्चिदात्मनि ॥
अध्यस्यंत्यविवेकेन गगने नीलतादिवत्॥२०॥अ-
ज्ञानान्मानसोपाधेः कर्तृत्वादीनिचात्मनि॥कल्पं-
तैर्ब्रुगते चंद्रे चलनादि यथाभसः ॥२१॥ रागेच्छा

सुखदुःखादि बुद्धौ सत्यां प्रवर्तते॥सुपुत्रो नास्ति त-
 न्नाशे तस्माद्बुद्धस्तु नात्मनः ॥२२॥ प्रकाशोऽर्कस्य
 तोयस्य शैत्यमग्नयेर्यथोष्णता॥स्वभाव सच्चिदानंदनि-
 त्य निर्मलतात्मः॥२३॥आत्मनःसच्चिदंशश्च बुद्धिर्हृ-
 त्तिरिति द्वयं॥संयोज्य चाविवेकेन जानामीति प्रवर्तते
 २४॥आत्मनो विक्रिया नास्ति बुद्धवर्धो न जातिविति
 जीवः सर्वमलं ज्ञात्वा कर्त्ता द्रष्टेति मुह्यति ॥२५॥
 रज्जुसर्पवदात्मानं जीवं ज्ञात्वा भयं बहेत्॥नाहं जीवः
 परात्मेति ज्ञातं चेन्निर्भयो भवेत्॥२६॥आत्मावभा-
 सयत्येको बुद्ध्यादीर्नाद्रियाणि हि ॥ दीपो घटादिव

त्वात्मा जडैस्तेन विभास्यते ॥२७॥ स्वबोधे नान्य-
बोधेच्छ बोधरूपतयात्मनः ॥ न दीपस्यान्यदीपेच्छा
यथा स्वात्मा प्रकाशते ॥२८॥ निषिध्य निखिलोपा-
धीन्नेति नेतीति वाक्यतः ॥ विद्यादैक्यं महावाक्यैर्जो-
वात्मपरमात्मनोः ॥२९॥ अविद्यकं शरीरादि दृश्यं
बुद्बुदवत् क्षरं ॥ एतद्विलक्षणं विद्यादहं ब्रह्मेति निर्म-
लं ॥३०॥ दिहान्यत्वान्नमे जन्मजराकार्श्यलयादयः
शब्दादिविषयैः संगो निरिद्रियतया न च ॥३१॥ अ-
मनस्त्वान्नमे दुःखरागद्वेषभयादयः ॥ अप्राणो ह्यम-
नाः शुभ्र इत्यादि श्रुतिशासनात् ॥३२॥ निर्गुणो नि-

छिक्रया नित्यो निर्विकल्पो निरंजनः॥ निर्विकारो नि-
 राकारो नित्यमुक्तोऽस्मि निर्मलः॥ ३३॥ अहमाकाश-
 वत्सर्वं बहिरंतर्गतोऽच्युतः॥ सदा सर्वसमः शुद्धो निः-
 संगो निर्मलोचलः॥ ३४॥ नित्यशुद्धविमुक्तैकमखं
 डानंदमद्वयं॥ सत्यं ज्ञानमनंतं यत् परं ब्रह्माहमे वत-
 त्॥ ३५॥ एवं निरंतराभ्यस्ता ब्रह्मैवास्मीति वास-
 ना॥ हरत्यविद्या विक्षेपां नूरो गानिव रसायनं॥ ३६॥
 विविक्ते देश आसीनो विरागो विजितेंद्रियः॥ भाव-
 येदेकमात्मानं तमनंतमनन्यधीः॥ ३७॥ आत्मन्ये-
 वाखिलं दृश्यं प्रविलाप्य धिया सुधीः॥ भावयेदेक

मात्मानं निर्मलाकाशवत्सदा ॥३८॥ रूपवर्णादिकं
सर्वं विहाय परमार्थवित् ॥ परिपूर्णचिदानंदस्वरूपे-
णावतिष्ठते ॥ ३९ ॥ ज्ञातृज्ञानज्ञेयभेदः परात्मनि न
विद्यते ॥ चिदानंदैकरूपत्वादीप्यते स्वयमेव हि ॥
॥४०॥ एवमात्मारणौ ध्यानमथने सततं कृते ॥ उदि-
तावगतिज्वाला सर्वाज्ञानेधनं दहेत् ॥ ४१ ॥ अरु-
णेनैव बोधेन पूर्वसंतमसे हृते ॥ तत आविर्भवेदात्मा
स्वयमेवांशुमानिव ॥ ४२ ॥ आत्मा तु सततं प्राप्नो-
ष्य प्राप्तवदविद्यया ॥ तन्नाशे प्राप्तवद्भाति स्वकं ठाभ-
रणं यथा ॥ ४३ ॥ स्थाणो पुरुषवद्भात्या कृताब्रह्माणि

जीवता॥जीवस्य तात्त्विके रूपे तस्मिन् दृष्टे निवर्तते॥४४॥तत्त्वस्वरूपानुभवादुत्पन्नं ज्ञानमंजसा ॥
 अहंममेति चाज्ञानं बाधते दिग्भ्रमादिवत् ॥४५॥
 सम्यग्विज्ञानवान् योगी स्वामन्येवाखिलं स्थितं ॥
 एकं च सर्वमात्मान दीक्षते ज्ञानचक्षुषा ॥४६॥आ-
 त्मेवेदं जगत्सर्वमात्मनोन्यन्न विद्यते ॥ मृदो यद्वद्ध-
 टादीनि स्वात्मानं सर्वमीक्षते॥४७॥जीवन् मुक्तस्तु
 तद्विद्वान् पूर्वोपाधिगुणांस्त्यजेत् ॥ स त्रिदानंदरूप
 त्वा ऋवेद्धमरकीटवत्॥४८॥ तीर्त्वा मोहार्णवं हत्वा
 रागद्वेषादिराक्षसान्॥योगी शान्तिसमायुक्तो ह्यात्मा

रामो विराजते ॥४९॥ उपाधिस्थोपि तद्धर्मनल्लिप्तो
व्योमवन्मुनिः॥सर्वविन्मूढतिष्ठे दसक्तो वायुवच्चरेत्
॥५०॥वाह्यानित्यसुखासक्तिं हित्वात्मसुखनिवृतः॥
घटस्थदीपवत्स्वच्छः स्वांतरेव प्रकाशते ॥ ५१ ॥
उपाधिविलयाद्विष्णो निर्विशे पंविशेन्मुनिः॥जले
जलं वियद्व्योम्नि तेजस्तेजसिवा यथा ॥५२॥ य-
ल्लाभान्नापरो लाभो यत्सुखान्नापरं सुखं॥यज्ज्ञा-
नान्नापरं ज्ञानं तद्वह्नेत्यवधारयेत् ॥५३॥ यद्ब्रह्म
नपरं दृश्यं यद्भूत्वा न पुनर्भवः ॥ यज्ज्ञात्वा न परं ज्ञेयं
तद्वह्नेत्यवधारयेत् ॥५४॥ तिर्यग्ध्वमधः पूर्णं स

वे०

॥११॥

जीवता॥जीवस्य तात्त्विके रूपे तस्मिन् दृष्टे निवर्तते॥४४॥तत्त्वस्वरूपानुभवादुत्पन्नं ज्ञानमंजसा ॥
 अहंममेति चाज्ञानं बाधते दिग्भ्रमादिवत् ॥४५॥
 सम्यग्विज्ञानवान् योगी स्वामन्येवाखिलं स्थितं ॥
 एकं च सर्वमात्मान दीक्षते ज्ञानचक्षुषा ॥४६॥आ
 त्मेवेदं जगत्सर्वमात्मनोन्यन्न विद्यते ॥ सृष्टौ यद्वद्व-
 टादीनि स्वात्मानं सर्वमीक्षते॥४७॥जीवन् मुक्तस्तु
 तद्विद्वान् पूर्वोपाधिगुणांस्यजेत् ॥ स चिदानंदरूप
 त्वा ऋवेद्धमरकीटवत्॥४८॥तीर्त्वा मोहार्णवं हत्वा
 रागद्वेषादिराक्षसान्॥योगी शान्तिसमायुक्तो ह्यात्मा

रामो विराजते ॥४९॥ उपाधिस्थोऽपि तद्धर्मैर्नलिप्तो
व्योमवन्मुनिः॥सर्वविन्मूढतिष्ठे दसक्तो वायुवच्चरेत्
॥५०॥वाह्यानित्यसुखासक्तिं हित्वात्मसुखनिर्मुक्तः॥
घटस्थदीपवत्स्वच्छः स्वांतरेव प्रकाशते ॥ ५१ ॥
उपाधिविलयाद्विष्णो निर्विशे पंविशेन्मुनिः॥जले
जलं विपद्ध्योन्नि तेजस्तेजसिवा यथा ॥५२॥ य-
ल्लाभान्नापरो लाभो यत्सुखान्नापरं सुखं॥यज्ज्ञा-
नान्नापरं ज्ञानं तद्वह्न्येत्यवधारयेत् ॥५३॥ यद्दृष्ट्वा
नपरं दृश्यं यद्भूत्वा न पुनर्भवः ॥ यज्ज्ञात्वा न परं ज्ञेयं
तद्वह्न्येत्यवधारयेत् ॥५४॥ तिर्यग्ध्वमधः पूर्णं स

चिदानंदमव्ययम् ॥ अनंतं नित्यमेकं यत्तद्ब्रह्मेत्य-
 वधारयेत् ॥५५॥ अतद्व्यावृत्तिरूपेण वेदांतैर्लक्ष्यते
 व्ययं ॥ अखंडानंदमेकं यत्तद्ब्रह्मेत्यवधारयेत् ॥५६॥
 अखंडानंदरूपस्य तस्यानंदंलवाश्रिताः ॥ ब्रह्माद्या-
 स्तास्तस्येन भवस्यानंदिनोऽखिलाः ॥५७॥ तद्युक्त-
 मखिलं वस्तु व्यवहारस्तदन्वितः ॥ तस्मात्सर्वगतं
 ब्रह्म क्षीरे सर्पिरिवाखिले ॥५८॥ अनण्वस्थूलमह-
 स्व मदीर्घमजमव्ययं ॥ अरूपगुणवर्णारण्यं तद्ब्रह्म
 त्यवधारयेत् ॥५९॥ यद्वासा भासतेर्कादि भास्यैर्य-
 त्तुन भास्यते ॥ येन सर्वमिदं भाति तद्ब्रह्मेत्यवधारयेत्

॥६०॥ स्वयमंतर्वाहिर्याप्य भासयन्नखिलं जगत्॥
ब्रह्म प्रकाशते बन्धि प्रतप्तायसर्पिडवत् ॥ ६१ ॥ ज
गद्विलक्षणं ब्रह्म ब्रह्मणोन्यन्नकिंचन॥ ब्रह्मान्यद्भ्रति
चेन्मिथ्या यथा मरुमरीचिका ॥ ६२ ॥ दृश्यतेभ्रू-
यते यद्यद्ब्रह्मणो न्यन्नतद्भवेत् ॥ तत्त्वज्ञानाच्चऽतब्रह्म
सच्चिदानंदमद्वयं ॥६३॥सर्वगं सच्चिदात्मानं ज्ञानच
क्षुर्निरीक्षते॥अज्ञानचक्षुर्नेक्षत भास्वंतं भानुमंधवत्
॥ ६४ ॥ श्रवणादिभिरुद्दीप्तो ज्ञानाग्निपरितापितः॥
जीवःसर्वमलान्मुक्तः स्वर्णवद्द्योतते स्वयं ॥६५॥
दृदाकाशोदितो ह्यात्मा बोधभानुस्तमोऽपहृत् ॥

सर्वव्यापी सर्वधारी भाति सर्वं प्रकाशते ॥ ६६ ॥
 दिग्देशकालाद्यनपेक्ष्य सर्वगं शीतादिद्वन्नित्यसुखं
 निरंजनं ॥ यः स्वात्मतीर्थं भजते विनिष्क्रियः स सर्व
 वित्सर्वगतोऽमृतो भवेत् ॥ ६७ ॥ इति श्रीमत्परम
 हंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमच्छंकराचार्यकृत आत्मबो
 धः समाप्तः ॥ ॥ शुभं भवतु ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ वेदो नित्यमधीयतां तदुदितं कर्म
 स्वनुष्ठीयतां ते ने शस्यविधीता मपचितिः काम्ये म
 तिस्त्यज्यतां ॥ पापौघः परिधूयतां भवसुखे दोषानु
 संधीयता मात्मेच्छाव्यवसीयतां निजगृहान्तूर्णविनि

गम्यताम्॥१॥संगः सत्सुविधीयतां भगवतो भक्ति
ईडाधीयतां शांत्यादिःपरिचियतांढुतरं कर्माशुसं
त्यज्यतां॥सद्विद्यानुपसर्पतांप्रतिदिनं तत्पाटुकेसे
व्यतां ब्रह्मेकाक्षरमर्थ्यतां श्रुतिशिरो वाक्यंसमाक
र्ण्यतां॥२॥ वाक्यार्थश्चविचार्यतां श्रुतिशिरःपक्षःस
माश्रीयतांदुस्तर्कात्सुविरम्यतां श्रुतिमतस्तर्कानुसं
धीयतां॥ब्रह्म वास्मि विभाव्यता महर्हो गर्वः परि
त्यज्यतां देहेहं मतिरुज्झतां बुधजनैर्वादःपरित्यज्य
ताम्॥३॥दुद्वयाधिश्चचिकित्स्यतां प्रतिदिनंभिक्षौ
पधंमुज्यतांस्वाहन्नंनतु याच्यतां विधिवशात्प्राप्तेन
संतुज्यतां॥शीतोष्णादिविषह्यतांनतुपृथा वाक्यंस-

वे०

॥११॥

मुच्चार्यता मौदासीन्यमभीप्स्यता जनकृपा नेष्टुर्यमु
 त्सृज्यताम्॥१॥ एकांति सुखमास्यतां परतरे चेतःस-
 माधीयतां पूर्णात्मा सुसमीक्ष्यतां जगदिदं तद्वाधितं ह-
 इयतां प्राक्कर्मप्रविलाप्यतां चितिवलान्नाप्युत्तरैः श्लि-
 ष्यतां प्रारब्धं त्विह भुज्यता मथ परं ब्रम्हात्मनास्थी-
 यतां॥५॥ यः श्लोकपंचकमिदं पठते मनुष्यः संचिंत-
 यत्यनु दिनं स्थिरता मुपेत्य॥ तस्याशु संसृतिद्वानल-
 तीव्र घोर तापः प्रशांतिमुपयाति चितिप्रसादात्॥६॥
 इति श्रीमच्छंकराचार्यविरचितं साधनपंचकं संपूर्णम्
 श्रीगणेशाय नमः॥ श्रीभगवानुवाच॥ ज्ञानं परमगुह्यं

मेयद्विज्ञानसमन्वितम्।।सरहस्यंतदंगंचगृहाणगदि
तंमया॥१॥यावानहंयथाभावोयद्रूपगुणकर्मकः॥
तथैवतत्त्वविज्ञानमस्तुतेमदनुग्रहात्॥२॥अहमेवा
समेवाऽग्रेनान्यद्यत्सदसत्परं॥पश्चादहंयदेतच्चयौवऽ
शिष्येतसोऽस्म्यहम्॥३॥ऋतेऽर्थयत्प्रतीयेतनप्रती
येतचात्मनि॥तद्विद्यादान्मनोमायांयथाभासोय-
थातमः॥४॥यथामहांतिभूतानिभूतेषूच्चावचेष्वनु॥
प्रविष्टान्यप्रविष्टानितथातेषुनतेष्वहं॥५॥एताव
देवजिज्ञास्यंतत्त्वजिज्ञासुनाऽत्मनः॥अन्वयव्यतिरे
काभ्यांयत्स्यात्सर्वत्रसर्वदा॥६॥एतन्मतंसमाति

ए परमेण समाधिना॥भवान्कल्पविकल्पेषु न विमु
 ह्यतिकर्हिचिन्त ॥७॥ इति श्रीभागवते महापुराणेऽ
 ष्टादशसाहस्र्यांसंहितायावैष्णवासिक्याद्वितीयस्कंधे
 भगद्ब्रह्मसंवादे चतुःश्लोकीभागवतसमाप्तम् ॥
 गुरुर्नमस्यात्स्वजनोनसस्या त्पितानसस्याज्जननी
 नसास्यात् ॥ देवंततस्यान्नपतिश्चसस्यान्नमोच
 येद्यः समुपेतमृत्युं ॥ १ ॥ नीरक्षीरनेनतथ्यवितथे
 संपिडितेपडिते दुर्बोधसकलेविवचयतयः श्रीशंक
 राख्योमुनिः ॥ हंसोयंपरमोस्तुयेपुनरिहाशक्तास्त
 मस्ताःस्थिताजंभान्निवफलाशनैर्नकरसिकान्काका

नमून्मन्महे ॥१॥ कपिलपतंजलिगौतमकणभूक्
प्रमुखाःक्षमांमयिकुरुध्वं ॥ स्वधनंभवत्सुमोहाच्छु
तिगंविस्मृत्यशोधितमुधा ॥ १ ॥ समाप्तम् ॥

इदं पुस्तकं पण्डित ज्येष्ठरामात्मजं रविशंकरेण
गुजराती मुद्रणालये मुद्रितम् ॥

शके १८२३ संवत् १९५७

पण्डित नारायणमूलजी

कालत्रादेविरौड रामवाडी एतेषां पुस्तकालये लभ्येत.

हमारे पुस्तकालयमें संस्कृत, हिंदिभाषाके, मराठी
इंग्रेजी इत्यादि पुस्तकें मिल सकती हैं.

॥ इति वेदांतस्तोत्रसंग्रहः समाप्तः ॥

॥अथ वेदांतस्तोत्रसंग्रह प्रारंभः॥

वेदांतस्तोत्रसंग्रहस्य द्वितीयोभागः

सूचीपत्रं

स्तोत्र.	पत्रांक.	स्तोत्र.	पत्रांक.
१ हरिमीडे	.... १	३ साधनपंचकम्	.... १२
२ आत्मवोधः	.... ६	४ चतुःश्लोकीभागवतम्	१३

श्रीसच्चिदानंदात्मने नमः॥अथ हरिस्तुति प्रारंभः॥
स्तोत्र्ये भक्त्या विष्णुमनादिं जगदादिं यस्मिन्नेतत्सं
सृतिचक्रं भ्रमतीत्यम्॥ यस्मिन्द्दृष्टे नश्यतितत्संसृ-
तिचक्रं तं संसारध्वांतविनाशं हरिमीडे ॥ १ ॥ य-
स्यैकांशादित्यमशेषं जगदेतत् प्रादुर्भूतं येनपिनद्धं
पुनरित्यम्॥येन व्याप्तं येन विबुद्धं सुखदुःखं स्तंसं
सारध्वांतविनाशं हरिमीडे॥२॥सर्वज्ञो यो यश्च हि
सर्वः सकलो यो यश्चानंदोऽनंतगुणो यो गुणधाम्॥
यश्चाव्यक्तो व्यस्तसमस्तः सदसद्यस्तं संसारव्वा-
त० ॥३॥ यस्मादन्यनास्त्यपि नैवं परमार्थं दृश्या-

दन्यो निर्विषयज्ञानमयत्वात्॥ज्ञातज्ञानज्ञेयविही-
 नोपि सदा ज्ञ स्तं संसार० ॥ ४ ॥ आचार्येभ्यो
 लब्धसुसूक्ष्माच्युततत्त्वा वैराग्येणाभ्यासवलाच्चैव
 द्वादिन्ना ॥ भक्त्यैकाग्रध्यानपरा यं विदुरीशं तंसंसा-
 र० ॥५॥ प्राणानायम्योमितिचित्तं हृदि रुध्वा ना-
 न्यत्स्मृत्वातत्पुनरत्रैव विलाप्य ॥ क्षीणे चित्ते माह-
 शिरस्मीति विदुर्यं तंसंसार० ॥ ६ ॥ यं ब्रह्मारव्यं
 देवमनन्यं परिपूर्णं हृत्स्थं भक्तैर्लभ्यमजं सूक्ष्ममत-
 क्यं ॥ ध्यात्वात्मस्थं ब्रह्मविदो यं विदुरीशं तंसंसा-
 र० ॥ ७ ॥ मात्रातीतं स्वात्मविकाशात्मविवोधं

ज्ञयोतीतं ज्ञानमयं हृद्यपलभ्यम्॥ भावग्राह्यानंदमन-
ल्यं च विदुष्यं तं संसार० ॥ ८ ॥ यद्यद्वेद्यं वस्तुस-
तत्त्वं विषयाख्यं तत्तद्वद्वेति विदित्वा तदहं च ॥
ऽयार्थत्वेवं यं सनकाद्या मुनयोऽजंतं संसार० ॥ ९ ॥
यद्यद्वेद्यं तत्तदहं नेति विहाय स्वात्मज्योतिर्ज्ञानमया-
नंदभवाप्य ॥ तस्मिन्नस्मीत्यात्मविदो यं विदुरीशं
तं संसार० ॥ १० ॥ हित्वा हित्वा हृद्यमशेषं सवि-
कल्पं मत्वा शिष्टं भादृशिमात्रं गगनाभं ॥ त्यक्त्वादे-
हं यं प्रविशंत्य च्युतभक्ता स्तंसंसार० ॥ ११ ॥ सर्व-
त्रास्ते सर्वशरीरी न च सर्वः सर्ववेत्येवेहनं वेति च

सर्वः॥सर्वत्रातर्यामितयेत्यं यमयन्या॥स्तं संसार०
 ॥१२॥सर्वदृष्ट्या स्वात्मानि युक्त्या जगदेतद्दृष्ट्वात्मानं
 चैवमजं सर्वजनेषु ॥ सर्वात्मैकोऽस्मीति विदुर्यं जन
 हृत्स्थं तं संसार० ॥ १३ ॥ सर्वत्रैकः पश्यति जि
 घ्रत्यथ भुंक्ते स्मष्टा श्रोता बुध्यति चेत्याहुरिमं यं ॥
 साक्षी चास्ते कर्तृषु पश्यन्निति चान्ये तं संसार० ॥
 ॥१४॥पश्यन् शृण्वन्नत्र विजानन् रसयन्सन् जि
 घ्रन्विभ्रद्देहमिमं जीवतयेत्याहत्यात्मानं यं विदुरीशं
 विषयज्ञं तं संसार० ॥ १५ ॥ जाग्रद्दृष्टास्थूलप
 दार्थानयमायां दृष्टास्वप्नेथापि सुषुप्तौ सुखनिद्रां ॥

इत्यात्मानं वीक्ष्यमुदास्तेचतुरार्ये तं संसार० ॥ १६ ॥
पश्यन् शुद्धोऽप्यक्षरएकोगुणभेदान्नाकारान् स्फा-
टिकवद्भातिविचित्रः ॥ भिन्नच्छिन्नश्चायमजः कर्म-
फलैर्यं स्तं संसार० ॥ १७ ॥ ब्रह्माविष्णुरुद्रहुता-
शौरविचंद्रा विंदोवायुर्धृजश्चतुर्थीत्यपरिकल्प्य ॥ एकं
संतं यंबहुधाहुर्मतिभेदा तं संसार० ॥ १८ ॥ सत्यं ज्ञा-
नं शुद्धमनन्तं व्यतिरिक्तं शांतं गूढं निष्कलमानंदम-
नन्यं ॥ इत्याहादौ यं वरुणोऽसौ भृगवेजं तं संसार०
॥ १९ ॥ कोशानेता न्यं चरसादीऽनतिहाय ब्रह्मास्मीति
स्वात्मानि निश्चित्य दृशिस्थः ॥ पित्रा दिष्टो वेदभृग्यं

यजुरन्ते तं संसार० ॥ २० ॥ येनाविष्टो यस्यचशक्त्या
 यदधीनः क्षेत्रज्ञोयं कारयिता जंतुषुकर्तुः ॥ कर्त्ता
 भोक्तात्मानाहिचिच्छत्तयधिरूढ स्तंसंसार० ॥ २१ ॥
 सृष्ट्वासर्वं स्वात्मतयैवेत्यमतर्क्यं व्याप्यायांतःकृत्स्न
 मिदंसृष्टमशेषं ॥ सच्चत्यच्चाभूत्परमात्मासयएक स्तं
 संसार० ॥ २२ ॥ वेदांतश्चाध्यात्मिकशास्त्रैश्चपुरा
 णैः शास्त्रैश्चान्यैः सात्वततंत्रैश्चयमीशं ॥ दृष्ट्वायांत
 श्वेतासिबुध्वाविविगुर्यं तं संसार० ॥ २३ ॥ श्रद्धा
 भक्तिध्यानशमाद्यैर्घतमानैर्ज्ञातुंशक्योदेवद्वैद्वाशुय
 ईशः ॥ दुर्वैज्ञेयोजन्मशतैश्चापि विनाते स्तंसंसार॥

॥ २४ ॥ यस्यातर्क्यं स्वात्मविभूतेः परमार्थं सर्वं ख-
ल्वित्यत्र निरुक्तं श्रुतिविद्धिः ॥ तज्जादित्वादविधित-
रंगाभमभिन्नं तं सारं ॥ २५ ॥ दृष्ट्वा गीतास्वक्षरतत्त्वं
विधिनाजं भक्त्या गुर्व्या लभ्य द्वादित्यं दृशि मात्रं ॥
ध्यात्वा तस्मिन्नस्म्यहमित्यत्र विदुर्यं तं संसारं
॥ २६ ॥ क्षेत्रज्ञत्वं प्राप्य विभुः पंचमुख्यो भुक्तेऽजस्रं
भोग्यपदार्थान् प्रकृतिस्थः ॥ क्षेत्रक्षेत्रेऽपि स्वदुवदेको
बहुधाऽऽस्ते तं संसारं ॥ २७ ॥ युक्त्या लोढ्य व्या-
सवाचं स्यत्र हि लभ्यः क्षेत्रक्षेत्रज्ञांतरविद्धिः पुरुषा-
ख्यः ॥ यो हं सो सो सोऽस्म्यहमेवेति विदुर्यं तं संसारं

॥२८॥ एकीकृत्यनेकशरीरस्थमिमं ज्ञं यं विज्ञायैह-
 व स एवाशु भवंति ॥ यस्मिंलीनानेह पुनर्जन्म लभते
 तं संसार ० ॥२९॥ द्वैकत्वं यच्च मधु ब्राह्मणवाक्यैः
 कृत्वा शक्रोपासनमासाद्य विभूत्या ॥ योऽसौ सोहं
 सोऽस्म्यहमेवेति विदुषं तं संसार ० ॥ ३० ॥ योयं
 देहे चेष्टयितांतःकरणस्थः सूर्ये चासौ तापयिता सो-
 म्यहमेव ॥ इत्यात्मैक्योपासनया यं विदुरीशं तं सं-
 सार ० ॥ ३१ ॥ विज्ञानांशो यस्य सतः शक्त्यधिरूढो
 बुद्धीर्बुध्यत्यत्र बहिर्बोध्यपदार्थान् ॥ नैवातस्थं बुध्य-
 तियं बोधयितारं तं संसार ० ॥ ३२ ॥ कोयं देहे देव इती-

त्यं सुविचार्य ज्ञाता श्रोतानंदयिता चेप हि देवः इत्या-
लोच्य ज्ञांश इहास्मीति विदुर्यं तं संसार० ॥ ३३ ॥
को ह्येवान्यादात्मनि न स्यादयमेपः ह्येवानंदः प्राणि-
ति चापानिति चेति॥ इत्यस्ति त्वं वत्स्युपपत्त्या श्रुति-
रेषा तं संसार० ॥ ३४ ॥ प्राणो वाऽहं वा कश्च वणादीनि
मनो वा बुद्धिर्वाऽहं व्यस्त उताहोपि समस्तः॥ इत्या-
लोच्य ज्ञप्तिरिहास्मीति विदुर्यं तं संसार० ३५ ॥
नाहं प्राणो नैव शरीरं न मनोहं नाहं बुद्धिर्नाहं महं का-
रधियौ च॥ योत्र ज्ञांशः सोऽस्म्यहमेवेति विदुर्यं तं संसा-
र० ॥ ३६ ॥ सत्तामात्रं केवलविज्ञानमजं सत् सूक्ष्मं

नित्यं तत्त्वमसीत्यात्मसुताया ॥ साम्नामंते प्राह पिता यं
 विमुमाद्यं तं संसारं ॥ ३७ ॥ भूतामर्ते पूर्वमपोद्वाय
 समाधौ दृश्यं सर्वं नेति च नेतीति विहाय ॥ चैतन्यं शेषं
 स्वात्मनि संतं च विदुर्यं तं संसारं ॥ ३८ ॥ अतं
 प्रोतं यत्र च सर्वं गगनांतं योस्थूलानण्वादिषु सिद्धो-
 ऽक्षरसंज्ञः ॥ ज्ञाताऽतो न्यो नेत्युपलभ्यो न च वेद्यस्तं
 संसारं ॥ ३९ ॥ तावत्सर्वं सत्यमिवाभाति यदेत-
 द्यावत्सोस्मीत्यात्मनि योज्ञोन हि दृष्टः ॥ दृष्टे तस्मिन्
 सर्वमसत्यं भवतीदं तं संसारं ॥ ४० ॥ रागामुक्तं
 लोहयुतं हेममयाऽग्नौ योगाष्टांगैरुज्ज्वलितज्ञानम-

थाग्नौ दग्ध्वाऽऽत्मानं ज्ञं परिशिष्टं च विदुर्यंतं संसार०
४१ यं विज्ञानज्योतिषमाद्यं सुविभातं तद्व्यकं द्वऽग्न्यो
कसमीड्यं तडिदामं ॥ भक्त्याऽऽराध्यैहव विशंत्या-
त्मनि संतं तं संसार ० ॥ ४२ ॥ पायाद्धक्तं स्वात्म-
नि संतं पुरुषं यो भक्त्या स्तौतीत्यांगिरसं विष्णु-
रिमं मां । इत्यात्मानं स्वात्मनि संहृत्य सदैकस्तं
संसार ० ॥ ४३ ॥ इत्थं स्तोत्रं भक्तजेनेड्यं भवभीति-
ध्वांताकार्कभं भगवत्पादीयमिदं यः ॥ विष्णोर्लोकं पठ-
ति शृणोति व्रजति ज्ञो ज्ञानं ज्ञेयं स्वात्मनि चाप्नोति
मनुष्यः ॥ ४४ ॥ इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य

श्रीमच्छंकरचार्यविरचिताहरिस्तुतिः समाप्ता ॥॥॥
 ॥ श्रीसच्चिदानंदाय नमः ॥ श्रीसद्गुरुभ्यो नमः ॥
 अथात्मबोधप्रारंभः ॥ तपोभिः क्षीणपापानां शांता
 नां वीतरागिणां ॥ मुमुक्षूणामपेक्ष्योऽयमात्मबाधो वि-
 धीयते ॥ १ ॥ बोधो न्यसाधनेभ्यो हि साक्षान्मोक्षैक-
 साधनं ॥ पाकस्य वह्निवज्ज्ञानं विना मोक्षो न सि-
 द्ध्यति ॥ २ ॥ अविरोधितया कर्म नाविद्यां विनिवर्तये-
 त् ॥ विद्याविद्यां निहत्येव तेजस्तिमिरसंऽघवत् ॥ ३ ॥
 परिच्छिन्न इवाज्ञाना तत्राशे सति केवलः ॥ स्वयं प्र-
 काशते ह्यात्मा मेघापायैशुमानिवा ॥ ४ ॥ अज्ञानकटुपं

जीवं ज्ञानाभ्यासाद्धिनिर्मलं॥कृत्वाज्ञानं स्वयं नउये-
ज्जलं कतकरेणुवत् ॥६॥संसारः स्वप्नतुल्यो हिरा-
गद्वेपादिसंकुलः ॥ स्वकाले सत्यवद्भाति प्रबोधे स-
त्यसद्भवेत्॥७॥तावत्सत्यं जगत्द्भाति शुक्तिकारज-
तं यथा॥यावन्न ज्ञायते नान्न सर्वाधिष्ठानमद्वयं॥७॥
सच्चिदात्मन्यनुस्यूते नित्ये विष्णौ प्रकल्पिताः॥व्य-
क्तयो विविधाः सर्वाद्वाटके कटकादिवत्॥८॥यथा-
काशो हृषीकेशो नानोपाधिगतो विभुः ॥ तद्भेदाद्भि-
न्नवद्भाति तन्नाशे सति केवलः॥९॥नानोपाधिवशा-
देव जातिवर्णाश्रमादयः ॥ आत्मन्यारोपितास्तोये

रसवर्णादिभेदवत् ॥१०॥ पंचकृतमहाभूतऽसंभवं
 कर्मसंचितं ॥ शरीरं सुखदुःखनां भोगायतनमुच्यते
 ॥११॥ पंचप्राणमनोबुद्धि दशेंद्रियसमन्वितं ॥ अपं-
 चीकृतभूतौत्थं सूक्ष्मांगं भोगसाधनं ॥१२॥ अनाद्य-
 विद्यानिर्वाच्या कारणोपाधिरुच्यते ॥ उपाधित्रित-
 यादन्यऽमात्मानमवधारयेत् ॥१३॥ पंचकोशादियो-
 गेन तत्तन्मय इव स्थितः ॥ शुद्धात्मानीलवस्त्रादियोगे-
 न स्फटिको यथा ॥१४॥ वपुस्तुषादिभिः कोशैर्युक्तं
 युक्त्यावघाततः ॥ आत्मानमंतरं शुद्धं विविच्यात्तंदुलं
 यथा ॥१५॥ सदा सर्वगतोऽप्यात्मान सर्वत्रावभासते ॥

बुद्धावेववाभासेत स्वच्छेषु प्रतिविंबवत् १६ देहद्रिय-
मनोबुद्धि प्रकृतिभ्यो विलक्षणं॥तद्वृत्तिसाक्षिणं वि-
द्यादात्माऽनंराजवत्सदा १७ व्यापृतेष्विवद्रियेष्वत्मा
व्यापारीवाविवेकिना॥दृश्यतेभ्रेषु धावत्सु धावन्निव
यथा शशी॥१८॥आत्मचैतन्यमाश्रित्य देहद्रियम-
नोधियः॥स्वकीयार्थपुर्वर्तते सूर्यालोकं यथा जना-
॥१९॥देहद्रियगुणान्कर्माऽण्यमले सच्चिदात्मनि ॥
अध्यस्यंत्यविवेकेन गगने नीलतादिवत्॥२०॥अ-
ज्ञानान्मानसोपाधेः कर्तृत्वादीनिचात्मनि॥कल्प्यं-
तैबुगते चंद्रे चलनादियथांमसः ॥२१॥-रागेच्छा

सुखदुःखादि बुद्धौ सत्यां प्रवर्तते॥सुषुप्तौ नास्ति-
 न्नाशे तस्माद्बुद्धस्तु नात्मनः॥२२॥ प्रकाशोऽर्कस्य
 तोयस्य शैत्यमग्नयेर्यथोष्णता॥स्वभाव सच्चिदानंदनि-
 त्य निर्मलतात्मः॥२३॥आत्मनःसच्चिदंशश्च बुद्धिर्तु-
 त्तिरिति द्वयं॥संयोज्य चाविवेकेन जानामीति प्रवर्तते
 २४आत्मनो विक्रिया नास्ति बुद्धेर्वोधो न जात्विति
 जीवः सर्वमलं ज्ञात्वा कर्त्ता द्रष्टेति मुह्यति ॥२५॥
 रज्जुसर्पवदात्मानं जीवं ज्ञात्वा भयं वहेत्॥नाहं जीवः
 परात्मेति ज्ञातं चेन्निर्भयो भवेत्॥२६॥आत्मावभा-
 सयत्येको बुद्ध्यादीर्नीद्रियाणि हि ॥ दीपो घटादिव

तत्त्वात्मा जडेस्तेर्नावमास्यते ॥२७॥ स्वबोधे नान्य-
बोधेच्छ बोधरूपतयात्मनः ॥न दीपस्यान्यदीपेच्छा
यथा स्वात्मा प्रकाशते ॥२८॥ निषिध्य निखिलोपा-
धीन्नेति नेतीति वाक्यतः ॥ विद्यादैक्यं महावाक्यैर्ज्ञा-
वात्मपरमात्मनोः ॥२९॥ अविद्यकं शरीरादि दृश्यं
बुद्बुदवत् क्षरं ॥ एतद्विलक्षणं विद्यादहं ब्रह्मेति निर्म-
लं ॥ ३० ॥ दिहान्यत्वान्नमे जन्मजराकार्श्यलयादयः
शब्दादिविषयैः संगो निरिन्द्रियतयां न च ॥ ३१ ॥ अ-
मनस्त्वान्नमे दुःखरागद्वेषभयादयः ॥ अप्राणो ह्यम-
नाः शुभ्र इत्यादिश्रुतिशासनात् ॥ ३२ ॥ निर्गुणो नि-

वे०

॥१०॥

ष्क्रिया नित्यो निर्विकल्पो निरंजनः॥निर्विकारो नि-
 राकारो नित्यमुक्तोऽस्मि निर्मलः॥३३॥अहमाकाश-
 वत्सर्वं बहिरंतर्गतोऽच्युतः॥सदा सर्वसमः शुद्धो निः-
 संगो निर्मलोऽचलः॥३४॥ नित्यशुद्धविमुक्तैकमखं
 डानंदमद्वयं॥सत्यं ज्ञानमनंतं यत् परं ब्रह्माहमे वत-
 त्॥३५॥ एवं निरंतराभ्यस्ता ब्रह्मैवास्मीति वास-
 ना॥हरत्यविद्या विक्षेपान् रोगानिव रसायनं॥३६॥
 विविक्तेऽंश आसीनो विरागो विजितेंद्रियः॥भाव-
 येदेकमात्मानं तमनंतमनन्यधीः॥३७॥ आत्मन्ये-
 वाखिलं दृश्यं प्रविलाप्य धिया सुधीः॥भावयेदेक

मात्मानं निर्मलाकाशवत्सदा ॥३८॥ रूपवर्णादिकं
सर्वं विहाय परमार्थवित् ॥ परिपूर्णचिदानंदस्वरूपे-
णावतिष्ठते ॥ ३९ ॥ ज्ञातृज्ञानज्ञेयभेदः परात्मनि न
विद्यते ॥ चिदानंदकरूपत्वादीप्यते स्वयमेव हि ॥
॥४०॥ एवमात्मारणौ ध्यानमथने सततं कृते ॥ उदि-
तावगतिज्वाला सर्वाज्ञानंधनं दहेत् ॥ ४१ ॥ अरु-
णेनेव बोधेन पूर्वसंतमसे हते ॥ तत आविर्भवेदात्मा
स्वयमेवांशमानिव ॥ ४२ ॥ आत्मा तु सततं प्राप्तो
प्यप्राप्तवदविद्यया ॥ तन्नाशे प्राप्तवद्भाति स्वकंठाम-
रणं यथा ॥ ४३ ॥ स्थाणौ पुरुषवद्भात्या कृताब्रह्माणि

वे०

॥११॥

जीवता॥जीवस्य तात्विके रूपे तस्मिन् दृष्टे निव-
 र्त्तते॥४४॥तत्त्वस्वरूपानुभवादुत्पन्नं ज्ञानमंजसा ॥
 अहममेति चाज्ञानं बाधते दिग्भ्रमादिवत् ॥४५॥
 सम्यग्विज्ञानवान् योगी स्वामन्येवाखिलं स्थितं ॥
 एकं च सर्वमात्मान दीक्षते ज्ञानचक्षुषा ॥४६॥आ-
 त्मेवेदं जगत्सर्वमात्मनोन्यन्नं विद्यते ॥ मृदो यद्वह्-
 टादीनि स्वात्मानं सर्वमीक्षते॥४७॥जीवन् मुक्तस्तु
 तद्विद्वान् पूर्वोपाधिगुणास्त्यजेत् ॥ स चिदानंदरूप
 त्वा इवेदमरकीटवत्॥४८॥तीर्त्वा मोहार्णवं हत्वा
 रागद्वेषादिराक्षसान्॥योगी शान्तिसमायुक्तो ह्यात्मा

रामो विराजते ॥४९॥ उपाधिस्थोऽपि तद्धर्मनल्लिप्तो
व्योमवन्मुनिः॥सर्वविन्मूढतिष्ठे दसक्तो वायुवच्चरेत्
॥५०॥वाह्यानित्यसुखासक्तिं हित्वात्मसुखनिर्वृतः॥
घटस्थदीपवत्स्वच्छः स्वांतरेव प्रकाशते ॥ ५१ ॥
उपाधिविलयाद्विष्णो निर्विशे वंविशेन्मुनिः॥जले
जलं वियद्व्योमि तेजस्तेजसिवा यथा ॥५२॥ य-
ल्लाभान्नापरो लाभो यत्सुखान्नापरं सुखं॥यज्ज्ञा-
नान्नापरं ज्ञानं तद्वह्नेत्यवधारयेत् ॥५३॥ यद्दृष्ट्वा
नपरं दृश्यं यद्भूत्वा न पुनर्भवः ॥ यज्ज्ञात्वा न परं ज्ञेयं
तद्वह्नेत्यवधारयेत् ॥५४॥ तिर्यग्ध्वमधः पूर्णं स

चिदानंदमव्ययम् ॥ अनंतं नित्यमेकं यत्तद्ब्रह्मेत्य-
 वधारयेत् ॥५५॥ अतद्व्यावृत्तिरूपेण वेदांतैर्लक्ष्यते
 व्ययं ॥ अखंडानंदमेकं यत्तद्ब्रह्मेत्यवधारयेत् ॥५६॥
 अखंडानंदरूपस्य तस्यानंदलवाश्रिताः ॥ ब्रह्माद्या-
 स्तास्तस्येन भवस्यानंदिनोऽखिलाः ॥५७॥ तद्युक्तं
 मखिलं वस्तु व्यवहारस्तदन्वितः ॥ तस्मात्सर्वगतं
 ब्रह्म क्षीरे सर्पिरिवाखिले ॥५८॥ अनण्वस्थूलमन्द-
 स्त्वं मदीर्घमजमव्ययं ॥ अरूपगुणवर्णारूपं तद्ब्रह्मे
 त्यवधारयेत् ॥५९॥ यद्वासा भासतेर्कादि भास्येयं
 तु न भास्यते ॥ येन सर्वमिदं भाति तद्ब्रह्मेत्यवधारयेत्

॥६०॥ स्वयमंतर्वाहिर्याप्य भासयन्नखिलं जगत् ॥
ब्रह्म प्रकाशते वान्हि प्रतप्तायसपिंडवत् ॥ ६१ ॥ ज
गद्विलक्षणं ब्रह्म ब्रह्मणोन्यन्नकिंचन ॥ ब्रह्मान्यद्भाति
चेन्मिथ्या यथा मरुमरीचिका ॥ ६२ ॥ दृश्यतेश्रू-
यते यद्यद्ब्रह्मणो न्यन्नतद्भवेत् ॥ तत्त्वज्ञानाच्चऽतब्रह्म
सच्चिदानंदमद्वयं ॥६३॥सर्वगं सच्चिदात्मानं ज्ञानच
क्षुर्निरीक्षते ॥ अज्ञानचक्षुर्नेक्षत भास्वंतं भानुमंधवत्
॥ ६४ ॥ श्रवणादिभिरुद्दीप्तो ज्ञानाग्निपरितापितः ॥
जीवः सर्वमलान्मुक्तः स्वर्णवद्द्योतते स्वयं ॥६५॥
इदं काशोदितो ह्यात्मा बोधमानुस्तमोऽपहृत् ॥

सर्वव्यापी सर्वधारी भाति सर्वं प्रकाशते ॥ ६६ ॥
 दिग्देशकालाद्यनपेक्ष्य सर्वगं शीतादिह्यन्नित्यसुखं
 निरंजनं ॥ यः स्वात्मतीर्थं भजते विनिष्क्रियः स सर्व
 वित्सर्वगतोऽमृतो भवेत् ॥ ६७ ॥ इति श्रीमत्परम
 हंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमच्छंकराचार्यकृतआत्मबो
 धः समाप्तः ॥ ॥ शुभं भवतु ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ वेदो नित्यमधीयतां तदुदितं कर्म
 स्वनुधीयतां ते ने शस्यविधीता मपचितिः काम्ये म
 तिस्त्यज्यतां ॥ पापौघः परिधूयतां भवसुखे दोषानु
 संधीयता मात्मेच्छाव्यवसीयतां निजगृहात्तूर्णविनि

गम्यताम् ॥ १ ॥ संगः सत्सुविधीयतां भगवतो भक्ति
ईढाधीयतां शांत्यादिः परिचियतां दृढतरं कर्मशुसं
त्यज्यतां ॥ सद्बिद्यानुपसर्पतां प्रतिदिनं तत्पादुकेसे
व्यतां ब्रह्मैकाक्षरमर्थ्यतां श्रुतिशिरो वाक्यंसमाक
र्ण्यतां ॥ २ ॥ वाक्यार्थश्च विचार्यतां श्रुतिशिरःपक्षः स
माश्रीयतां दुस्तर्कात्सु विरम्यतां श्रुतिमतस्तर्कानुसं
धीयतां ॥ ब्रह्मैवास्मि विभाव्यतां महर्हो गर्वः परि
त्यज्यतां देहेहं मतिरुज्झतां बुधजनैर्वादः परित्यज्य
ताम् ॥ ३ ॥ दुष्टयाधिश्च विकित्स्यतां प्रतिदिनं भिक्षौ
पथं भुज्यतां स्वाह्नं न तु याच्यतां विधिवशात्प्राप्तेन
संतुज्यतां ॥ शीतोष्णादिविषह्यतां न तु पृथा वाक्यंस-

मुच्चार्यता मौदासीन्यमभीप्स्यता जनकृपा नैष्ठुर्यमु
 त्सृज्यताम्॥४॥ एकान्ते सुखमास्यतां परतरे चेतःस-
 माधीयतां पूर्णात्मासुसमीक्ष्यतां जगदिदं तद्वाधितंह-
 र्यतां प्राक्कर्मप्रविलाप्यतां चितिवलान्नाप्युत्तरेः श्लि-
 ष्यतां प्रारब्धं त्विहमुज्यता मयपरंब्रम्हात्मनास्थी
 यतां॥५॥ यः श्लोकपंचकमिदं पठते मनुष्यः संचित
 यत्यनु दिनं स्थिरता मुपेत्य॥ तत्स्थायुसंसृतिदवानल-
 तीव्र धोरतापः प्रशांति मुपयाति चितिप्रसादात्॥६॥
 इति श्रीमच्छंकराचार्यविरचितं साधनपंचकं संपूर्णम्
 श्रीगणेशाय नमः॥ श्रीभगवानुवाच॥ ज्ञानं परमगुह्यं

मेयद्विज्ञानसमान्वितम्॥सरहस्यंतदंगंच गृहाणगदि
तं मया॥१॥यावानहं यथाभावो यद्रूपगुणकर्मकः॥
तथैव तत्त्वविज्ञानमस्तु ते मदनुग्रहात्॥२॥अहमेवा
समेवाऽग्रे नान्यद्यत्सदसत्परं॥पश्चादहं यदेतच्चर्यावऽ
शिष्येतसोऽस्म्यहम्॥३॥ऋतेऽर्थयत्प्रतीयेत न प्रती
येतचात्मनि ॥ तद्विद्या दान्मनो मायां यथा भासो य-
थातमः॥४॥यथा महति भूतानि भूतेषूच्चावचेष्वनु॥
प्रविष्टान्य प्रविष्टानि तंया तेषु न तेष्वहं॥५॥एताव
देव जिज्ञास्यं तत्त्वजिज्ञासुनाऽत्मनः॥अन्वयव्यतिरे
काभ्यां यत्स्यात्सर्वत्रसर्वदा ॥६॥ एतन्मतं समाति

ह्य परमेण समाधिना॥भवान्कल्पविकल्पेषु न विमु
 ह्यतिकर्हिचित् ॥७॥ इति श्रीभागवते महापुराणेऽ
 द्वादशाक्षर्यासंहितायाव्यासिक्रम्याद्वितीयस्कंधे
 भगद्ब्रह्मसंवादे चतुःश्लोकीभागवतं समाप्तम् ॥
 गुरुर्न सस्यात्स्वजनोनसस्या त्पितानसस्याज्जनी
 नसस्यात् ॥ देवं न तत्स्यान्नपतिश्च सस्यान्नमोच
 येयः समुपेतमृत्युं ॥ १ ॥ नीरक्षीरनेन तथ्यवितथे
 संपिडिते पंडिते दुर्बोधे सकलैर्धिवचयितयः श्रीशंक
 राख्यो मुनिः ॥ हंसो यं परमोस्तु ये पुनरिह शक्तास्स
 मस्ताः स्थिता जंभान्निव फलाशनैः करसिकान्काका

नमून्मन्महे ॥१॥ कपिलपतंजलिगोतमकणभूकू
प्रमुखाःक्षमांमपिकुरुध्वं ॥ स्वधनंभवत्सुमोहाच्छु
तिंगविस्मृत्यशोधितंमुधा ॥ १ ॥ समाप्तम् ॥

इदं पुस्तकं पण्डित ज्येष्ठरामात्मज सर्वशंकरेण
गुजराती मुद्रणालये मुद्रितम् ॥

शके १८२३ संवत् १९५७

पण्डित नारायणमूलजी

कालवादेविरौढ रामवादी एतेषां पुस्तकालये लभ्येत.

हमारे पुस्तकालयमें संस्कृत, हिंदिभाषाके, मराठि
इंग्रजी इत्यादि पुस्तकें मिल सकती हैं.

॥ इति वेदांतस्तोत्रसंग्रह समाप्तः ॥

॥ अथ शिवगीता प्रारभ्यते ॥

॥ अथ श्रीशिवगीता प्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ ओसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरु-
भ्यो नमः ॥ श्रीसाम्बसदाशिवाय नमः ॥ ॐ अस्य
श्रीशिवगीतामालामन्त्रस्य ॥ श्रीवेदव्यासरूप्यग-
स्त्य ऋषिः शिरसि ॥ ॐ जगती छन्दः सुखे ॥ ओस-
दाशिवः परमात्मा देवता हृदये ॥ ॐ प्रणवो बीजं ना-
मौ ॥ ॐ सर्वव्यापक इति शक्तिः गुह्ये ॥ ॐ ह्रीं कील-
कं पादयोः ॥ ब्रह्मात्मसाक्षात्कारार्थे जपे विनियो-
गः ॥ ॐ ह्रां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ ॐ ह्रौं तर्जनीभ्यां
नमः ॥ ॐ हूं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ॐ हूं अनामिका-

भ्यां नमः ॥ ॐ ह्रीं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ॐ हः क-
 रतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ एवं हृदयादि ॥ ॥ अथ
 ध्यानम् ॥ ॥ अकारं विन्यसेन्नाभौ सत्वरूपं निर-
 ज्ञनम् ॥ उकारं हृदये विन्धाद्रजोरूपं द्वितीयकम् ॥
 ॥ १ ॥ मकारं मूर्ध्नि विन्यस्य तमोरूपं च त्र्यम्बक-
 म् ॥ अकारश्च उकारश्च मकारो विन्दुलक्षणः ॥ २ ॥
 त्रिधा मात्रा स्थिता यत्र तत्परं ज्योतिरोमिति ॥ अ-
 कार उच्यते रुद्रो मकारश्च पितामहः ॥ ३ ॥ उ-
 कार उच्यते विष्णुस्तत्परं ज्योतिरोमिति ॥ इच्छा
 क्रिया तथा शक्तिर्ब्रह्मी गौरी च वैष्णवी ॥ ४ ॥ त्रि-

धा शक्तिः स्थिता यत्र तत्परं ज्योतिरोमिति ॥ ब्रह्मा-
विष्णुश्च रुद्रश्च देवेन्द्रो देवतास्तथा ॥ ५ ॥ अमला-
केस्थिराकारं प्रज्वलं भुवनत्रयम् ॥ धारयन् हृदये
ब्रह्म बन्धिना सह दृश्यते ॥ ६ ॥ दृशिस्वरूपं गंगो-
पमं परं सर्वात्मकं सात्त्विकमेकमक्षरम् ॥ अलेपनं सं-
वर्गतं यदद्वयं तदेव चाहं प्रणवं यदुक्तम् ॥ ७ ॥ ओ-
मिति ॥ उत्पन्नात्मावबोधस्य अद्वैतत्वादयो गुणाः ॥
अशेषतो भवन्त्यस्य ननु संधानरूपिणः ॥ ८ ॥
इति ध्यानम् ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ अथातः सं-
प्रवक्ष्यामि शुद्धं कैवल्यमुक्तिदम् ॥ अनुग्रहान्महेश-

स्य भवदुःखस्य भेषजम् ॥ १ ॥ न कर्मणामनुष्ठानैर्न
दानैस्तपसापि वा ॥ कैवल्यं लभते मर्त्यः किंतु ज्ञा-
नेन केवलम् ॥ २ ॥ रामाय दण्डकारण्ये पार्वती-
पतिना पुरा ॥ या प्रोक्ता शिवगीताख्या गुह्याद्गु-
ह्यतमा हि सा ॥ ३ ॥ यस्याः श्रवणमात्रेण नृणां मु-
क्तिर्ध्रुवं भवेत् ॥ पुरा सनत्कुमाराय स्कन्देनाभिहि-
ता हि सा ॥ ४ ॥ सनत्कुमारः प्रोवाच व्यासाय मु-
निसत्तमाः ॥ मत्वं कृपातिरेकेण प्रददौ बादरायणः
॥ ५ ॥ उक्तं च तेन कस्मैचिन्न दातव्यमिदं त्वया ॥ सू-
तपुत्रान्यथा देवाः क्षुभ्यन्ति च शपन्ति च ॥ ६ ॥ अथ

घृष्टो मया विप्रा भगवान्वाढरायणः ॥ भगवन्देवताः
सर्वाः किं शुभ्यन्ति शपन्ति च ॥ ७ ॥ तासामत्रास्ति
का हानिर्यथा कृष्यन्ति देवताः ॥ पाराशर्योऽथ मा-
माह यत्पृष्टं शृणु वत्स तत् ॥ ८ ॥ नित्याग्निहोत्रिणो
विप्राः संति ये गृहमेधिनः ॥ त एव सर्वफलदाः सुरा-
णां कामधेनवः ॥ ९ ॥ भक्ष्यं भोज्यं च पेयं च यद्यदिष्टं
सुपर्वणाम् ॥ अग्नौ हुतेन हविषा तत्सर्वं लभते दिवि
॥ १० ॥ नान्यदस्ति सुरेशानामिष्टसिद्धिप्रदं दिवि ॥
दोग्ध्री धेनुर्यथा नीता दुःखदा गृहमेधिनाम् ॥ ११ ॥
तथैव ज्ञानवान्विप्रो देवानां दुःखदो भवेत् ॥ त्रिदं-

शास्तेन विद्वन्ति प्रविष्टा विषयं नृणाम् ॥ १२ ॥ ततो-
 न जायते भक्तिः शिवे कस्यापि देहिनः ॥ तस्माद्वि-
 दुषां नैव जायते शूलपाणिनः ॥ १३ ॥ यथाकथंचि-
 ज्ञातापि मध्ये विच्छिद्यते नृणाम् ॥ जातं वापि शिव-
 ज्ञानं न विश्वासं भजत्यलम् ॥ १४ ॥ ऋषय उचुः ॥
 यद्येवं देवता विघ्नमाचरन्ति तन्वभृताम् ॥ पौरुषं तत्र
 कस्यास्ति येन मुक्तिर्भविष्यति ॥ १५ ॥ सत्यं सूतात्म-
 ज ब्रूहि तत्रोपायोऽस्ति वा न वा ॥ ॥ सूत उवाच ॥
 कोटिजन्मार्जितैः पुण्यैः शिवे भक्तिः प्रजायते ॥ १६ ॥
 इष्टापूतार्द्रकर्मणि तेनाचरति मानवः ॥ शिवार्पण-

धिया कामान्परित्यज्य यथाविधि ॥ १७ ॥ अनुग्र-
हत्तेन शंभोजायते सुदृढो नरः ॥ ततो भीताः पलाय-
न्ते विघ्नं हित्वाऽसुरेश्वराः ॥ १८ ॥ जायते तेन शुश्रूषा-
चरिते चन्द्रमौलिनः ॥ शृण्वतो जायते ज्ञानं ज्ञानादे-
व विमुच्यते ॥ १९ ॥ बहुनात्र किमुक्तेन यस्य भक्तिः
शिवे दृढा ॥ महापापोपपापौघकोटिग्रस्तोऽपि मु-
च्यते ॥ २० ॥ अनादरेण शाठ्येन परिहासेन माय-
या ॥ शिवभक्तिरतश्चेत्स्याद्गन्धर्वजोऽपि विमुच्यते ॥
॥ २१ ॥ एवं भक्तिश्च सर्वेषां सर्वदा सर्वतोमुखी ॥
तस्यां तु विद्यमानायां यस्तु मर्त्यो न मुच्यते ॥ २२ ॥

संसारबन्धनात्तस्मादन्यः को वास्ति मूढधीः ॥ निय-
 माद्यस्तु कुर्वीत भक्तिं वा द्रोहमेव वा ॥ २३ ॥ तस्या-
 पि चेत्प्रसन्नोऽसौ फलं यच्छति वाञ्छितम् ॥ ऋद्धं
 किञ्चित्समादाय क्षुल्लकं जलमेव वा ॥ २४ ॥ यो दत्ते
 नियमेनासौ तस्मै दत्ते जगन्त्रयम् ॥ तत्राप्यशक्तो नि-
 यमान्नमस्कारं प्रदक्षिणाम् ॥ २५ ॥ यः करोति मह-
 शस्य तस्मै तुष्टो भवेच्छिवः ॥ प्रदक्षिणास्वशक्तो-
 ऽपि यः स्वान्ते चिन्तयेच्छिवम् ॥ २६ ॥ गच्छन्समुप-
 विष्टो वा तस्याभीष्टं प्रयच्छति ॥ चन्दनं बिल्वकाष्ठस्य
 पुष्पाणि वनजनान्यपि ॥ २७ ॥ फलानि तादृशान्ये-

व यस्य प्रीतिकराणि वै ॥ दुष्करं तस्य सेवायां कि-
मस्ति भुवनत्रये ॥ २८ ॥ वन्येषु यादृशी प्रीतिर्वर्त-
ते परमेशितुः ॥ उत्तमेष्वपि नास्त्येव तादृशी ग्राम-
जेष्वपि ॥ २९ ॥ तं त्यक्त्वा तादृशं देवं यः सेवेतान्य-
देवताम् ॥ स हि भागीरथीं त्यक्त्वा काङ्क्षते मृगतृष्णि-
काम् ॥ ३० ॥ किंतु यस्यास्ति दुरितं कोटिजन्मसु सं-
चितम् ॥ तस्य प्रकाशते नायमर्थो मोहान्धचेतसः
॥ ३१ ॥ न कालनियमो यत्र न देशस्य स्थलस्य च ॥
यत्रास्य चित्तं रमते तस्य ध्यानेन केवलम् ॥ ३२ ॥
आत्मत्वेन शिवस्यासौ शिवसायुज्यमाप्नुयात् ॥ अ-

तित्वल्पतरायुःश्रीभूतेशांशाधिपोऽपि यः ॥ ३३ ॥ स
 तुराजाहमस्मीति वादिनं हन्ति सान्वयम् ॥ कर्तापि
 सर्वलोकानामक्षयैश्वर्यवानपि ॥ ३४ ॥ शिवः शि-
 वोऽहमस्मीति वादिनं यं च कञ्चन ॥ आत्मना सह
 तादात्म्यभागिनं कुरुते भृशम् ॥ ३५ ॥ धर्मार्थका-
 ममोक्षाणां पारं यास्यथ येन वै ॥ मुनयस्तत्प्रव-
 द्यामि व्रतं पाशुपताभिधम् ॥ ३६ ॥ कृत्वा तु विरजां
 दीक्षां भूतिरुद्राक्षधारिणः ॥ जपन्तो वेदसाराख्यं
 शिवनामसहस्रकम् ॥ ३७ ॥ संत्यज्य तेन मर्त्यत्वं
 शैवीं तनुमवाप्स्यथ ॥ ततः प्रसन्नो भगवाञ्छं करो

लोकशंकरः ॥ ३८ ॥ भवतां दृश्यतामेत्य कैवल्यं वः
प्रदास्यति ॥ रामाय दण्डकारण्ये यत्प्रादात्कुम्भ-
संभवः ॥ ३९ ॥ तत्सर्वं वः प्रवक्ष्यामि शृणुध्वं भ-
क्तियोगिनः ॥ ४० ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगीता-
सूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवराघ-
वसंवादे शिवभक्त्युत्कर्षनिरूपणं नाम प्रथमो-
ऽध्यायः ॥ १ ॥

॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ किमर्थमागतोऽगस्त्यो राम-

चन्द्रस्य सन्निधिम् ॥ कथं वा विरजां दीक्षां कारयामास राघवम् ॥ ततः किमाप्तवान् रामः फलं तद्वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ रावणेन यदा सीताऽपहृता जनकात्मजा ॥ तदा वियोगदुःखेन विलपन्नास राघवः ॥ २ ॥ निर्निद्रो निरहंकारो निराहारो दिवानिशम् ॥ मोक्षमैच्छत्ततः प्राणान्सानुजो रघुनन्दनः ॥ ३ ॥ लोपामुद्रापतिज्ञात्वा तस्य सन्निधिमागमत् ॥ अथ तं बोधयामास संसारासारतां मुनिः ॥ ४ ॥ अगस्त्य उवाच ॥ ॥ किं विपीदसि राजेन्द्र कान्ता कस्य विचार्यताम् ॥ जडः किं नु विजानाति

देहोऽयं पाञ्चभौतिकः ॥ ५ ॥ निर्लेपः परिपूर्णश्च स-
च्चिदानन्दविग्रहः ॥ आत्मा न जायते नैव म्रियते
न च दुःखभाक् ॥ ६ ॥ सूर्योऽसौ सर्वलोकस्य चक्षु-
ष्टेन व्यवस्थितः ॥ तथापि चाक्षुषैर्दोषैर्न कदाचिद्वि-
लिप्यते ॥ ७ ॥ सर्वभूतान्तरात्मापि तद्वद्दृश्यैर्न लि-
प्यते ॥ देहोऽपि मलपिण्डोऽयं मुक्तजीवो जडात्म-
कः ॥ ८ ॥ दह्यते वह्निना काष्ठैः शिवाद्यैर्भक्ष्यतेऽपि
वा ॥ तथापि नैव जानाति विरहे तस्य का व्यथा ॥
॥ ९ ॥ सुवर्णगौरी दूर्वाया दलवच्छ्यामलापि वा ॥
पीनोत्तुङ्गस्तनाभोगभुग्नसूक्ष्मविलम्बिका ॥ १० ॥ वृ-

हन्नि तम्बजघना रक्तपादसरोरुहा ॥ राकाचन्द्रमुखी
 विम्बप्रतिविम्बरदच्छदा ॥ ११ ॥ नीलेन्दीवरी
 नीकाशनयनद्वयशोभिता ॥ मत्तकोकिलसल्लापा
 मत्तद्विरदगामिनी ॥ १२ ॥ कटाक्षैरनुगृह्णाति मां प-
 श्वेषु शरोत्तमैः ॥ इति यां मन्यते मूढः स तु पञ्चेषु शा-
 सितः ॥ १३ ॥ तस्याविवेकं वक्ष्यामि शृणुष्व आवहितो
 नृप ॥ न च स्त्री न पुमानेप नैव चायं नपुंसकः ॥ १४ ॥
 अमूर्तः पुरुषः पूर्णो द्रष्टा देही स जीविनः ॥ या त-
 न्वङ्गी मृदुर्बाला मलयिण्डालमिका जडा ॥ १५ ॥ सा
 न पश्यति यत्किञ्चिन्न शृणोति न जिब्रति ॥ चर्ममा-

आ तनुस्तस्या बुध्वा त्यक्षस्व राघव ॥ १६ ॥ या
प्राणादधिका सैव हंत ते स्याद्दृणास्पदम् ॥ जायन्ते
यदि भूतेभ्यो देहिनः पाञ्चभौतिकाः ॥ १७ ॥ आ-
त्मा यदेकलस्तेषु परिपूर्णः सनातनः ॥ का कान्ता
तत्र कः कान्तः सर्व एव सहोदराः ॥ १८ ॥ निर्मितायां
गृहावल्यां तद्विच्छिन्नां गतम् ॥ नभस्तस्यां तु द-
ग्धायां न कांचिंक्षतिमृच्छति ॥ १९ ॥ तद्वदात्मापि
देहेषु परिपूर्णः सनातनः ॥ हन्यमानेषु तेष्वेव स
स्वयं नैव हन्यते ॥ २० ॥ हन्ता चेन्मन्यते हन्तुं ह-
तश्चेन्मन्यते हतम् ॥ तावुभौ न विजानीतो नायं

हन्ति न हन्यते ॥ २१ ॥ अस्मान्नृपातिदुःखेन किं
 खेदस्यास्ति कारणम् ॥ स्वस्वरूपं विदित्वेदं दुःखं
 त्यक्त्वां सुखी भव ॥ २२ ॥ ॥ राम उवाच ॥ ॥ मुने
 देहस्य नो दुःखं नैव चेत्यरमात्मनः ॥ सीतावियोग-
 दुःखाग्निर्मी भस्मीकुरुते कथम् ॥ २३ ॥ सदाऽनुभू-
 यते योऽर्थः स नास्तीति त्वयेरितः ॥ जायतां तत्र
 विश्वासः कथं मे मुनिपुङ्गव ॥ २४ ॥ अन्योऽत्र ना-
 स्ति को भोक्ता येन जन्तुः प्रतप्यते ॥ सुखस्य वापि
 दुःखस्य तद्गृहि मुनिसत्तम ॥ २५ ॥ ॥ अगस्तिरु-
 वाच ॥ ॥ दुर्ज्ञेया शंभवी माया तया संमोह्यते ज-

गत ॥ मायां तु प्रकृतिं विद्यान्मायिनं तु महेश्वरम् ॥
॥ २६ ॥ तस्यावयवभूतेस्तु व्याप्तं सर्वमिदं जगत् ॥
सत्यज्ञानात्मकोऽनन्तो विभुरात्मा महेश्वरः ॥ २७ ॥
तस्यैवांशो जीवलोके तृदये प्राणिनां स्थितः ॥ वि-
स्फुलिङ्गा यथा वह्नेर्जायन्ते काष्ठयोगतः ॥ २८ ॥
अनादिकर्मसंबद्धास्तद्वदंशा महेशितुः ॥ अनादिवा-
सनायुक्ताः क्षेत्रज्ञा इति ते स्मृताः ॥ २९ ॥ मनोबु-
द्धिरहंकारश्चित्तं चेति चतुष्टयम् ॥ अन्तःकरणमि-
त्याहुस्तत्र ते प्रतिविम्बिताः ॥ ३० ॥ जीवलं प्रा-
प्नुयुः कर्मफलभोक्तार एव ते ॥ ततो वैषयिकं तेषां-

सुखं वा दुःखमेव वा ॥३१॥ त एव भुञ्जते भोगा-
 यतनेऽस्मिन् शरीरके ॥ स्थावरं जङ्गमं चेति द्विवि-
 धं वपुरुच्यते ॥ ३२ ॥ स्थावरास्तत्र देहाः स्युः सू-
 क्ष्मा गुल्मलतादयः ॥ अण्डजाः स्वेदजास्तद्वदुद्भि-
 ज्जा इति जङ्गमाः ॥ ३३ ॥ योनिमन्ये प्रपद्यन्ते श-
 रीरत्वाय देहिनः ॥ स्थाणुमन्येऽनुसंयन्ति यथाकर्म
 यथाश्रुतम् ॥ ३४ ॥ सुख्यहं दुःख्यहं चेति जीव ए-
 वाभिमन्यते ॥ निर्लेपोऽपि परं ज्योतिर्मोहितः शं-
 भुमायया ॥ ३५ ॥ कामः क्रोधस्तथा लोभो मदो
 मात्सर्यमेव च ॥ मोहश्चेत्यरिषड्वर्गमहंकारगतं विदुः

॥३६॥ स एव बोध्यते जीवः स्वप्नजाग्रदवस्थयोः ॥
सुषुप्तौ तदभावाच्च जीवः शंकरतां गतः ॥३७॥ स एव
मायासंस्पृष्टः कारणं सुखदुःखयोः ॥ शुक्तौ रजत-
वद्विश्वं मायया दृश्यते शिवे ॥३८॥ ततो विवेकज्ञा-
नेन न कोऽप्यत्रास्ति दुःखभाक् ॥ ततो विरम दुः-
खात्त्वं किं मुधा परितप्यसे ॥ ३९ ॥ ॥ श्रीराम उ-
वाच ॥ ॥ मुने सर्वमिदं तद्धयं यन्मदग्रे त्वयेरित-
म् ॥ तथापि न जहात्येतत्प्रारब्धादृष्टमुल्बणम् ॥
॥ ४० ॥ मतं कुर्याद्यथा मद्यं नष्टाविद्यमपि द्विज-
म् ॥ तद्वत्प्रारब्धभोगोऽपि न जहाति विवेकिनम्

अ

३

॥ ४१ ॥ ततः किं बहुनोक्तं न प्रारब्धसचिवः स्मरः ॥
 बाधते मां दिवारात्रमहंकारोऽपि तादृशः ॥ ४२ ॥
 अत्यन्तपीडितो जीवः स्थूलदेहं विमुञ्चति ॥ तस्मा-
 न्जीवाप्तये मह्यमुपायः क्रियतां द्विज ॥ ४३ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगीता-
 सूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवराघ-
 वसंवादे वैराग्योपदेशो नाम द्वितीयोऽध्या-
 यः ॥ २ ॥

॥१०॥

॥ अगस्त्य उवाच ॥ ॥ न गृह्णाति वचः पथ्यं

कामक्रोधादिपीडितः ॥ हितं न रोचते तस्य मुमुक्षो-
रिव भेषजम् ॥ १ ॥ मध्येसमुद्रं या नीता सीता दै-
त्येन मायिना ॥ आयास्यति नरश्रेष्ठ सा कथं तव
संनिधिम् ॥ २ ॥ बध्यन्ते देवताः सर्वो द्वारि मर्कट-
यूथवत् ॥ किं च चामरधारिण्यो यस्य संति सुरा-
ङ्गनाः ॥ ३ ॥ भुङ्क्ते त्रिलोकीमखिलां यः शंभुवरद-
र्पितः ॥ निष्कण्टकं तस्य जयः कथं तव भविष्य-
ति ॥ ४ ॥ इन्द्रजिन्नाम पुत्रो यस्तस्यास्तीशवरोद्ध-
तः ॥ तस्याग्रे संगरे देवा बहुवारं पलायिताः ॥ ५ ॥
कुम्भकर्णोद्धयो भ्राता यस्यास्ति सुरसूदनः ॥ अ-

न्यो दिव्यास्त्रसंयुक्तश्चिरजीवी विभीषणः ॥ ६ ॥ दुर्गे
 यस्यास्ति लंकाख्यं दुर्जयं देवदानवैः ॥ चतुरङ्गबलं
 यस्य वर्तते कोटिसंख्यया ॥ ७ ॥ एकाकिना त्वया
 जेयः स कथं नृपनन्दन ॥ आकाङ्क्षते करे धर्तुं बा-
 लश्चन्द्रमसं यथा ॥ ८ ॥ तथा त्वं काममोहेन जयं
 तस्याभिवाञ्छसि ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ क्ष-
 त्रियोऽहं मुनिश्रेष्ठ भार्या मे रक्षसा हता ॥ यदि तं न
 निहन्याशु जीवने मेऽस्ति किं फलम् ॥ ९ ॥ अतस्ते
 तत्त्वबोधेन न मे किंचित्प्रयोजनम् ॥ कामक्रोधादयः
 सर्वे दहन्त्येते तनुं मम ॥ १० ॥ अहंकरोऽपि मे नि-

स्यं जीवनं हन्तुमुद्यतः ॥ हतायां निजकान्तायां श-
त्रुणाऽवमतस्य वा ॥ ११ ॥ यस्य तत्त्वबुभुत्सा स्या-
त्स लोके पुरुषाधमः ॥ तस्मात्तस्य वधोपायं लङ्घ-
यित्वाभ्युधिं रणे ॥ १२ ॥ ब्रूहि मे मुनिशार्दूल त्वतो
नान्योऽस्ति मे गुरुः ॥ ॥ अगस्त्य उवाच ॥
॥ एवं चेच्छरणं याहि पार्वतीपतिमव्ययम् ॥ स चे-
त्प्रसन्नो भगवान्वाञ्छितार्थं प्रदास्यति ॥ १३ ॥ देवै-
रजेयः शक्राद्यैर्हरिणा ब्रह्मणापि वा ॥ स ते वक्ष्यः
कथं वा स्याच्छंकरानुग्रहं विना ॥ १४ ॥ अतस्त्वां दी-
क्षयिष्यामि विरजामार्गमाश्रितः ॥ तेन मार्गेण म-

त्यत्वं हित्वा तेजोमयो भव ॥ १५ ॥ येन हत्वा रणे
 शत्रून्सर्वान्कामानवाप्स्यसि ॥ भुक्त्वा भूमण्डले चा-
 न्ते शिवसायुज्यमाप्स्यसि ॥ १६ ॥ ॥ सूत उवा-
 च ॥ अथ प्रणम्य रामस्तं दण्डवन्मुनिसत्तम-
 म् ॥ उवाच दुःखनिर्मुक्तः प्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥ १७ ॥
 ॥ श्रीराम उवाच ॥ कृतार्थोऽहं मने जातो वा-
 ङ्छितार्थो ममागतः ॥ पीताम्बुधिः प्रसन्नस्त्वं यदि
 मे किमु दुर्लभम् ॥ १८ ॥ अतस्त्वं विरजां दीक्षां ब्रू-
 हि मे मुनिसत्तम ॥ ॥ अगस्त्य उवाच ॥ ॥ शु-
 कपक्षे चतुर्दश्यामष्टम्यां वा विशेषतः ॥ एकादश्यां

सोमवारे आर्द्रायां वा समारभेत् ॥ १९ ॥ यं वायुमा-
हुर्धं रुद्रं यमग्निं परमेश्वरम् ॥ परात्परतरं चाहुः प-
रात्परतरं शिवम् ॥ २० ॥ ब्रह्मणो जनकं विष्णोर्वे-
न्द्वेर्वायोः सदाशिवम् ॥ ध्यात्वाग्निनाऽवसथ्याग्निं त्रि-
शोध्य च पृथक् पृथक् ॥ २१ ॥ पञ्चभूतानि सं-
यम्य ध्यात्वा गुणविक्रमात् ॥ मात्राः पञ्च चतस्रश्च
त्रिमात्रा द्विस्ततः परम् ॥ २२ ॥ एकमात्रममा-
त्रं हि द्वादशान्तं व्यवस्थितम् ॥ स्थित्यां स्थाप्या-
मृतो भूत्वा व्रतं पाशुपतं चरेत् ॥ २३ ॥ इदं व्रतं
पाशुपतं करिष्यामि समासतः ॥ प्रातरेवं तु संक-

लप्य निधायाग्निं स्वशाखया ॥ २४ ॥ उपोषितः शु-
 चिः स्नातः शुक्लान्वरधरः स्वयम् ॥ शुक्लयज्ञोपवीत-
 श्च शुक्लमाल्यानुलेपनः ॥ २५ ॥ जुहुयाद्विरजामन्त्रैः स-
 प्राणापानादिभिस्ततः ॥ अनुवाकान्तमेकाग्रः स-
 मिदाज्यचरुन्पृथक् ॥ २६ ॥ आत्मन्याग्निं समारोप्य
 याते अग्नेति मन्त्रतः ॥ भस्मादायाग्निरित्याद्यैर्विमृ-
 ज्याङ्गानि संस्पृशेत् ॥ २७ ॥ भस्मच्छन्नो भवेद्वि-
 द्वाग्न्महापातकसंभवैः ॥ पापैर्विमुच्यते सत्यमुच्यते
 च न संशयः ॥ २८ ॥ वीर्यमग्नेर्यतो भस्म वीर्यवा-
 न्भस्मसंयुतः ॥ भस्मस्नानरतो विप्रो भस्मशायी

जितेन्द्रियः ॥ २९ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः शिवसायु-
ज्यमाप्नुयात् ॥ एवं कुरु महाभाग शिवनामसहस्र-
कम् ॥ ३० ॥ इदं तु संप्रदास्यामि तेन सर्वार्थमाप्स्य-
सि ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा प्रददौ तस्मै
शिवनामसहस्रकम् ॥ ३१ ॥ वेदसाराभिधं नित्यं शि-
वप्रत्यक्षकारकम् ॥ उक्तं च तेन राम त्वं जप नित्यं
दिवानिशम् ॥ ३२ ॥ ततः प्रसन्नो भगवान्महापाशु-
पतास्त्रकम् ॥ तुभ्यं दास्यति तेन त्वं शत्रून्हत्वाऽप्स्य-
सि प्रियाम् ॥ ३३ ॥ तस्यैवास्त्रस्य माहात्म्यात्समुद्रं
शोषयिष्यसि ॥ संहारकाले जगतामस्त्रं तत्पार्वतीप-

श.गी.

३३॥

लष्य निधायाग्निं स्वशास्त्रया ॥ २४ ॥ उपोषितः शु-
चिः स्नातः शुक्लान्वरधरः स्वयम् ॥ शुक्लयज्ञोपवीत-
श्च शुक्लमात्र्यानुलेपनः ॥ २५ ॥ जुहुयाद्विरजामन्त्रैः
प्राणापानादिभिस्ततः ॥ अनुवाकान्तमेकाग्रः स-
मिदाज्यचरुनृथक् ॥ २६ ॥ आत्मन्यग्निं समारोप्य
याते अग्नेति मन्त्रतः ॥ भस्मादायाग्निरित्याद्यैर्विमृ-
ज्याङ्गानि संस्पृशेत् ॥ २७ ॥ भस्मच्छन्नो भवेद्वि-
द्वान्महापातकसंभवैः ॥ पापैर्विमुच्यते सत्यमुच्यते
च न संशयः ॥ २८ ॥ वीर्यमग्नेर्यतो भस्म वीर्यवा-
न्भस्मसंयुतः ॥ भस्मस्नानरतो विप्रो भस्मशायी

जितेन्द्रियः ॥ २९ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः शिवसायु-
ज्यमाप्नुयात् ॥ एवं कुरु महाभाग शिवनामसहस्र-
कम् ॥ ३० ॥ इदं तु संप्रदास्यामि तेन सर्वार्थमाप्स्य-
सि ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा प्रददौ तस्मै
शिवनामसहस्रकम् ॥ ३१ ॥ वेदसाराभिधं नित्यं शि-
वप्रत्यक्षकारकम् ॥ उक्तं च तेन राम त्वं जप नित्यं
द्विवादिशम् ॥ ३२ ॥ ततः प्रसन्नो भगवान्महापाशु-
पतास्त्रकम् ॥ तुभ्यं दास्यति तेन त्वं शत्रून्हत्वाऽप्स्य-
सि प्रियाम् ॥ ३३ ॥ तस्यैवास्त्रस्य माहात्म्यात्समुद्रं
शोधयिष्यसि ॥ संहारकाले जगतामस्त्रं तत्पार्वतीप-

चर्माम्बरधरं वरदाभयधारिणम् ॥ ८ ॥ व्याघ्रचर्मोत्त-
 रीयं च सुरासुरनमस्कृतम् ॥ पञ्चवक्त्रं चन्द्रमौलिं
 त्रिशूलढमरूधरम् ॥ ९ ॥ नित्यं च शाश्वतं शुद्धं ध्रुव-
 मक्षरमव्ययम् ॥ एवं नित्यं प्रजपतो गतं मासचतुष्ट-
 यम् ॥ १० ॥ अथ जातो महानादः प्रलयाम्बुदभीष-
 णः ॥ समुद्रमथनोद्भूतमन्दरावनिष्ठद्वनिः ॥ ११ ॥
 रुद्रबाणाग्निसंदीप्तभक्ष्यत्रिपुरविभ्रमः ॥ तमाकर्ण्या-
 थ संभ्रान्तो यावत्पश्यति पुष्करम् ॥ १२ ॥ तावदेव
 महातेजो रामस्यासीत्पुरो द्विजाः ॥ तेजसा तेन सं-
 भ्रान्तो नापश्यत्स दिशो दश ॥ १३ ॥ अन्धीकृतेक्ष-

णस्तूर्णं मोहं यातो नृपात्मजः ॥ विचिन्त्य तर्कयामा-
स दैत्यमायां द्विजेश्वराः ॥ १४ ॥ अथोत्थाय महावी-
रः सज्जं कृत्वा स्वकं धनुः ॥ अविध्यन्निशितैर्वर्णैर्दि-
व्यास्त्रैरभिमन्त्रितैः ॥ १५ ॥ आग्नेयं वारुणं सौम्यं
मोहनं सौरपार्वतम् ॥ विष्णुचक्रं महाचक्रं कालचक्रं
च वैष्णवम् ॥ १६ ॥ रौद्रं पाशुपतं ब्राह्मं कौबेरं कुलि-
शानिलम् ॥ भार्गवादिबहून्यस्त्राण्यथं प्रायुङ्क्त राघवः
॥ १७ ॥ तस्मिंस्तेजसि शस्त्राणि चास्त्राण्यस्य मही-
पतेः ॥ विलीनानि महाभ्रस्य करका इव नीरधौ ॥
॥ १८ ॥ ततः क्षणेन ज्वाल धनुस्तस्य कराद्भ्युत-

चर्माम्बरधरं वरदाभयधारिणम् ॥ ८ ॥ व्याघ्रचर्मोत्त-
 रीयं च सुरासुरनमस्कृतम् ॥ पञ्चवक्त्रं चन्द्रमौलिं
 त्रिशूलढमरूधरम् ॥ ९ ॥ नित्यं च शाश्वतं शुद्धं ध्रुव-
 मक्षरमव्ययम् ॥ एवं नित्यं प्रजपतो गतं मासचतुष्ट-
 यम् ॥ १० ॥ अथ जातो महानादः प्रलयाम्बुदभीष-
 णः ॥ समुद्रमथनोद्धृतमन्दरावनिभृद्द्वनिः ॥ ११ ॥
 रुद्रवाणान्निसंदीप्तधश्यत्रिपुरविध्रमः ॥ तमाकर्ण्यो-
 थ संभ्रान्तो यावत्पश्यति पुष्करम् ॥ १२ ॥ तावदेव
 महातेजो रामस्यासीत्पुरो द्विजाः ॥ तेजसा तेन सं-
 भ्रान्तो नापश्यत्स दिशो दश ॥ १३ ॥ अन्धीकृतेक्ष-

णस्तूणे मोहं यातो नृपात्मजः ॥ विचिन्त्य तर्कयामा-
 स दैत्यमायां द्विजेश्वराः ॥ १४ ॥ अथोत्थाय महावी-
 रः सज्जं कृत्वा स्वकं धनुः ॥ अविध्यन्निशितैर्वर्णैर्दि-
 व्यस्त्रैरभिमन्त्रितैः ॥ १५ ॥ आग्नेयं वारुणं सौम्यं
 मोहनं सौरपार्वतम् ॥ विष्णुचक्रं महाचक्रं कालचक्रं
 च वैष्णवम् ॥ १६ ॥ रौद्रं पाशुपतं ब्राह्मं कौबेरं कुलि-
 शानिलम् ॥ भार्गवादिवहून्वस्त्राण्ययं प्रायुङ्क्त राघवः
 ॥ १७ ॥ तस्मिंस्तेजसि शस्त्राणि चास्त्राण्यस्य मही-
 पः ॥ विलीनानि महाभ्यस्य करका इव नीरधौ ॥

नानाविधैः क्षणेन ज्वाल धनुस्तस्य कराद्भ्युत-

चर्मम्बरधरं चोद्गुलित्राणं गोधिकापि महीपतेः ॥१९॥
 रीष्टं तद्वृद्धा लक्ष्मणो भीतः पपात भुवि मूर्च्छितः ॥ अथा-
 किञ्चित्करो रामो जानुभ्यामवनिं गतः ॥२०॥ मीलित-
 ताक्षो भयाविष्टः शंकरं शरणं गतः ॥ स्वरेणाप्युच्चर-
 न्नुच्चैः शंभोर्नामिसहस्रकम् ॥ २१ ॥ शिवं च दण्डव-
 द्भूमौ प्रणनाम पुनः पुनः ॥ पुनश्च पूर्ववच्चासीच्छब्दो
 दिङ्मण्डलं ग्रसन् ॥ २२ ॥ चचाल वसुधा घोरं पर्व-
 ताश्च चकम्पिरे ॥ ततः क्षणेन शीतांशुशीतलं तेज आ-
 पतत् ॥ २३ ॥ उन्मीलिताक्षो रामस्तु यावदेतत्प्रप-
 श्यति ॥ तावद्ददर्श तृपभं सर्वालंकारसंयुतम् ॥ २४ ॥

पीयूषमथनोद्भूतनवनीतस्य पिण्डवत् ॥ प्रोतस्वर्णं
मरकतच्छायशृङ्गद्वयान्वितम् ॥ २५ ॥ नीलरत्नेक्ष-
णं ह्रस्वकण्ठकम्बलभूषितम् ॥ रत्नपल्याणसंसुक्तं
निबद्धं श्वेतचामरैः ॥ २६ ॥ घण्टिकाघर्घरोशब्दैः पू-
रयन्तं दिशो दश ॥ तत्रासीनं महादेवं शुद्धस्फटिक-
विग्रहम् ॥ २७ ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशं कोटिशीतं शु-
शीतलम् ॥ व्याघ्रचर्माम्बरधरं नागयज्ञोपवीतिनम्
॥ २८ ॥ सर्वालंकारसंसुक्तं विद्युत्पिङ्गजटाधरम् ॥
नीलकण्ठं व्याघ्रचर्मोत्तरीयं चन्द्रशेखरम् ॥ २९ ॥
नानाविधायुधोज्जासिदशबाहुं त्रिलोचनम् ॥ युवानं

पुरुषश्रेष्ठं सच्चिदानन्दविग्रहम् ॥ ३० ॥ तत्रैव च
 सुखासीनां पूर्णचन्द्रनिभाननाम् ॥ नीलेन्दीवरदा-
 माभामुद्यन्मरकतप्रभाम् ॥ ३१ ॥ मुक्ताभरणसंयुक्तां
 रात्रिं ताराञ्चितामिव ॥ विन्ध्यक्षितिधरोत्तुङ्गकुच-
 भारभरालसाम् ॥ ३२ ॥ सदसत्संशयाविष्टमध्यदे-
 शान्तराम्बराम् ॥ दिव्याभरणसंयुक्तां दिव्यगन्धा-
 नुलेपनाम् ॥ ३३ ॥ दिव्यमाल्याम्बरधरां नीलेन्दी-
 वरलोचनाम् ॥ अलकोद्भासिवदनां ताम्बूलग्रास-
 शोभिताम् ॥ ३४ ॥ शिवालङ्घनसंजातपुलकोद्भासि-
 विग्रहाम् ॥ सच्चिदानन्दरूपाढ्यां जगन्मातरमम्बि-

काम् ॥ ३५ ॥ सौन्दर्यसारसंदोहां ददर्श रघुनन्दनः ॥
स्वस्ववाहनसंयुक्तन्नानायुधलसत्करान् ॥ ३६ ॥ वृ-
हद्रथन्तरादीनि सामानि परिगायतः ॥ स्वस्वकान्ता-
समायुक्तान्दिक्पालान्परितः स्थितान् ॥ ३७ ॥ अ-
ग्रं गरुडारूढं शंखचक्रगदाधरम् ॥ कालाम्बुदप्र-
तीकाशं विद्युत्कान्त्या श्रिया युतम् ॥ ३८ ॥ जपन्तमे-
कमनसा रुद्राध्यायं जनार्दनम् ॥ पञ्चाच्चतुर्मुखं देवं
ब्रह्माणं हंसवाहनम् ॥ ३९ ॥ चतुर्वैश्वतुर्वेदरुद्रसूक्तै-
र्महेश्वरम् ॥ स्तुवन्तं भारतीयुक्तं दीर्घकूचं जटाधर-
म् ॥ ४० ॥ अथर्वशिरसा देवं स्तुवन्तं मुनिमण्डल-

म् ॥ गङ्गादितटिनीयुक्तमम्बुधिं नीलविग्रहम् ॥ ४१ ॥
 श्वेताश्वतरमन्त्रेण स्तुवन्तं गिरिजापतिम् ॥ अनन्ता-
 दिमहानागान्कैलासगिरिसन्निभान् ॥ ४२ ॥ कैव-
 ल्योपनिषत्पाठान्मणिरत्नविभूषितान् ॥ सुवर्णचित्र-
 हस्ताढ्यं नन्दिनं पुरतः स्थितम् ॥ ४३ ॥ दक्षिणे
 मूषकारूढं गणेशं पर्वतोपमम् ॥ मयूरवाहनारूढ-
 मुत्तरे पण्मुखं तथा ॥ ४४ ॥ महाकालं च चण्डेशं पा-
 र्श्वयोर्भोषणाकृतिम् ॥ कालाग्निरुद्रं दूरस्थं ज्वल-
 द्वावाग्निसन्निभम् ॥ ४५ ॥ त्रिपादं कुटिलाकारं नटद्रु-
 ङ्गिरिति पुनः ॥ नानाविकारवदनान्कोटिशः प्रम-

थाधिपान् ॥ ४६ ॥ नानावाहनसंयुक्तं परितो मातु-
मण्डलम् ॥ पञ्चाक्षरीजपासक्तान्सिद्धविद्याधरादि-
कान् ॥ ४७ ॥ दिव्यरुद्रकगीतानि गायत्किन्नरवृ-
न्दकम् ॥ तत्र त्रैयम्बकं मन्त्रं जपद्विजकदम्बकम्
॥ ४८ ॥ गायन्तं वीणया गीतं नृत्यन्तं नारदं दिवि ॥
नृत्यतो नाटयन् नृत्येन रम्भादीनप्सरोगणान् ॥ ४९ ॥
गायच्चित्ररथादीनां गन्धर्वाणां कदम्बकम् ॥ कम्ब-
लाश्वतरौ शंभुकर्णभूपणतां गतौ ॥ ५० ॥ गायन्तौ प-
न्नगौ गीतं कपालं कम्बलं तथा ॥ एवं देवसभां दृष्ट्वा
कृतार्थौ रघुनन्दनः ॥ ५१ ॥ हर्षगद्गदया वाचा स्तुव-

न्देवं महेश्वरम् ॥ दिव्यनामसहस्रेण प्रणनाम पु-
नःपुनः ॥ ५२ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगीतासू-
पनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवराघव-
संवादे शिवप्रादुर्भावाख्यश्रुतार्थोऽध्यायः ॥४॥

॥ सूत उवाच ॥ अथ प्रादुरभूतत्र हिर-
ण्मयरथो महान् ॥ अनेकदिव्यरत्नांशुकिर्मोरित-
दिगन्तरः ॥१॥ नव्योपान्तिकपङ्कगङ्गमहाचक्रचतु-
ष्टयः ॥ मुक्तातोरणसंयुक्तः श्वेतच्छत्रशतावृतः ॥२॥

शुद्धहेमखलीनाढ्यतुरङ्गगणसंयुतः ॥ मुक्तावितान-
विलसदूर्ध्वदिव्यवृषध्वजः ॥ ३ ॥ मत्तवारणिकायु-
क्तः पद्मतल्पोपशोभितः ॥ पारिजाततरुद्रुतपुष्प-
मालाभिरञ्जितः ॥ ४ ॥ मृगनाभिससुद्रुतकरत्नूरीम-
दपङ्क्तिः ॥ कर्पूरामरुधूपोत्थगन्धाकुट्टमधुव्रतः
॥ ५ ॥ संवर्तघनघोषाढ्यो नानावाद्यसमन्वितः ॥
वीणावेणुस्वनासक्तकिन्नरीगणसंकुलः ॥ ६ ॥ एवं दृ-
ष्ट्वा रथश्रेष्ठं वृषादुत्तीर्य शंकरः ॥ अम्बया सहितस्त-
त्र पद्मतल्पेऽविशत्तदा ॥ ७ ॥ नीराजनैः सुरस्त्रीणां
इवेतचामरचालनैः ॥ दिव्यव्यजनपातैश्च प्रहृष्टो

नीललोहितः ॥ ८ ॥ कणत्कङ्कणनिधानैर्मञ्जुमञ्जीर-
 सिञ्चितैः ॥ वीणावेणुस्वनैर्गातैः पूर्णमासीजगत्रय-
 म् ॥ ९ ॥ शुककेकिकुलारवैः इत्रेतपारावतस्वनैः ॥
 उन्निद्रभूपाफणिनां दर्शनादेव बर्हिणः ॥ १० ॥ नन्द-
 तुर्दर्शयन्तः स्वांश्चन्द्रकान्कोटिसंख्यया ॥ प्रण-
 मन्तं ततो राममुत्थाप्य वृषभध्वजः ॥ ११ ॥ आनि-
 नाय रथं दिव्यं प्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥ कमण्डलुजलैः
 स्वच्छैः स्वयमाचम्य यत्नतः ॥ १२ ॥ समाचम्याथ
 पुरतः स्वांके राममुपानयत् ॥ अथ दिव्यं धनुस्तरुमै-
 ददौ तूणीरमक्षयम् ॥ १३ ॥ महापाशुपतं नाम दि-

व्यमस्त्रं ददौ ततः ॥ उक्तश्च तेन रामोऽपि सादरं च-
न्द्रमौलिना ॥ १४ ॥ जगन्नाशकरं रौद्रमुग्रमस्त्रमिदं
नृप ॥ अतो नेदं प्रयोक्तव्यं रामान्यसमरादिके ॥ १५ ॥
अन्यन्नास्ति प्रतीघातमेतस्य भुवनत्रये ॥ तस्मात्प्रा-
णात्यये राम प्रयोक्तव्यमुपस्थिते ॥ १६ ॥ अन्यदैत-
त्प्रयुक्तं तु जगत्संक्षयकृद्भवेत् ॥ अथाहूय सुरश्चेष्ठा-
न् लोकपालान्महेश्वरः ॥ १७ ॥ उवाच परमप्रीतः
स्वं स्वमस्त्रं प्रयच्छत ॥ राघवोऽयं च तेरस्त्रे रावणं
निहनिष्यति ॥ १८ ॥ तस्मै देवैरवध्यत्वमिति दत्तो वरो
मया ॥ तस्माद्धानरतामेत्य भवन्तो युद्धदुर्मदाः ॥ १९ ॥

साहाय्यमस्य कुर्वन्तु तेन सुस्था भविष्यथ ॥ तदा-
 ज्ञां शिरसा गृह्य सुराः प्राञ्जलयस्तथा ॥२०॥ प्र-
 णम्य चरणौ शंभोः स्वं स्वमस्त्रं ददुर्मदा ॥ नाराय-
 णास्त्रं दैत्यारिरैन्द्रमस्त्रं पुरंदरः ॥२१॥ ब्रह्मापि ब्र-
 ह्मदण्डास्त्रमाग्नेयास्त्रं धनंजयः ॥ याम्यं यमोऽपि
 मोहास्त्रं रक्षोरजस्तथा ददौ ॥२२॥ वरुणो वारुणं
 प्रादाद्वायव्यास्त्रं प्रमजनः ॥ कौवेरं च कुबेरोऽपि रौ-
 द्रमीशान एव च ॥२३॥ सौरमस्त्रं ददौ सूर्यः सौम्यं
 सोमश्च पार्वतम् ॥ विश्वे देवा ददुस्तस्मै वसवो वा
 सवाभिधम् ॥२४॥ अथ तुष्टः प्रणम्येशं रामो दश-

रथात्मजः ॥ प्राञ्जलिः प्रणतो भूत्वा भक्तियुक्तो व्य-
जिज्ञपत् ॥२५॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगव-
न्मानुपेणैव नोल्लङ्घ्यो लवणाम्बुधिः ॥ तत्र लङ्का-
भिधं दुर्गं दुर्जयं देवदानवैः ॥ २६ ॥ अनेककोटय-
स्तत्र राक्षसा बलवन्तराः ॥ सर्वे स्वाध्यायनिरताः
शिवभक्ता जितेन्द्रियाः ॥ २७ ॥ अनेकमायासंयुक्ता
बुद्धिमन्तोऽग्निहोत्रिणः ॥ कथमेकाकिना ज्ञेया मया
भ्रात्रा च संयुगे ॥ २८ ॥ ॥ श्रीमहादेव उवाच ॥
॥ रावणस्य वधे राम रक्षसामपि मारणे ॥ विचारो
न त्वया कार्यस्तस्य कालोऽयमागतः ॥ २९ ॥ अधर्मे

तु प्रवृत्तास्ते देवब्राह्मणपीडने ॥ तस्मादायुःक्षयं या-
 तं तेषां श्रीरपि सुव्रत ॥ ३० ॥ राजस्त्रीकामनासक्तं
 रावणं निहनिष्यसि ॥ पापासक्तो रिपुर्जंतु सुकरः
 समराङ्गणे ॥ ३१ ॥ अधर्मे निरतः शत्रुभोग्येनैव हि
 लभ्यते ॥ अधीतधर्मशास्त्रोऽपि सदा वेदरतोऽपि वा
 ॥ ३२ ॥ विनाशकाले संप्राप्ते धर्ममार्गच्छ्रुतो भवेत् ॥
 पीड्यन्ते देवताः सर्वाः सततं येन पापिना ॥ ३३ ॥
 ब्राह्मणा ऋषयश्चैव तस्य नाशः स्वयं स्थितः ॥ कि-
 ण्चिक्रिधानगरे राम देवानामंशसंभवाः ॥ ३४ ॥ वानरा
 बहवो जाता दुर्जया बलवत्तराः ॥ साहाय्यं ते करि-

प्यति तैर्वध्या च पयोनिधिम् ॥ ३५ ॥ अनेकशैल-
संबद्धे सेतौ यान्तु वलीमुखाः ॥ रावणं सगणं हत्वा
तामानय निजां प्रियाम् ॥ ३६ ॥ शस्त्रयुद्धे जयो यत्र
तत्रास्त्राणि न योजयेत् ॥ निरस्त्रेष्वल्पशस्त्रेषु पला-
यनपरेषु च ॥ ३७ ॥ अस्त्राणि मुञ्चन् दिव्यानि स्व-
यमेव विनश्यति ॥ अथवा किं बहुक्तेन मयैवोत्पादि-
तं जगत् ॥ ३८ ॥ मयैव पाल्यते नित्यं मया संहिय-
तेऽपि च ॥ अहमेको जगन्मृत्युर्मृत्योरपि महीपते ॥
॥ ३९ ॥ असेऽहमेव सकलं जगदेतच्चराचरम् ॥ मम
वक्त्रगताः सर्वे राक्षसा युद्धदुर्मदाः ॥ ४० ॥ निमित्त-

मात्रं त्वं भूयाः कीर्तिमाप्स्यसि संगरे ॥ ४१ ॥

शि.गी.

॥ इति श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासूपनिषत्सु ब्र-
ह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवराघवसंवादे रामा-
य वरप्रदानं नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ६५ ॥

॥२३॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्नत्र मे चित्रं महदे-
तत्प्रजायते ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशस्त्रिनेत्रश्चन्द्रशे-
खरः ॥ १ ॥ मूर्तस्त्वं तु परिच्छिन्ना कृतिः पुरुषरू-
पधृक् ॥ अम्बया सहितोऽत्रैव रमसे प्रमथैः सह ॥ २ ॥
त्वं कथं पञ्चभूतादि जगदेतच्चराचरम् ॥ तद्ब्रूहि गि-

रिजाकान्त मयि तेऽनुग्रहो यदि ॥ ३ ॥ ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ ॥ साधु पृष्टं महाभाग दुर्ज्ञे-
यममरैरपि ॥ तत्प्रवक्ष्यामि ते भक्त्या ब्रह्मचर्येण
सुव्रत ॥ ४ ॥ पारं यास्यस्यनायासाद्येन संसारनी-
रधेः ॥ दृश्यन्ते पञ्च भूतानि येन लोकाश्चतुर्दश
॥ ५ ॥ समुद्राः सरितो देवा राक्षासा ऋषयस्तथा ॥
दृश्यन्ते यानि चान्यानि स्थावराणि चराणि च ॥
॥ ६ ॥ गन्धर्वाः प्रमथा नागाः सर्वे ते मद्भिभूतयः ॥
पुरा ब्रह्मादयो देवा द्रष्टुकामा ममाकृतिम् ॥ ७ ॥
मंदरं प्रययुः सर्वे मम प्रियतरं गिरिम् ॥ स्तुत्वा प्रा-

शि.गी.

॥२४॥

अल्यो देवा मां तदा पुरतः स्थिताः ॥८॥ तान्हृद्वाथ
मया देवान् लीलाकुलितचेतसः ॥ तेषामपहतं ज्ञानं
ब्रह्मादीनां दिवौकसाम् ॥९॥ अथ तेऽपहतज्ञाना मां-
माहुः को भवानिति ॥ अथाब्रुवमहं देवानहमेव पुरा-
तनः ॥१०॥ आसं प्रथममेवाहं वर्तामि च सुरेश्वराः ॥
भविष्यामि च लोकेऽस्मिन्मतो नान्योऽस्ति कश्च-
न ॥११॥ व्यतिरिक्तं च मतोऽस्ति नान्यत्किञ्चित्सुरे-
श्वराः ॥ नित्योऽनित्योऽहमनघो ब्रह्मणां ब्रह्मणस्प-
तिः ॥१२॥ दक्षिणां च उदञ्चोऽहं प्राञ्चः प्रत्यञ्च एव
च ॥ अधश्चोर्ध्वं च विदिशो दिशश्चाहं सुरेश्वराः ॥

॥ १३ ॥ सावित्री चापि गायत्री स्त्री पुमानपुमानपि
त्रिष्टुब्जगत्यनुष्टुप् च पंक्तिश्छन्दस्त्रयोमयः ॥ १४ ॥
सत्योऽहं सर्वगः शान्तस्त्रेताग्निगौरहं गुरुः ॥ गौर्येहं
गङ्करं चाहं द्यौरहं जगतां विभुः ॥ १५ ॥ ज्येष्ठः सर्वसु-
रश्चेष्टो वरिष्ठोऽहमपांपतिः ॥ आर्योऽहं भगवानीश-
स्तेजोऽहं चादिरण्यहम् ॥ १६ ॥ ऋग्वेदोऽहं यजुर्वेदः
सामवेदोऽहमात्मभूः ॥ अथर्वणश्च मन्त्रोऽहं तथा चा-
ङ्गिरसो वरः ॥ १७ ॥ इतिहासपुराणानि कल्पोऽहं
कल्पवानहम् ॥ नाराशंसी च गाथाहं विद्योपनिषदो-
ऽस्म्यहम् ॥ १८ ॥ श्लोकाः सूत्राणि चैवाहमनुव्याख्या-

शे.गी.

२५॥

तमेव च ॥ व्याख्यानानि परा विद्या इष्टं हुतमथाहु-
 तिः ॥ १९ ॥ दत्तादत्तमयं लोकः परलोकोऽहमक्षरः ॥
 क्षरः सर्वाणि भूतानि दान्तिः शान्तिरहं स्वगः ॥ २० ॥
 गुप्त्योऽहं सर्ववेदेषु आरण्योऽहमजोऽप्यहम् ॥ पुष्क-
 रं च पवित्रं च मध्यं चाहमतः परम् ॥ २१ ॥ बहि-
 श्याहं तथा चांतः पुरस्तादहमवयवः ॥ ज्योतिश्चाहं
 तमश्चाहं तन्मात्राणीन्द्रियाण्यहम् ॥ २२ ॥ बुद्धिश्चा-
 हमहंकारो विषयाण्यहमेव हि ॥ ब्रह्मा विष्णुर्महेशो-
 ऽहमुमा स्कन्दो विनायकः ॥ २३ ॥ इन्द्रोऽग्निश्च य-
 मश्चाहं निऋतिर्वरुणोऽनिलः ॥ कुबेरोऽहं तथेशानो

भूर्भुवःस्वर्महर्जनः ॥ २४ ॥ तपः सत्यं च पृथिवी
चापस्तेजोऽनिलोऽप्यहम् ॥ आकाशोऽहं रविः सो-
मो नक्षत्राणि ग्रहास्तथा ॥ २५ ॥ प्राणः कालस्तथा
मृत्युरमृतं भूतमप्यहम् ॥ भव्यं भविष्यत्कृत्स्नं च
विश्वं सर्वात्मकोऽप्यहम् ॥ २६ ॥ ओमादौ च तथा
मध्ये भूर्भुवःस्वस्त्यैव च ॥ ततोऽहं विश्वरूपोऽस्मि
शीर्षं च जपतां सदा ॥ २७ ॥ अक्षितं पार्श्वितं चाहं
कृतं चाकृतमप्यहम् ॥ परं चैवापरं चाहमहं सर्वप-
रायणः ॥ २८ ॥ अहं जगद्धितं दिव्यमक्षरं सूक्ष्मम-
व्ययम् ॥ प्राजापत्यं पवित्रं च सौम्यमग्राह्यमग्नि-

शि.गी.

॥२६॥

यम् ॥ २९ ॥ अहमेवोपसंहर्ता महाग्रासौजसां नि-
 धिः ॥ त्वदि यो देवतात्वेन प्राणत्वेन प्रतिष्ठितः ॥
 ॥ ३० ॥ शिरश्चोत्तरतो यस्य पादौ दक्षिणतस्तथा ॥
 यश्च सर्वोत्तरः साक्षादोङ्कुरोऽहं त्रिमात्रकः ॥ ३१ ॥
 उर्ध्वं चोन्नमये यस्मादधश्चापनयाम्यहम् ॥ तस्मा-
 दोङ्कुर एवाहमेको नित्यः सनातनः ॥ ३२ ॥ ऋचो
 यजूंषि सामानि यो ब्रह्मा यज्ञकर्मणि ॥ प्रणामये
 ब्राह्मणेभ्यस्तेनाहं प्रणवो मतः ॥ ३३ ॥ स्नेहो य-
 था मांसपिण्डं व्याप्नोति व्यापयत्यपि ॥ सर्वान् लो-
 कानहं तद्वत्सर्वव्यापी ततोऽस्म्यहम् ॥ ३४ ॥ ब्रह्मा-

हरिश्च भगवानाद्यन्तं नोपलब्धवान् ॥ ततोऽन्ये च
सुरा यस्मादनन्तोऽहमितीरितः ॥ ३५ ॥ गर्भजन्म-
जरामृत्युसंसारभवसागरात् ॥ तारयामि यतो भक्तं
तस्मात्तारोऽहमीरितः ॥ ३६ ॥ चतुर्विधेषु देहेषु जी-
वत्वेन वसाम्यहम् ॥ सूक्ष्मो भूत्वा च तद्देशे यत्तत्सू-
क्ष्मं प्रकीर्तितः ॥ ३७ ॥ महातमसि मग्नेभ्यो भक्ते-
भ्यो यत्प्रकाशये ॥ विद्युद्वदतुलं रूपं तस्माद्विद्युत-
मस्यहम् ॥ ३८ ॥ एक एव यतो लोकान् विसृजा-
मि सृजामि च ॥ विवासयामि गृह्णामि तस्मादेको-
ऽहमीश्वरः ॥ ३९ ॥ न द्वितीयो यतस्तस्ये तुरीयं त्र-

ह्य यत्स्वयम् ॥ भूतान्यात्मनि संहत्य चैको रुद्रो व-
 साम्यहम् ॥४०॥ सर्वान्लोकान्यदीशेऽहमीशिनीभि-
 श्च शक्तिभिः ॥ ईशानमस्य जगतः स्वदृशं चक्षुरीश्व-
 रम् ॥ ४१ ॥ ईशानश्चास्मि जगतां सर्वेषामपि सर्व-
 दा ॥ ईशानः सर्वविद्यानां यदीशानस्ततोऽस्म्यहम्
 ॥ ४२ ॥ सर्वभावान्नरीक्ष्येऽहमात्मज्ञानं निरीक्ष्ये ॥
 योगं च गमये तस्माद्भगवान्महतो मतः ॥४३॥ अ-
 जस्रं यच्च गृह्णामि विसृजामि सृजामि च ॥ सर्वा-
 न्लोकान्वासयामि तेनाहं वै महेश्वरः ॥ ४४ ॥ मह-
 त्यात्मज्ञानयोगैश्वर्यं यस्तु महीयते ॥ सर्वान् भावा-

न परित्यज्य महादेवश्च सोऽस्म्यहम् ॥ ४५ ॥ ए-
षोऽस्मि देवः प्रदिशो नु सर्वाः पूर्वो हि जातोऽस्म्य-
हमेव गर्भे ॥ अहं हि जातश्च जनिष्यमाणः प्रत्य-
ग्जनास्तिष्ठति सर्वतोमुखः ॥ ४६ ॥ विश्वतश्चक्षुरु-
त विश्वतो मुखो विश्वतो बाहुरुत विश्वतस्पात् ॥
संबाहुभ्यां धमति संपतत्रैर्द्यौवाभ्रूमी जनयन्देव ए-
कः ॥ ४७ ॥ बालाग्रमात्रं हृदयस्य मध्ये विश्वं देवं
जातवेदं वरेण्यम् ॥ मामात्मस्थं येऽनुपश्यन्ति धीरा-
स्तेषां शान्तिः शाश्वती नेतरेषाम् ॥ ४८ ॥ अहं
योनिं योनिमधिपतिष्ठामि चैको मयेदं पूर्णं पञ्चविधं

ह्य यत्स्वयम् ॥ भूतान्यात्मनि संहत्य चैको रुद्रो व-
 साम्यहम् ॥ ४० ॥ सर्वान्लोकान्यदीशेऽहमीशिनीभि-
 श्च शक्तिभिः ॥ ईशानमस्य जगतः स्वदृशं चक्षुरीश्व-
 रम् ॥ ४१ ॥ ईशानश्चास्मि जगतां सर्वेषामपि सर्व-
 दा ॥ ईशानः सर्वविद्यानां यदीशानस्ततोऽस्म्यहम्
 ॥ ४२ ॥ सर्वभावान्निरीक्ष्येऽहमात्मज्ञानं निरीक्ष्ये ॥
 योगं च गमये तस्माद्भगवान्महतो मतः ॥ ४३ ॥ अ-
 जस्रं यच्च गृह्णामि विसृजामि सृजामि च ॥ सर्वा-
 न्लोकान्वासयामि तेनाहं वै महेश्वरः ॥ ४४ ॥ मह-
 त्यात्मज्ञानयोगैश्वर्ये यस्तु महीयते ॥ सर्वान् भावा-

न परित्यज्य महादेवश्च सोऽस्म्यहम् ॥ ४५ ॥ ए-
पोऽस्मि देवः प्रदिशो नु सर्वोः पूर्वो हि जातोऽस्म्य-
हमेव गर्भे ॥ अहं हि जातश्च जनिष्यमाणः प्रत्य-
गजनास्तिष्ठति सर्वतोमुखः ॥ ४६ ॥ विश्वतश्चक्षुरु-
त विश्वतो मुखो विश्वतो बाहुरुत विश्वतस्पात् ॥
संवाहुभ्यां धमति संपतन्नैर्द्यौवाभूमी जनयन्देव ए-
कः ॥ ४७ ॥ बालाग्रमात्रं हृदयस्य मध्ये विश्वं देवं
जातवेदं वरेण्यम् ॥ मामात्मस्थं येऽनुपश्यन्ति वीरा-
स्तेषां शान्तिः शाश्वती नेतरेषाम् ॥ ४८ ॥ अहं
योनिं योनिमधितिष्ठामि चैको मयेदं पूर्णं पञ्चविधं

शि.गी.

॥२८॥

च सर्वम् ॥ मामीशानं पुरुषं देवमीड्यं विदित्वा नि-
 चाय्येमां शान्तिमत्यन्तमेति ॥ ४९ ॥ प्राणेष्वन्त-
 र्मेनसो ह्लिङ्गमाहुरस्मिन्क्रोधो या च तृष्णा क्षमा
 च ॥ तृष्णां हित्वा हेतुजालस्य मूलं बुध्या चित्तं स्था-
 पयित्वा मयीह ॥ एवं ये मां ध्यायमाना भजन्ते तेषां
 शान्तिः शाश्वती नेतरेषाम् ॥ ५० ॥ यतो वाचो नि-
 वर्तन्ते अप्राप्य मनसा सह ॥ आनन्दं ब्रह्म मां ज्ञा-
 त्वा न विभेति कुतश्चन ॥ ५१ ॥ श्रुत्वैति देवा मद्वा-
 क्यं कैवल्यज्ञानमुत्तमम् ॥ जपन्तो मम नामानि म-
 मध्यानपरायणाः ॥ ५२ ॥ सर्वे ते स्वस्वदेहान्ते म-

त्सायुज्यं गताः पुरा ॥ ततोऽग्रे परिदृश्यन्ते पदार्था
मद्विभूतयः ॥ ५३ ॥ मय्येव सकलं जातं मयि सर्वं
प्रतिष्ठितम् ॥ मयि सर्वं लयं याति तद्ब्रह्माद्वयमस्म्य-
हम् ॥ ५४ ॥ अणोरणीयानहमेव तद्वन्महानहं वि-
श्वमहं विशुद्धः ॥ पुरातनोऽहं पुरुषोऽहमीशो हिर-
ण्यमयोऽहं शिवरूपमस्मि ॥ ५५ ॥ अपाणिपादोऽहम-
चिन्त्यशक्तिः पश्याम्यवश्रुः स शृणोम्यकर्णः ॥
अहं विजानामि विविक्तरूपो न चास्ति वेत्ता मम
चित्सदाहम् ॥ ५६ ॥ वेदैरशेषैरहमेव वेद्यो वेदान्त-
कृद्वेदविदेव चाहम् ॥ न पुण्यपापे मम नास्ति नाशो

शि.गी.

॥२९॥

न जन्म देहेन्द्रियबुद्धिरस्ति ॥ ५७ ॥ न भूमिरापो न
 च विन्दिहरस्ति न चानिलो मेऽस्ति न मे नभश्च ॥ एवं
 विदित्वा परमात्मरूपं गुहाशयं निष्कलमद्वितीयम्
 ॥ ५८ ॥ समस्तसाक्षिं सदसद्विहीनं प्रयाति शुद्धं
 परमात्मरूपम् ॥ ५९ ॥ एवं मां तत्त्वतो वेत्ति यस्तु
 राम महामते ॥ स एव नान्यो लोकेषु कैवल्यफलम-
 इनुते ॥ ६० ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासु० विभूति-
 योगो नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्मया पृष्टं त-
त्तथैव स्थितं विभो ॥ अत्रोत्तरं मया लब्धं त्वत्तो नैव
महेश्वर ॥ १ ॥ परिच्छिन्नपरीमाणे देहे भगवतस्तव ॥
उत्पत्तिः पञ्चभूतानां स्थितिर्वा विलयः कथम् ॥ २ ॥
स्वस्वाधिकारसंबन्धाः कथं नाम स्थिताः सुराः ॥ ते
सर्वे त्वं कथं देव भुवनानि चतुर्दश ॥ ३ ॥ तत्तः श्रु-
त्वापि देवात्र संशयो मे महानभूत् ॥ अप्रत्यायित-
चित्तस्य संशयं छेत्तुमर्हसि ॥ ४ ॥ ॥ श्रीभगवानु-
वाच ॥ ॥ वटवीजेऽतिसूक्ष्मेऽपि महावदतरुर्ग्रथा ॥
सर्वदा स्तेऽन्यथा वृक्षः कुत आयाति तद्वद् ॥ ५ ॥

तद्वन्मम तनौ राम भूतानामागतिलयः ॥ महासै-
 न्धवपिण्डोऽपि जले क्षिप्तो विलीयते ॥ ६ ॥ न दृ-
 श्यते पुनः पाकात्कुत आयाति पूर्ववत् ॥ प्रातःप्रा-
 तर्थथा लोको जायते सूर्यमण्डलात् ॥ ७ ॥ एवं मत्तो
 जगत्सर्वं जायतेऽस्ति विलीयते ॥ मध्येव सकलं रा-
 म तद्वज्जानीहि सुव्रत ॥ ८ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥
 ॥ कथितेऽपि महाभाग दिग्गजस्य यथा दिशि ॥
 निवर्ततेऽध्मो नैव तद्वन्मम करोमि किम् ॥ ९ ॥
 ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ मयि सर्वं यथा राम ज-
 गदेतच्चराचरम् ॥ वर्तते तद्वर्शयामि न द्रष्टुं क्षमते

भवान् ॥ १० ॥ दिव्यं चक्षुः प्रदास्यामि तुभ्यं दश-
रथात्मज ॥ तेन पश्य भयं त्यक्त्वा मत्तेजोमण्डलं
ध्रुवम् ॥ ११ ॥ न चर्मचक्षुषा द्रष्टुं शक्यते मामकं म-
हः ॥ नरेण वा सुरेणापि तन्ममानुग्रहं विना ॥ १२ ॥
॥ सूत उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा प्रददौ तस्मै दिव्यं च-
क्षुर्महेश्वरः ॥ अथादर्शयेदस्मै वक्त्रं पातालसंनिभ-
म् ॥ १३ ॥ विद्युत्कोटिप्रभं दीप्तमतिभीमं भयावहम् ॥
तद्दृष्ट्वैव भयाद्रामो जानुभ्यामवनिं गतः ॥ १४ ॥ प्र-
णम्य दण्डवद्भूमौ तुष्टाव च पुनःपुनः ॥ अथोत्थाय
महावीरो यावदेव प्रपश्यति ॥ १५ ॥ वक्त्रं पुरभिद-

स्तत्र अन्तर्ब्रह्माण्डकोटयः ॥ चटका इव लक्ष्यन्ते
 ज्वालामालासमाकुलाः ॥ १६ ॥ मेरुमन्दरविन्ध्या-
 द्या गिरयः सप्त सागराः ॥ दृश्यन्ते चन्द्रसूर्याद्याः
 पञ्च भूतानि ते सुराः ॥ १७ ॥ अरण्यानि महानागा
 भुवनानि चतुर्दशं ॥ प्रतिब्रह्माण्डमेवं तद्दृष्ट्वा दशर-
 थात्मजः ॥ १८ ॥ सुरासुराणां संग्रामास्तत्र पूर्वाप-
 रानपि ॥ विष्णोर्दशावतारांश्च तत्तत्कर्माप्यपि द्वि-
 जाः ॥ १९ ॥ पुरा भवांश्च देवानां पुरदाहं महेशितुः
 ॥ उत्पद्यमानानुत्पन्नान्सर्वानपि विनश्यतः ॥ २० ॥
 दृष्ट्वा रामो भयाविष्टः प्रणनाम पुनःपुनः ॥ उत्पन्न-

तत्त्वज्ञानोऽपि बभूव रघुनन्दनः ॥ २१ ॥ अथोपनिष-
दां सारैरर्थैस्तुष्टाव शंकरम् ॥ २२ ॥ ॥ श्रीराम उ-
वाच ॥ ॥ देव प्रपन्नार्तिहर प्रसीद प्रसीद विश्वे-
श्वर विश्ववन्द्य ॥ प्रसीद गङ्गाधर चन्द्रमौले मां त्रा-
हि संसारभयादनाथम् ॥ २३ ॥ ततो हि जातं ज-
गदेतदोश त्वद्येव भूतानि वसन्ति नित्यम् ॥ त्वद्ये-
व शंभो विलयं प्रयान्ति भूमौ यथा वृक्षलतादयो-
ऽपि ॥ २४ ॥ ब्रह्मेन्द्ररुद्राश्च मरुद्गणाश्च गन्धर्वयक्षाः
ऽसुरसिद्धसङ्घाः ॥ गङ्गादिनद्यो वरुणालयाश्च वस-
न्ति शूलिस्तव वक्त्रयन्त्रे ॥ २५ ॥ त्वन्मायया क-

लिप्तमिन्दुमौले त्वय्येव दृश्यत्वमुपैति विश्वम् ॥
 भ्रान्त्या जनः पश्यति सर्वमेतच्छुक्तौ यथा रौप्य-
 महि च रज्जौ ॥ २६ ॥ तेजोभिरापूर्य जगत्समस्तं
 प्रकाशमानः कुरुपे प्रकाशम् ॥ विना प्रकाशं तव दे-
 वदेव न दृश्यते विश्वमिदं क्षणेन ॥ २७ ॥ अल्पा-
 श्रयो नैव बृहन्तमर्थं धत्तेऽणुरेको न हि विन्ध्यशैल-
 म् ॥ तद्वक्त्रमात्रे जगदेतदस्ति त्वन्माययैवेति विनि-
 श्चिनोमि ॥ २८ ॥ रज्जौ भुजङ्गो भयदो यथैव न जा-
 यते नास्ति न चेति नाशम् ॥ त्वन्मया केवलमात्त-
 रूपं तथैव विश्वं त्वयि नीलकण्ठ ॥ २९ ॥ विचार्य-

माणे तव यच्छरीरमाधारभावं जगतामुपैति ॥ तद-
प्यवश्यं मदविद्ययैव पूर्णश्रिदानन्दमयो यतस्त्वम्
॥ ३० ॥ पूजेष्टपूतादिवरक्रियाणां भोक्तुः फलं य-
च्छसि विश्वमेव ॥ मृषैतदेवं वचनं पुरारे त्वत्तोऽस्ति
भिन्नं न च किञ्चिदेव ॥ ३१ ॥ अज्ञानमूढा मुनयो
वदन्ति पूजोपचारादिवलिक्रियाभिः ॥ तोषं गिरी-
शो भजतीति मिथ्या कुतस्त्वमूर्तस्य तु भोगलिप्सा
॥ ३२ ॥ किञ्चिद्वलं वा बुलकोदकं वा यस्त्वं महेश प्र-
तिगृह्य दत्से ॥ त्रैलोक्यलक्ष्मीमपि यज्जनेभ्यः सर्वै
स्त्रविद्याकृतमेव मन्ये ॥ ३३ ॥ व्याघ्रोपि सर्वा विदिशो

य तुभ्यं नमः कालकालाय कालात्मकाय ॥ नमस्ते
समस्तायसंहारकर्त्रे नमस्ते मृषा चित्तवृत्त्यैकमो-
क्ते ॥३८॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ एवं प्रणम्य विश्वेशं
पुरतः प्राञ्जलिः स्थितः ॥ विस्मितः परमेशानं ज-
गाद रघुनन्दनः ॥ ३९ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ उ-
पसंहर विद्वात्मन्विश्वरूपमिदं तव ॥ प्रतीतं जगदै-
कार्त्तयं शंभो भवदनुग्रहात् ॥४०॥ ॥ श्रीभगवानु-
वाच ॥ ॥ पश्य राम महाबहो मत्तो नान्योऽस्ति क-
श्चन ॥४१॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ उत्पुङ्गवोपसंज-
ग्हे स्वदेहे देवतादिकान् ॥ मीलितक्षः पुनर्हर्षाद्या-

वद्रामः प्रपश्यति ॥ ४२ ॥ तावदेव गिरेः शृङ्गे व्या-
 घ्रचर्मोपरि स्थितम् ॥ ददर्श पञ्चवदनं नीलकण्ठं त्रि-
 लोचनम् ॥ ४३ ॥ व्याघ्रचर्मोम्बरधरं भ्रूतिभ्रूपितवि-
 ग्रहम् ॥ फणिकङ्कुणभूषाढ्यं नागयज्ञोपवीतिनम्
 ॥ ४४ ॥ व्याघ्रचर्मोत्तरीयं च विद्युत्पिङ्गजटाधरम्
 ॥ एकाकिनं चन्द्रमौलिं वरेण्यमभयप्रदम् ॥ ४५ ॥
 चतुर्भुजं खण्डपरशुमृगहस्तं जगत्पतिम् ॥ अथाज्ञा-
 या पुरस्तस्य प्रणम्योपविवेश सः ॥ ४६ ॥ अथाह रा-
 मं देवेशो यद्यत्प्रष्टुमभीप्ससि ॥ तत्सर्वं पृच्छ राम
 त्वं मत्तो नान्योऽस्ति ते गुरुः ॥ ४७ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगीता-
सूपनिषत्सु ब्रह्मयोगशास्त्रे शिवराघवसंवादे
विश्वरूपदर्शनं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ पाञ्चभौतिकदेहस्य
चोत्पत्तिर्विलयः स्थितिः ॥ स्वरूपं च कथं देव भगव-
न्वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प-
ञ्चभूतैः समारब्धो देहोऽयं पाञ्चभौतिकः ॥ तत्र प्र-
धानं पृथिवी शेषाणां सहकारिता ॥ २ ॥ जरायुजो-
ऽण्डजश्चैव स्वेदजश्चोद्भिजस्तथा ॥ एवं चतुर्विधः प्रो-

को देहोऽयं पाञ्चभौतिकः ॥३॥ मानसस्तु परः प्रो-
 को देवानामेव संस्मृतः ॥ तत्र वक्ष्ये प्रथमतः प्रधान-
 नत्वाज्जरायुजम् ॥ ४ ॥ शुक्रशोणितसंभूता वृत्तिरेव
 जरायुजः ॥ स्त्रीणां गर्भाशये शुक्रमृतुकाले विशेष्य-
 दा ॥५॥ योषितो रजसा युक्तं तदेव स्याज्जरायुजम् ॥
 बाहुल्याद्रजसः स्त्री स्याच्छुक्राधिक्ये पुमान्भवेत्
 ॥६॥ शुक्रशोणितयोः साम्ये जायते च नपुंसकः ॥
 ऋतुस्नाता भवेन्नारी चतुर्थे दिवसे ततः ॥ ७ ॥ ऋ-
 तुकालस्तु निर्दिष्ट आपोढशदिनावधि ॥ तत्रायुग्म-
 दिने स्त्री स्यात्पुमान्युग्मदिने भवेत् ॥ ८ ॥ पोडशे

दिवसे गर्भो जायते यदि सुभ्रुवः ॥ चक्रवर्ती भवेद्वा-
जा जायते नात्र संशयः ॥ ९ ॥ ऋतुस्ताता यस्य पुं-
सः साकाङ्क्षं सुखमीक्षते ॥ तदाकृतिर्भवेद्गर्भस्तत्प-
इयेत्स्वामिनो सुखम् ॥ १० ॥ याऽस्ति चर्मावृतिः सू-
क्ष्मा जरायुः सा निगद्यते ॥ शुक्रशोणितयोर्योगस्त-
स्मिन्नेव भवेद्यतः ॥ ११ ॥ तत्र गर्भो भवेद्यस्मात्तेन
प्रोक्तो जरायुजः ॥ अण्डजाः पक्षिसर्पाद्याः स्वेदजा
मशकादयः ॥ १२ ॥ उद्भिज्जास्तृणगुल्माद्या मान-
साश्च सुरर्पयः ॥ जन्मकर्मवशादेव निपिकं स्मरम-
न्दिरे ॥ १३ ॥ शुक्रं रजःसमायुक्तं प्रथमे मासि तद्वत्-

म ॥ कल्ललं बुहुदं तस्मात्ततः पेशी भवेदिदम् ॥१४॥
 पेशीघनं द्वितीये तु मासि पिण्डः प्रजायते ॥ कश-
 द्विशीर्षकादीनि तृतीये संभवन्ति हि ॥ १५ ॥ अ-
 भिव्यक्तिश्च जीवस्य चतुर्थे मासि जायते ॥ ततश्चल-
 ति गर्भोऽपि जनन्या जठरे स्वतः ॥ १६ ॥ पुत्रश्चेद्व-
 क्षिणे पाश्वे कन्या वामे च तिष्ठति ॥ नपुंसकस्तूदर-
 स्य भागे तिष्ठति मध्यतः ॥ १७ ॥ अतो दक्षिणपा-
 श्वे तु शेते माता पुमान्यदि ॥ अङ्गप्रत्यङ्गभागाश्च
 सूक्ष्माः स्यु र्युगपत्तदा ॥१८॥ विहाय श्मश्रुदन्तादी-
 न्जन्मानन्तरसंभवान् ॥ चतुर्थे व्यक्तता तेषां भावाना-

मपि जायते ॥ १९ ॥ पुंसां स्थैर्यादयो भावा भीरुत्वा-
द्यास्तु योपिताम् ॥ नपुंसके च ते मिश्रा भवन्ति रघु-
नन्दन ॥ २० ॥ मातृजं चास्य तृदयं विपयानभिकाङ्क्ष-
ति ॥ ततो मातुर्मनोऽभीष्टं कुर्याद्गर्भविवृद्धये ॥ २१ ॥
तां च द्वितृदयां नारीमाहुर्द्वैतदिनीं ततः ॥ अदाना-
द्वैहदानां स्युर्गर्भस्य व्यङ्गतादयः ॥ २२ ॥ मार्तुयद्विप-
ये लोभस्तदातो जायते सुतः ॥ प्रबुद्धं पञ्चमे चित्तं मां
सशोणितपुष्टता ॥ २३ ॥ पष्ठेऽस्थिरस्नायुनखरकेशलो-
भविक्ता ॥ बलवर्णौ चोपतितौ सप्तमे तद्वपुर्णता
॥ २४ ॥ पादान्तरितहस्ताभ्यां श्रोत्ररन्ध्रे पिथाय सः ॥

उद्विग्नो गर्भसंवासादस्ति गर्भलयान्वितः ॥ २५ ॥
 आविर्भूतप्रवोद्योऽसौ गर्भे दुःखादिसंयुतः ॥ हाकष्ट-
 मिति निर्विण्णः स्वात्मानं शोशुचत्वथ ॥ २६ ॥ अ-
 तुभूता महासत्त्वाः पुरा मर्मच्छिदोऽसकृत् ॥ करं-
 भवालुकारतप्ता दत्त्यन्ते च सुखाशयाः ॥ २७ ॥
 जठरानलसंतप्ताः पित्ताख्यरसविप्लवः ॥ गर्भांशये
 निमग्नं तु दहन्त्यतिभृशं तु माम् ॥ २८ ॥ औदर्य-
 क्रिमिवक्त्राणि कूटशाल्मलिकण्टकैः ॥ तुल्यानि च
 तुदन्त्यातै पार्श्वोस्थक्रकचादितम् ॥ २९ ॥ गर्भे दु-
 र्गन्धभूयिष्ठे जठराग्निप्रदीपिते ॥ दुःखं मयाप्तं य-

तस्मात्कनीयः कुम्भपाकजम् ॥ ३० ॥ पूयासृक् श्ले
ष्मपायित्वं वान्ताशित्वं च यद्भवेत् ॥ अशुचौ कृ-
सिभावश्च तत्प्राप्तं गर्भशायिना ॥ ३१ ॥ गर्भशय्यां
समारुढ्य दुःखं यादृङ् मयापि तत् ॥ नातिशेते म-
हादुःखं निःशेषं नरकेषु तत् ॥ ३२ ॥ एवं स्मरन्पु-
रा प्राप्ता नानाजातीश्च यातनाः ॥ मोक्षोपायमपि
ध्यायन्वर्ततेऽभ्यासतत्परः ॥ ३३ ॥ अष्टमे त्वक्श्रु-
ती स्यातामोजस्तेजश्च तद्भवेत् ॥ शुद्धमापीतरक्तं
च निमित्तं जीवितं मतम् ॥ ३४ ॥ मातरं च पुनर्गर्भं
चञ्चलं तत्प्रधावति ॥ ततो जातोऽष्टमे गर्भो न जी-

वत्योजसोज्झितः ॥ ३५ ॥ किंचित्कालमवस्थानं सं-
 स्कारात्पोडिताङ्गवत् ॥ समयः प्रसवस्य स्यान्मासेषु
 नवमादिषु ॥ ३६ ॥ मातुरस्त्रवहां नाडीमाश्रित्यान्व-
 वतारिता ॥ नाभिस्थनाडी गर्भस्य मात्राहाररसाव-
 हा ॥ ३७ ॥ तेन जीवति गर्भोऽपि मात्राहारेण पो-
 पितः ॥ अस्थयन्त्रविनिष्पिष्टः पतितः कुक्षिवर्त्म-
 ना ॥ ३८ ॥ मेदोऽसृग्दिग्धसर्वाङ्गो जरायुपुटसंवृतः ॥
 निष्क्रामन्भृशदुःखार्तो रुद्धुच्चैरधोमुखः ॥ ३९ ॥
 यन्त्रादेव विनिर्मुक्तः पतत्युत्तानशाय्यधः ॥ अकिं-
 चित्कस्तथा 'वालो मांसपेशीसमास्थितः ॥ ४० ॥

श्वमार्जारादिदंष्ट्रभ्यो रक्ष्यते दण्डपाणिभिः ॥ पि-
तृवद्राक्षसं वेत्ति मातृवद्वाकिनीमपि ॥ यूयं वयं वो
वदति दीर्घकष्टं तु शैशवम् ॥४१॥ श्लेष्मणा पिहिता-
नाडी सुषुम्ना यावदेव हि ॥ व्यक्तवर्णं च वचनं ताव-
द्वक्तुं न शक्यते ॥४२॥ अतएव च गर्भेऽपि रोदितुं
नैव शक्यते ॥ दृप्तोऽथ यौवनं प्राप्य मन्मथज्वर-
विव्हलः ॥४३॥ गायत्यकस्मादुच्चैस्तु तथाकस्मा-
च्च वल्गति ॥ आरोहति तरून्वेगाच्छान्तानुद्देजय-
त्यपि ॥४४॥ कामक्रोधमदन्धः सन्न कांश्चिदपि
वीक्षते ॥ अस्थिमांसगिरालाया वामाया मन्मथा-

लये ॥ ४५ ॥ उत्तानभूतमण्डूकपाटितोदरसन्निभे ॥
 आसक्तः स्मरवार्णार्त आत्मना दध्यते भृशम्
 ॥ ४६ ॥ अस्थिमांसशिरालग्न्यः किमन्यद्वर्तते व-
 पुः ॥ वामानां मायया मूढो न किञ्चिद्वीक्षते जगत्
 ॥ ४७ ॥ निर्गते प्राणपवने देहो हंत मृगीदृशः ॥ वृ-
 था हि जायते नैव वीक्ष्यते पञ्चपैर्दिनैः ॥ ४८ ॥ महा-
 परिभवस्थानं जरां प्राप्यातिदुःखितः ॥ श्लेष्मणा
 पिहितोरस्को जग्धमन्नं न जीर्यते ॥ ४९ ॥ सन्नदन्तो
 मन्ददृष्टिः कटुतिक्तकपायभुक् ॥ वातभृशकटिग्रीवः
 करोरुचरणोल्वणः ॥ ५० ॥ गदायुतसमाविष्टः परि-

त्यक्तः स्वबन्धुभिः ॥ निःशौचो मलदिग्धाङ्ग आलि-
ङ्गितवरोपितः ॥ ५१ ॥ व्यायन्नसुलभान्भोगान्केवलं
वर्ततेऽचलः ॥ सर्वेन्द्रियक्रियालोपाद्वस्यते बालकैर-
पि ॥ ५२ ॥ ततो मृतिजदुःखस्य दृष्टान्तो नोपलभ्य-
ते ॥ यस्माद्विभ्यति भूतानि प्राप्तान्यपि परां रुजम् ॥
५३ ॥ नीयते मृत्युना जन्तुः परिष्वक्तोऽपि बन्धुभिः ॥
सागरान्तर्जलगतो गरुडेनेव पक्षगः ॥ ५४ ॥ हा का-
न्ते हा धनं पुत्राः क्रन्दमानः सुदारुणम् ॥ मण्डूक-
इव सर्पेण मृत्युना नीयते नरः ॥ ५५ ॥ मर्मसूक्ष्मव्य-
माणेषु मुच्यमानेषु संधिषु ॥ यदुःखं चियमाणस्य

स्मर्यतां तन्मुमुक्षुभिः ॥५६॥ दृष्ट्वावाक्षिप्यमाणायाम्
 संज्ञया हिंयमाणया ॥ मृत्युपाशेन बद्धस्य त्राता नै-
 वोपलभ्यते ॥ ५७ ॥ संरुध्यमानस्तमसा महच्चित्त-
 मिवाविशन् ॥ उपाहूतस्तदा ज्ञातीनीक्षते दीनचक्षु-
 षा ॥ ५८ ॥ अयःपाशेन कालेन स्नेहपाशेन बन्धु-
 भिः ॥ आत्मानं कृष्यमाणं तं वीक्षते परितस्तथा
 ॥ ५९ ॥ हिक्कया बाध्यमानस्य श्वासेन परिशुण्यतः ॥
 मृत्युना कृष्यमाणस्य न खल्वस्ति परायणम् ॥ ६० ॥
 संसारयन्त्रमारूढो यमदूतैरधिष्ठितः ॥ कयास्यामी-
 ति दुःस्वार्तः कालपाशेन योजितः ॥ ६१ ॥ किं करोमि

॥ १३ ॥ सावित्री चापि गायत्री स्त्री पुमानपुमानपि
त्रिष्टुब्जगत्यनुष्टुप् च पंक्तिश्छन्दस्त्रयीमयः ॥ १४ ॥
सत्योऽहं सर्वगः शान्तस्त्रेताग्निगौरहं गुरुः ॥ गौर्यहं
गङ्गारं चाहं द्यौरहं जगतां विभुः ॥ १५ ॥ ज्येष्ठः सर्वसु-
रश्रेष्ठो वरिष्ठोऽहमपांपतिः ॥ आर्योऽहं भगवानीश-
स्तेजोऽहं चादिरप्यहम् ॥ १६ ॥ ऋग्वेदोऽहं यजुर्वेदः
सामवेदोऽहमात्मभूः ॥ अथर्वणश्च मन्त्रोऽहं तथा चा-
ङ्गिरसो वरः ॥ १७ ॥ इतिहासपुराणानि कल्पोऽहं
कल्पवानहम् ॥ नाराशंसी च गाथाहं विद्योपनिषदो-
ऽस्म्यहम् ॥ १८ ॥ श्लोकाः सूत्राणि चैवाहमनुव्याख्या-

नमेव च ॥ व्याख्यानानि परा विद्या इष्टं हुतमथाहु-
 तिः ॥ १९ ॥ दत्तादत्तमयं लोकः परलोकोऽहमक्षरः ॥
 क्षरः सर्वाणि भूतानि दान्तिः शान्तिरहं स्वगः ॥ २० ॥
 गुह्योऽहं सर्ववेदेषु आरण्योऽहमजोऽव्यहम् ॥ पुष्क-
 रं च पवित्रं च मध्यं चाहमतः परम् ॥ २१ ॥ वहि-
 श्याहं तथा चांतः पुरस्तादहमव्ययः ॥ ज्योतिश्चाहं
 तमश्चाहं तन्मात्राणीन्द्रियाण्यहम् ॥ २२ ॥ बुद्धिश्चा-
 हमहंकारो विषयाण्यहमेव हि ॥ ब्रह्मा विष्णुर्महेशो-
 ऽहमुमा स्कन्दो विनायकः ॥ २३ ॥ इन्द्रोऽग्निश्च य-
 मश्चाहं निऋतिर्वरुणोऽनिलः ॥ कुबेरोऽहं तथेशानो

भूभुवःस्वर्महर्जनः ॥ २४ ॥ तपः सत्यं च पृथिवी
चापस्तेजोऽनिलोऽप्यहम् ॥ आकाशोऽहं रविः सो-
मो नक्षत्राणि ग्रहास्तथा ॥ २५ ॥ प्राणः कालस्तथा
मृत्युरमृतं भूतमप्यहम् ॥ भव्यं भविष्यत्कृत्स्नं च
विश्वं सर्वात्मकोऽप्यहम् ॥ २६ ॥ ओमादौ च तथा
मध्ये भूभुवःस्वस्तैथ च ॥ ततोऽहं विश्वरूपोऽस्मि
शीर्षं च जपतां सदा ॥ २७ ॥ अशितं पायितं चाहं
कृतं चाकृतमप्यहम् ॥ परं चैवापरं चाहमहं सर्वप-
रायणः ॥ २८ ॥ अहं जगद्धितं दिव्यमक्षरं सूक्ष्मम-
व्ययम् ॥ प्राजापत्यं पवित्रं च सौम्यमग्रात्यमग्नि-

यम् ॥ २९ ॥ अहमेवोपसंहर्ता महाग्रासौजसां नि-
 धिः ॥ त्वदि यो देवतात्वेन प्राणत्वेन प्रतिष्ठितः ॥
 ॥ ३० ॥ शिरश्चोत्तरतो यस्य पादौ दक्षिणतस्तथा ॥
 यश्च सर्वोत्तरः साक्षादोङ्करोऽहं त्रिमात्रकः ॥ ३१ ॥
 उर्ध्वं चोन्नामये यस्मादधश्चापनयाम्यहम् ॥ तस्मा-
 दोङ्कार एवाहमेको नित्यः सनातनः ॥ ३२ ॥ ऋचो
 यजूंषि सामानि यो ब्रह्मा यज्ञकर्मणि ॥ प्रणामये
 ब्राह्मणेभ्यस्तेनाहं प्रणवो मतः ॥ ३३ ॥ स्नेहो य-
 था मांसपिण्डं व्याप्नोति व्यापयत्यपि ॥ सर्वान् लो-
 कानहं तद्वत्सर्वव्यापी ततोऽस्म्यहम् ॥ ३४ ॥ ब्रह्मा-

हरिश्च भगवानाद्यन्तं नोपलब्धवान् ॥ ततोऽन्ये च
सुरा यस्मादनन्तोऽहमितीरितः ॥ ३५ ॥ गर्भजन्म-
जरामृत्युसंसारभवसागरात् ॥ तारयामि यतो भक्ते
तस्मात्तारोऽहमीरितः ॥ ३६ ॥ चतुर्विधेषु देहेषु जी-
वत्वेन वसाम्यहम् ॥ सूक्ष्मो भूत्वा च ल्ह्वेशे यत्तत्सू-
क्ष्मं प्रकीर्तितः ॥ ३७ ॥ महातमसि मन्त्रेभ्यो भक्ते-
भ्यो यत्प्रकाशये ॥ विद्युद्बदतुलं रूपं तस्माद्विद्युत-
मस्यहम् ॥ ३८ ॥ एक एव यतो लोकान् विसृजा-
मि सृजामि च ॥ विवासयामि गृह्णामि तस्मादेको-
ऽहमीश्वरः ॥ ३९ ॥ न द्वितीयो यतस्तस्थे तुरीयं ब्र-

ह्य यत्स्यम् ॥ भूतान्यात्मनि संहत्य चैको रुद्रो व-
 साम्यहम् ॥ ४० ॥ सर्वान्लोकान्यदीशेऽहमीशिनीभि-
 श्च शक्तिभिः ॥ ईशानमस्य जगतः स्वर्देशं चक्षुरीश्व-
 रम् ॥ ४१ ॥ ईशानश्चास्मि जगतां सर्वेषामपि सर्व-
 दा ॥ ईशानः सर्वविद्यानां यदीशानस्ततोऽस्म्यहम्
 ॥ ४२ ॥ सर्वभावान्निरीक्ष्येऽहमात्मज्ञानं निरीक्ष्ये ॥
 योगं च गमये तस्माद्भगवान्महतो मतः ॥ ४३ ॥ अ-
 जस्रं यच्च गृह्णामि विसृजामि सृजामि च ॥ सर्वो-
 न्लोकान्वासयामि तेनाहं वै महेश्वरः ॥ ४४ ॥ मह-
 त्यात्मज्ञानयोगैश्वर्ये यस्तु महीयते ॥ सर्वान् भावा-

न परित्यज्य महादेवश्च सोऽस्म्यहम् ॥ ४५ ॥ ए-
पोऽस्मि देवः प्रदिशो नु सर्वाः पूर्वो हि जातोऽस्म्य-
हमेव गर्भे ॥ अहं हि जातश्च जनिष्यमाणः प्रत्य-
गजनान्तिष्ठति सर्वतोमुखः ॥ ४६ ॥ विश्वतश्चक्षुरु-
त विश्वतो मुखो विश्वतो बाहुरुत विश्वतस्पात् ॥
संवाहुभ्यां धमति संपतत्रैर्द्यावाभूमी जनयन्देव ए-
कः ॥ ४७ ॥ बालाग्रमात्रं हृदयस्य मध्ये विश्वं देवं
जातवेदं वरेण्यम् ॥ मामात्मस्थं येऽनुपश्यन्ति धीरा-
स्तेषां शान्तिः शश्वती नेतरेषाम् ॥ ४८ ॥ अहं
योनौ योनिमधितिष्ठामि चैको मयेदं पूर्णं पञ्चविधं

च सर्वम् ॥ मामीशानं पुरुषं देवमीड्यं विदित्वा नि-
 चाय्येमां शान्तिमत्यन्तमेति ॥ ४९ ॥ प्राणेष्वन्त-
 र्मेनसो ह्लिङ्गमाहुरस्मिन्क्रोधो या च तृष्णा क्षमा
 च ॥ तृष्णां हिता हेतुजालस्य मूलं बुध्या चित्तं स्या-
 पयित्वा मयीह ॥ एवं ये मां ध्यायमाना भजन्ते तेषां
 शान्तिः शाश्वती नेतरेषाम् ॥ ५० ॥ यतो वाचो नि-
 वर्तन्ते अप्राप्य मनसा सह ॥ आनन्दं ब्रह्म मां ज्ञा-
 त्वा न विभ्रैति कुतश्चन ॥ ५१ ॥ श्रुत्वैति देवा मद्वा-
 क्यं कैवल्यज्ञानमुत्तमम् ॥ जपन्तो मम नामानि म-
 मध्यानपरायणाः ॥ ५२ ॥ सर्वे ते स्वस्वदेहान्ते म-

त्सायुज्यं गताः पुरा ॥ ततोऽग्रे परिदृश्यन्ते पदार्था
मद्विभूतयः ॥ ५३ ॥ मय्येव सकलं जातं मयि सर्वं
प्रतिष्ठितम् ॥ मयि सर्वं लयं याति तद्ब्रह्माद्वयमस्म्य-
हम् ॥ ५४ ॥ अणोरणीयानहमेव तद्वन्महानहं वि-
श्वमहं विशुद्धः ॥ पुरातनोऽहं पुरुषोऽहमीशो हिर-
ण्यमयोऽहं शिवरूपमस्मि ॥ ५५ ॥ अपाणिपादोऽहम-
चिन्त्यशक्तिः पश्याम्यचक्षुः स शृणोम्यकर्णः ॥
अहं विजानामि विविक्तरूपो न चास्ति वेत्ता मम
चित्सदाहम् ॥ ५६ ॥ वेदैरशैपरहमेव वेद्यो वेदान्त-
कृद्वेदविदेव चाहम् ॥ न पुण्यपापे मम नास्ति नाशो

न जन्म देहेन्द्रियबुद्धिरस्ति ॥ ५७ ॥ न भूमिरापो न
 च विन्धिरस्ति न चानिलो मेऽस्ति न मे नभश्च ॥ एवं
 विदित्वा परमात्मरूपं गुहाशयं निष्कलमद्वितीयम्
 ॥ ५८ ॥ समस्तसाक्षिं सदसद्विहीनं प्रयाति शुद्धं
 परमात्मरूपम् ॥ ५९ ॥ एवं मां तत्त्वतो वेत्ति यस्तु
 राम महामते ॥ स एव नान्यो लोकेषु केवल्यफलम-
 श्नुते ॥ ६० ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासू० विभृति-
 योगो नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्मया पृष्टं त-
त्तथैव स्थितं विभो ॥ अत्रोत्तरं मया लब्धं त्वत्तो नैव
महेश्वर ॥ १ ॥ परिच्छिन्नपरीमाणे देहे भगवतस्तव ॥
उत्पत्तिः पञ्चभूतानां स्थितिर्वा विलयः कथम् ॥ २ ॥
स्वस्वाधिकारसंबन्धाः कथं नाम स्थिताः सुराः ॥ ते
सर्वे त्वं कथं देव भुवनानि चतुर्दश ॥ ३ ॥ त्वत्तः श्रु-
त्वापि देवात्र संशयो मे महानभूत् ॥ अप्रत्यायित-
चित्तस्य संशयं छेत्तुमर्हसि ॥ ४ ॥ ॥ श्रीभगवानु-
वाच ॥ ॥ वटबीजेऽतिसूक्ष्मेऽपि महावटतरुर्यथा ॥
सर्वदा स्तेऽन्यथा वृक्षः कुत आयाति तद्वद् ॥ ५ ॥

तद्वन्मम तनौ राम भूतानामागतिलयः ॥ महासै-
 न्धवपिण्डोऽपि जले क्षिप्तो विलीयते ॥ ६ ॥ न दृ-
 श्यते पुनः पाकात्कुत आयाति पूर्ववत् ॥ प्रातःप्रा-
 तर्था लोको जायते सूर्यमण्डलात् ॥ ७ ॥ एवं मत्तो
 जगत्सर्वं जायतेऽस्ति विलीयते ॥ मय्येव सकलं रा-
 म तद्वज्जानोहि सुव्रत ॥ ८ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥
 ॥ कथितेऽपि महाभाग दिग्जडस्य यथा दिशि ॥
 निवर्ततेऽध्रमो नैव तद्वन्मम करोमि किम् ॥ ९ ॥
 ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ मयि सर्वं यथा राम ज-
 गदेतच्चराचरम् ॥ वर्तते तद्वर्शयामि नं द्रष्टुं क्षमते

भवान् ॥ १० ॥ दिव्यं चक्षुः प्रदास्यामि तुभ्यं दश-
रथात्मज ॥ तेन पश्य भयं त्यक्त्वा मत्तेजोमण्डलं
ध्रुवम् ॥ ११ ॥ न चर्मचक्षुषा द्रष्टुं शक्यते मामकं म-
हः ॥ नरेण वा सुरेणापि तन्ममानुग्रहं विना ॥ १२ ॥
॥ सुत उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा प्रददौ तस्मै दिव्यं च-
क्षुर्महेश्वरः ॥ अथादर्शयदेतस्मै वक्रं पातालसंनिभ-
म् ॥ १३ ॥ विद्युत्कोटिप्रभं दीप्तमतिभीमं भयावहम् ॥
तद्दृष्ट्वैव भयाद्रामो जानुभ्यामवनिं गतः ॥ १४ ॥ प्र-
णम्य दण्डवद्भूमौ तुष्टाव च पुनःपुनः ॥ अथोल्याय
महावीरो यावदेव प्रपश्यति ॥ १५ ॥ वक्रं पुरमिद-

स्तत्र अन्तर्ब्रह्माण्डकोटयः ॥ चटका इव लक्ष्यन्ते
 ज्वालामालासमाकुलाः ॥ १६ ॥ मेरुमन्दरविन्ध्या-
 द्या गिरयः सप्त सागराः ॥ दृश्यन्ते चन्द्रसूर्याद्याः
 पञ्च भूतानि ते सुराः ॥ १७ ॥ अरण्यानि महानागा
 भुवनानि चतुर्दश ॥ प्रतिव्रह्माण्डमेवं तद्दृष्ट्वा दशर-
 थात्मजः ॥ १८ ॥ सुरासुराणां संग्रामास्तत्र पूर्वाप-
 रानपि ॥ विष्णोर्देहावतारांश्च तत्तत्कर्माण्यपि द्वि-
 जाः ॥ १९ ॥ पुरा भवांश्च देवानां पुरदाहं महेशितुः
 ॥ उत्पद्यमानानुत्पन्नान्सर्वानपि विनश्यतः ॥ २० ॥
 दृष्ट्वा रामो भयाविष्टः प्रणनाम पुनःपुनः ॥ उत्पन्न-

तत्त्वज्ञानोऽपि च भूत्र रघुनन्दनः ॥ २१ ॥ अयोपनिप-
दां सारैर्यस्तुष्टाव शंकरम् ॥ २२ ॥ ॥ श्रीराम उ-
वाच ॥ ॥ देव प्रपन्नार्तिहर प्रसीद प्रसीद विश्वे-
श्वर विश्ववन्द्य ॥ प्रसीद गङ्गाधर चन्द्रमौले मां त्रा-
हि संसारभयादनाथम् ॥ २३ ॥ तत्तो हि जातं ज-
गदेतदोश त्वय्येव भूतानि वसन्ति नित्यम् ॥ त्वय्ये-
व शंभो विलयं प्रयान्ति भूमौ यथा वृक्षलतादयो-
ऽपि ॥ २४ ॥ ब्रह्मेन्द्ररुद्राश्च मरुद्गणाश्च गन्धर्वयक्षा-
ऽसुरसिद्धसङ्गाः ॥ गङ्गादिनद्यो वरुणालयाश्च वस-
न्ति शूलिस्तव वक्त्रयन्त्रे ॥ २५ ॥ त्वन्मायया क-

लिप्तमिन्दुमौले त्वय्येव दृश्यत्वमुपैति विश्वम् ॥
 भ्रान्त्या जनः पश्यति सर्वमेतच्छुक्तौ यथा शैष्य-
 महिं च रज्जौ ॥ २६ ॥ तेजोभिरापूर्य जगत्समस्तं
 प्रकाशमानः कुरुपे प्रकाशम् ॥ विना प्रकाशं तव दे-
 वदेव न दृश्यते विश्वमिदं क्षणेन ॥ २७ ॥ अल्पा-
 श्रयो नैव बृहन्तमर्थं धत्तेऽणुरेको न हि विन्ध्यशैल-
 म् ॥ तद्वक्रमात्रे जगदेतदस्ति त्वन्माययेवेति विनि-
 श्रिनोमि ॥ २८ ॥ रज्जौ भुजङ्गो भयदो यथैव न जा-
 यते नास्ति न चेति नाशम् ॥ त्वन्मया केवलमात्त-
 रूपं तथैव विश्वं त्वयि नीलकण्ठ ॥ २९ ॥ विचार्य-

॥यथा दर्पणकालिम्बा मलिनं दृश्यते सुखम् ॥१८॥
तद्वदन्तःकरणैर्दोषैरात्मापि दृश्यते ॥ परस्परार्ध्या-
सवशात्स्यादन्तःकरणात्मनोः ॥ १९ ॥ एकीभावा-
भिमानेन परात्मा दुःखभागिव ॥ मरुभूमौ जलत्वेन
मध्याह्नार्कमरीचिकाः ॥ २० ॥ दृश्यन्ते मूढचित्तस्य
न त्वाद्ग्रास्तापकारकाः ॥ तद्वदात्मापि निर्लेपो दृश्य-
ते मूढचेतसाम् ॥ २१ ॥ स्वाविद्याख्यात्मदोषेण कर्तृ-
त्वादिकधर्मवान् ॥ तत्र चान्नमये पिण्डे त्दृदि जीवो-
ऽवतिष्ठते ॥ २२ ॥ आनस्वाग्रं व्याप्य देहं तद्भुवेऽवहि-
तः शृणु ॥ पुरीतदभिधानेन मांसपिण्डो विराजते

॥२३॥ नाभेरूर्ध्वमधः कण्ठाद्व्याप्य तिष्ठति यः स-
 दा ॥ तस्य मध्येऽस्ति हृदयं सनालं पद्मकोशवत्
 ॥२४॥ अधोमुखं च तत्रास्ति सूक्ष्मं सुषिरसुतमम् ॥
 दहराकाशमित्युक्तं तत्र जीवोऽवतिष्ठति ॥ २५ ॥ वा-
 लाग्रशतभागस्य शतधा कल्पितस्य च ॥ भागो जी-
 वः स विज्ञेयः स चानन्त्याय कल्पते ॥ २६ ॥ कद-
 म्बकुसुमोद्बुद्धकेसरा इव सर्वतः ॥ प्रसृता हृदयान्ना-
 ड्यो याभिर्व्याप्तं शरीरकम् ॥ २७ ॥ हितं फलं प्रय-
 च्छन्ति तस्मात्तेन हिताः स्मृताः ॥ द्वासप्ततिसहस्रै-
 स्ताः संख्याता योगवित्तमैः ॥ २८ ॥ हृदयात्तास्तु

निष्क्रान्ता यथार्कश्मयस्तथा ॥ एकोत्तरशतं तासु
मुख्या विष्वग्विनिर्गताः ॥ २९ ॥ प्रतीन्द्रियं दश द-
श निर्गता विषयोन्मुखाः ॥ नाड्यः कर्मादिहेतूत्याः
स्वप्नादिफलभुक्तये ॥ ३० ॥ वहन्त्यम्भो यथा न-
द्यो नाड्यः कर्मफलं तथा ॥ अनन्तैकोर्ध्वगा नाडी
मूर्धपर्यन्तमञ्जसा ॥ ३१ ॥ सुषुम्नेति समादिष्टा तथा
गच्छन्विमुच्यते ॥ तत्रावस्थितचैतन्यं जीवात्मानं
विदुर्बुधाः ॥ ३२ ॥ यथा राहुरदृश्योऽपि दृश्यते च-
न्द्रमण्डले ॥ तद्वत्सर्वगतोऽप्यात्मा लिङ्गदेहे हि दृ-
श्यते ॥ ३३ ॥ यथा घटे नीयमाने घटाकाशोऽपि

नीयते ॥ तद्वत्सर्वगतोऽप्यात्मा लिङ्गदेहे विनिर्गते
 ॥ ३४ ॥ निश्चलः परिपूर्णोऽपि गच्छतीत्युपचर्यते ॥
 जाग्रत्काले तथाज्ञोऽयमभिव्यक्तविशेषधीः ॥ ३५ ॥
 व्याप्नोति निष्क्रियः सर्वान् भानुर्दश दिशो यथा ॥
 नाडीभिर्वृत्तयो यान्ति लिङ्गदेहसमुद्भवाः ॥ ३६ ॥ त-
 त्कर्मानुसारेण जाग्रद्भोगोपलब्धये ॥ इदं लिङ्ग-
 रीराख्यमामोक्षान्न निवर्तते ॥ ३७ ॥ आत्मज्ञानेन न-
 प्लेऽस्मिन्साविद्ये सशरीरके ॥ आत्मस्वरूपावस्थानं
 मुक्तिरित्यभिधीयते ॥ ३८ ॥ उत्पादिते घटे यद्वद्वटा-
 काशलमृच्छति ॥ घटे नष्टे यथाकाशः स्वरूपेणाव-

तिष्ठते ॥ ३९ ॥ जाग्रत्कर्मक्षयवशात्स्वप्नभोग उप-
स्थिते ॥ बोधावस्थां तिरोधाय देहाद्याश्रयलक्षणा-
म् ॥ ४० ॥ कर्मोद्भावितसंस्कारस्तत्र स्वप्नरिरंसया ॥
अवस्थां च प्रयात्यन्यां मायावीवात्ममायया ॥ ४१ ॥
घटादिविषयान्सर्वान्बुद्ध्यदादिकरणानि च ॥ भूता-
नि कर्मवशतो वासनामात्रसंस्थितान् ॥ ४२ ॥ एता-
न् पश्यन् स्वयंज्योतिः साक्ष्यात्मा व्यवतिष्ठते ॥
अत्रान्तःकरणादीनां वासनाद्वासनात्मता ॥ ४३ ॥
वासनामात्रसाक्षित्वं तेन तत्र परात्मनः ॥ वासना-
भिः प्रपञ्चोऽत्र दृश्यते कर्मचोदितः ॥ ४४ ॥ जाग्र-

द्रुमौ यथा तद्वत्कर्तृकर्मक्रियात्मकः ॥ निःशेषवृद्धि-
 साक्ष्यात्मा स्वयमेव प्रकाशते ॥ ४५ ॥ वासनामात्र-
 साक्षित्वं साक्षिणः स्वाप उच्यते ॥ भूतजन्मनि य-
 द्रुतं कर्म तद्वासनावशात् ॥ ४६ ॥ नेदीयस्त्वाद-
 यस्याद्ये स्वप्नं प्रायः प्रपश्यति ॥ मध्ये वयसि
 कार्कश्यात्करणानामिहार्जितः ॥ ४७ ॥ वीक्षते प्रा-
 यशः स्वप्नं वासनाकर्मणोर्विशात् ॥ यियासुः परलो-
 कं तु कर्म विद्यादिसंभृतम् ॥ ४८ ॥ भाविनो जन्मनो
 रूपं स्वप्न आत्मा प्रपश्यति ॥ यद्वत्प्रपतनाच्छ्येनः
 श्रान्तो गगनमण्डले ॥ ४९ ॥ आकुञ्च्य पक्षौ यतते

नीडे निःशयनायने ॥ एवं जाग्रत्स्वप्नभ्रूमौश्रन्ता-
आत्माभिसंचरन् ॥५०॥ आपीतकरणग्रामः कारणे
नैति चैकताम् ॥ नाडीमार्गैरिन्द्रियाणामाकृष्यादाय
वासनाम् ॥५१॥ सर्वं ग्रसित्वा कार्यं च विज्ञानात्मा
प्रलीयते ॥ ईश्वराख्येऽव्याकृतेऽथ यथा सुखमयो भ-
वेत् ॥ ५२ ॥ कृत्स्नप्रपञ्चविलयस्तथा भवति चात्म-
नः ॥ योषितः काम्यमानायाः संभोगान्ते यथासुख-
म् ॥ ५३ ॥ स आनन्दमयो बाह्यो नान्तरः केवलं
यथा ॥ प्राज्ञात्मतां समासाद्य विज्ञानात्मा तथैव
सः ॥ ५४ ॥ विज्ञानात्मा कारणात्मा तथा तिष्ठन्त-

थापि सः ॥ अविद्यासूक्ष्मवृत्त्यानुभवत्येव सुखं य-
 था ॥५५॥ अज्ञानमपि साक्ष्यादि वृत्तिभिश्चानुभू-
 यते ॥ तथाहं सुखमस्वाप्सं नैव किञ्चिदवेदिप-
 म् ॥ ५६ ॥ इत्येवं प्रत्यभिज्ञापि पश्चात्तस्योपप-
 द्यते ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्याख्यमेवेहामुत्र लोकयोः
 ॥५७॥ पश्चात्कर्मवशादेव विस्फुलिङ्गा यथानलान् ॥
 जायन्ते कारणादेव मनोबुद्ध्यदिकानि तु ॥ ५८ ॥
 पयःपूर्णो घटो यद्वन्निमग्नः सलिलाशये ॥ तैरेवो-
 द्भूत आयाति विज्ञानात्मा तथैत्यजात् ॥ ५९ ॥ वि-
 ज्ञानकारणात्मानस्तथा विष्टंस्तथापि सः ॥ दृश्यते

सत्सु तेष्वेव नष्टेष्वायत्यदृश्यताम् ॥६०॥ एकाका-
रोऽर्यमा तत्तत्कार्येष्विव परः पुमान् ॥ कूटस्थो दृश्य-
ते तद्वद्ब्रह्मल्यागच्छतीव सः ॥६१॥ मोहमात्रान्त-
रायत्वात्सर्वं तस्योपपद्यते ॥ देहाद्यतीत आत्मापि
स्वयंज्योतिः स्वभावतः ॥६२॥ एवं जीवस्वरूपं ते
प्रोक्तं दशरथात्मज ॥६३॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगीता-
सूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवरा०
जीवस्वरूपकथनं नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ देहान्तरगतिं स्वस्य
 परलोकगतिं तथा ॥ वक्ष्यामि नृपशार्दूल मत्तः शृणु
 समाहितः ॥ १ ॥ भुक्तं पीतं यदस्त्वत्र तद्रसादाम-
 बन्धनम् ॥ स्थूलदेहस्य लिङ्गस्य तेन जीवनधारण-
 म् ॥ २ ॥ व्याधिना जरया वापि पीड्यते जाठरो-
 ऽनलः ॥ श्लेष्मणा तेन भुक्तान्नं पीतं वा न पचत्यलम्
 ॥ ३ ॥ भुक्तपीतरसाभावादाशु शुष्यन्ति धातवः ॥
 भुक्तपीतरसेनैव देहं लिम्पन्ति नित्यशः ॥ ४ ॥ स-
 मीकरोति यस्मात्तत्समानो वायुरुच्यते ॥ इदानीं त-
 द्रसाभावादामबन्धनहानितः ॥ ५ ॥ परिपक्वरसत्वे-

न यथार्घ्यं वृत्ततः फलम् ॥ स्वयमेव पतत्याशु तथा-
लिङ्गन्तनोर्व्रजेत् ॥ ६ ॥ ततः स्थानादपाकृष्य हृषी-
काणां च वासनाः ॥ आध्यात्मिकाधिभूतानि ह-
त्यन्ने चैकतां गतः ॥ ७ ॥ तदोर्ध्वगः प्राणवायुः सं-
युक्तो नववायुभिः ॥ ऊर्ध्वोच्छ्वासी भवत्येष तथातेनै-
कतां गतः ॥ ८ ॥ चक्षुषो वाथ मूर्ध्नो वा नाडीमार्गे
समाश्रितः ॥ विद्याकर्मसमायुक्तो वासनाभिश्च सं-
युतः ॥ ९ ॥ प्रज्ञात्मानं समाश्रित्य विज्ञानात्मोप-
सर्पति ॥ यथा कुम्भो नीयमानो देशाद्विशान्तरं प्र-
ति ॥ १० ॥ स्वपूर्ण एव सर्वत्र स आकाशोऽपि त-

त्र तु ॥ घटाकाशाख्यतां याति तद्विच्छिन्नं परात्मनः
 ॥ ११ ॥ पुनर्देहान्तरं याति यथा कर्मानुसारतः ॥
 ओमोक्षात्संचरत्येवं मत्स्यः कूलद्वयं यथा ॥ १२ ॥
 पापमोगाय चेद्गच्छेद्यमदूतैरधिष्ठितः ॥ यातनादेह-
 माश्रित्य नरकानेव केवलम् ॥ १३ ॥ इष्टापूतार्पित-
 र्माणि योऽनुतिष्ठति सर्वदा ॥ पितृलोकं व्रजत्येव
 धूममाश्रित्य बर्हिपः ॥ १४ ॥ धूमाद्राग्निं ततः कृष्ण-
 पक्षस्तस्माच्च दक्षिणम् ॥ अयनं च ततो लोकं पितृ-
 णां च ततः परम् ॥ १५ ॥ चन्द्रलोके दिव्यदेहं प्रा-
 प्य भुङ्क्ते परां श्रियम् ॥ तत्र चन्द्रमसा सोऽसौ याव-

कर्मफलं वसेत् ॥ १६ ॥ तथैव कर्मशेषेण यथैतं पु-
नराव्रजेत् ॥ वपुर्विहाय जीवत्वमासाद्याकाशमेति
सः ॥ १७ ॥ आकाशाद्वायुमागत्य वायोरम्भो ब्रज-
त्यथ ॥ अद्भ्यो मेघं समासाद्य ततो वृष्टिर्भवेदसौ
॥ १८ ॥ ततो धान्यानि भक्ष्याणि जायते कर्मचोदि-
तः ॥ योनिमन्ये प्रपद्यन्ते शरीरत्वाय देहिनः ॥ १९ ॥
स्थाणुमन्येऽनुसंयान्ति यथाकर्म यथाश्रुतम् ॥ ततो-
ऽन्नत्वं समासाद्य पितृभ्यां भुज्यते प्ररम् ॥ २० ॥ त-
तः शुक्रं रजश्चैव भूत्वा गर्भोऽभिजायते ॥ ततः क-
र्मानुसारेण भवेत्स्त्रीपुन्रपुंसकम् ॥ २१ ॥ एवं जीव-

शि.गी.

॥५५॥

गतिः प्रोक्ता मुक्तिं तस्य वदामि ते ॥ यस्तु शान्त्या-
 दियुक्तः सन्सदा विद्यारतो भवेत् ॥ २२ ॥ स याति
 देवयानेन ब्रह्मलोकावधिं नरः ॥ अर्चिर्भूत्वा दिनं प्रा-
 प्य शुक्लपक्षमथो व्रजेत् ॥ २३ ॥ उत्तरायणमासाद्य
 संवत्सरमथो व्रजेत् ॥ आदित्यचन्द्रलोकौ तु विद्यु-
 ह्लोकमतः परम् ॥ २४ ॥ अथ दिव्यः पुमान्कश्चिद्ब्र-
 ह्मलोकादिहेति सः ॥ दिव्ये वपुषि संधाय जीव-
 मेवं नयत्यसौ ॥ २५ ॥ ब्रह्मलोके दिव्यदेहे भुक्त्वा
 भोगान्यथेप्सितान् ॥ तत्रोपित्वा चिरं कालं ब्रह्मणा
 सह मुच्यते ॥ २६ ॥ शुद्धब्रह्मरतो यस्तु न स या-

त्येव कुत्रचित् ॥ तस्य प्राणा विलीयन्ते जले सैन्ध-
वखिल्यवत् ॥ २७ ॥ स्वप्नदृष्टा यथा सृष्टिः प्रबुद्ध-
स्य विलीयते ॥ ब्रह्मज्ञानवतस्तद्वद्विलीयन्ते तदैव ते
॥ २८ ॥ विद्याकर्मविहीनो यस्तृतीयं स्थानमेति सः ॥
भुक्त्वाऽत्र नरकान्धोरान्महारौरवराखान् ॥ २९ ॥
पश्चात्प्राक्तनशेषेण क्षुद्रजन्तुर्भवेदसौ ॥ युकाम-
शकदंशादि जन्मासौ लभते भुवि ॥ ३० ॥ एवं जीव-
गतिः प्रोक्ता किमन्यच्छोतुमिच्छसि ॥ ३१ ॥ ॥ श्री-
राम उवाच ॥ ॥ भगवन्त्यत्त्वया प्रोक्तं फलं त-
ज्ज्ञानकर्मणोः ॥ ब्रह्मलोके चन्द्रलोके भुङ्क्ते भोगानि-

ति प्रभो ॥ ३२ ॥ गन्धर्वादिषु लोकेषु कथं भोगः
 समीरितः ॥ देवत्वं प्राप्नुयात्कश्चित्कश्चिदिन्द्रत्वमेति
 च ॥ ३३ ॥ एतत्कर्मफलं वास्तु विद्याफलमथापि
 वा ॥ तद्वहि गिरिजाकान्त तत्र मे संशयो महान्
 ॥ ३४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ तद्विद्याकर्मणो-
 रेवानुसारेण फलं भवेत् ॥ युवा च सुन्दरः शूरा नी-
 रोगो बलवान् भवेत् ॥ ३५ ॥ सप्तद्वीपां वसुमतीं भु-
 ङ्क्ते निष्कण्टकं यदि ॥ स प्रोक्तो मानुषानन्दस्तस्मा-
 च्छतगुणो मतः ॥ ३६ ॥ मनुष्यस्तपसा युक्तो गन्ध-
 र्वो जायतेऽस्य तु ॥ तस्माच्छतगुणो देवगन्धर्वस्य न

संशयः ॥ ३७ ॥ एवं शतगुणानन्द उत्तरोत्तरतो
भवेत् ॥ पितॄणां चिरलोकानामज्ञातसुरसंपदाम्
॥ ३८ ॥ देवतानामथेन्द्रस्य गुरोस्तद्वत्प्रजापतेः ॥ ब्र-
ह्मणश्चैवमानन्दः पुरस्तादुत्तरोत्तरः ॥ ३९ ॥ ज्ञाना-
धिक्यात्सुखाधिक्यं नान्यदस्ति सुरालये ॥ श्रोत्रि-
योऽवृजिनोऽकामहतो यश्च द्विजो भवेत् ॥ ४० ॥
तस्याप्येवं समाख्याता आनन्दाश्चोत्तरोत्तरम् ॥
आत्मज्ञानात्परं नास्ति तस्माद्दशरथात्मज ॥ ४१ ॥
ब्राह्मणः कर्मभिर्नैव वर्धते नैव हीयते ॥ न लिप्यते
पापकेन कर्मणा ज्ञानवान्यदि ॥ ४२ ॥ तस्मात्स-

वीधिको विप्रो ज्ञानवानिव जायते ॥ ज्ञात्वा यः कु-
 रुते कर्म तस्याक्षयफलं लभेत् ॥ ४३ ॥ यत्फलं ल-
 भते मर्त्यैः कोटिब्राह्मणभोजनैः ॥ तत्फलं समवा-
 द्नोति ज्ञानिनं यस्तु भोजयेत् ॥ ४४ ॥ ज्ञानिभ्यो
 दीयते यच्च तत्कोटिगुणितं भवेत् ॥ ज्ञानवन्तं द्वि-
 जं यस्तु द्विपते च नराधमः ॥ ४५ ॥ स शुष्यमा-
 णो स्त्रियते यस्मादीश्वर एव सः ॥ उपासको न या-
 ल्येव यस्मात्पुनरधोगतिम् ॥ ४६ ॥ उपासनरतो भू-
 त्वा तस्माद्वात्सु सुखी नृप ॥ ४७ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगी-

तासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे शिवरा-
घवसंवादे जीवगत्यादिनिरूपणं नामैकादशो-
ऽध्यायः ॥ ११ ॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्देवदेवेश नम-
स्तेऽस्तु महेश्वर ॥ उपासनविधिं ब्रूहि देशं कालं
च तस्य तु ॥१॥ अङ्गानि नियमांश्चैव मयि तेऽनु-
ग्रहो यदि ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ शृणु राम
प्रवक्ष्यामि देशं कालमुपासने ॥ २ ॥ सर्वकारोऽह-
मेवैकः सच्चिदानन्दविग्रहः ॥ मर्दनेन परिच्छिन्ना दे-
हाः सर्वदिवौकसाम् ॥ ३ ॥ ये त्वन्यदेवताभक्ता य-

जन्ते श्रद्धयान्विताः ॥ तेऽपि मामेव राजेन्द्र यज-
 न्त्यविधिपूर्वकम् ॥ ४ ॥ यस्मात्सर्वमिदं विश्वं म-
 तो न व्यतिरिच्यते ॥ सर्वक्रियाणां भोक्ताहं सर्व-
 स्याहं फलप्रदः ॥ ५ ॥ येनाकारेण ये मर्त्या मामे-
 वैकमुपासते ॥ तेनाकारेण तेभ्योऽहं प्रसन्नो वाञ्छि-
 तं ददे ॥ ६ ॥ विधिनाऽविधिना वापि भक्त्या ये मा-
 मुपासते ॥ तेभ्यः फलं प्रयच्छामि प्रसन्नोऽहं न सं-
 शयः ॥ ७ ॥ अपि चेत्सुदुराचारो भजते मामनन्य-
 भाक् ॥ साधुरेव स मन्तव्यः सम्यग्व्यवसितो हि
 सः ॥ ८ ॥ स्वजीवत्वेन यो वेत्ति मामेवैकमनन्य-

धीः ॥ तं न स्पृशन्ति पापानि ब्रह्महत्यादिकान्य-
पि ॥ ९ ॥ उपासाविधयस्तत्र चत्वारः परिकीर्ति-
ताः ॥ संपदारोपसंवर्गाध्यासा इति मनीषिभिः
॥ १० ॥ अल्पस्य चाधिकत्वेन गुणयोगाद्विचिन्तन-
म् ॥ अनन्तं वै मन इति संपद्विधिरुदीरितः ॥ ११ ॥
विधावारोप्य योपासा सारोपः परिकीर्तितः ॥ यद्व-
दोङ्कारमुद्गोथमुपासीतेत्युदाहृतः ॥ १२ ॥ आरोपो
बुद्धिपूर्वेण य उपासाविधिश्च सः ॥ योपित्यग्निमति-
र्गत्तदध्यासः स उदाहृतः ॥ १३ ॥ क्रियायोगेन चो-
पासाविधिः संवर्ग उच्यते ॥ संहृत्य वायुः प्रलये भू-

तान्येकोऽवसीदति ॥ १४ ॥ उपसंगम्य बुद्ध्या यदा-
 सनं देवतात्मना ॥ तदुपासनमन्तः स्यात्तद्वहिः संप-
 दादयः ॥ १५ ॥ ज्ञानान्तरानन्तरितसजातिज्ञानसंह-
 तेः ॥ संपन्नदेवतात्मत्वमुपासनमुदीरितम् ॥ १६ ॥
 संपदादिषु बाह्येषु दृढबुद्धिरुपासनम् ॥ कर्मकाले
 तदङ्गेषु दृष्टिमात्रमुपासनम् ॥ १७ ॥ उपासनमिति
 प्रोक्तं तदङ्गानि ब्रुवे शृणु ॥ तीर्थक्षेत्रादिगमनं श्राद्धं
 तत्र परित्यजेत् ॥ १८ ॥ सचिन्तैकाग्रता यत्र तत्रा-
 सीत सुखं द्विजः ॥ कम्बले मृदुतल्पे वा व्याघ्रचर्म-
 णि वास्थितः ॥ १९ ॥ विविक्ते देशे नियतः समग्री-

वशिरस्तनुः ॥ अत्याश्रमस्थः सकलानीन्द्रियाणि
निरुध्य त्र ॥ २० ॥ भक्तयाथ स्वगुरुं नत्वा योगं वि-
द्वान्प्रयोजयेत् ॥ यस्त्विज्ञानवान्भवत्ययुक्तमनसा
सदा ॥ २१ ॥ तस्येन्द्रियाण्यवश्यानि दुष्टा इवा इव
सारथेः ॥ विज्ञानी यस्तु भवति युक्तेन मनसा सदा
॥ २२ ॥ तस्येन्द्रियाणि वश्यानि सद इवा इव सार-
थेः ॥ यस्त्विज्ञानवान् भवत्यमनस्कः सदाऽशुचिः
॥ २३ ॥ न स तत्पदमाप्नोति संसारमधिगच्छति ॥
विज्ञानी यस्तु भवति समनस्कः सदा शुचिः ॥ २४ ॥
स तत्पदमवाप्नोति यस्माद्भूयो न जायते ॥ विज्ञानसा-

रथिर्यस्तु मनःप्रग्रह एव च ॥ २५ ॥ सांध्यनः
 पारमाप्नोति ममैव परमं पदम् ॥ हृत्पुण्डरीकं विरजं
 विशुद्धं विशदं तथा ॥ २६ ॥ विशोकं च विचिन्त्यात्र
 ध्यायेन्मां परमेश्वरम् ॥ अचिन्त्यरूपमव्यक्तमनन्त-
 ममृतं शिवम् ॥ २७ ॥ आदिमध्यान्तरहितं प्रशान्तं
 ब्रह्म कारणम् ॥ एकं विभुं चिदानन्दमरूपमजमद्भु-
 तम् ॥ २८ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशमुमादेहार्धधारिणम् ॥
 व्याघ्रचर्मस्वरधरं नीलकण्ठं त्रिलोचनम् ॥ २९ ॥
 जटाधरं चन्द्रमौलिं नागयज्ञोपवीतिनम् ॥ व्याघ्रच-
 र्मोत्तरीयं च वरेण्यमभयप्रदम् ॥ ३० ॥ पराभ्यामू-

ध्वहस्ताभ्यां विभ्राणं परशुं मृगम् ॥ कोटिमध्याह्न-
सूर्याभं चन्द्रकोटिसुशीतलम् ॥ ३१॥ चन्द्रसूर्याभि-
नयनं स्मेरवक्त्रसरोरुहम् ॥ भूतिभूपितसर्वाङ्गं सर्वा-
भरणभूपितम् ॥ ३२ ॥ एवमात्मारणिं कृत्वा प्रण-
वं चोत्तरारणिम् ॥ ज्ञाननिर्मथनाभ्यासात्साक्षात्प-
श्यति मां जनः ॥ ३३॥ वेदवाक्यैरलभ्योऽहं न शस्त्रै-
र्नोपि चेतसा ॥ ध्यानेन शृणुते यो मां सर्वदाहं वृणो-
मि तम् ॥ ३४ ॥ नाविरतो दुश्चरितान्नाशान्तो नास-
माहितः ॥ नाशान्तमानसो वापि प्रज्ञानेन लभेत मा-
म् ॥ ३५॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादिप्रपञ्चो यः प्रकाशते

॥ तद्रह्याहमिति ज्ञात्वा सर्वबन्धैः प्रमुच्यते ॥ ३६ ॥
 त्रिषु धामसु यद्भोग्यं भोक्ता भोगश्च यद्भवेत् ॥ तेभ्यो
 विलक्षणः साक्षी चिन्मात्रोऽहं सदाशिवः ॥ ३७ ॥ ए-
 को देवः सर्वभूतेषु गूढः सर्वव्यापी सर्वभूतान्तरा-
 त्मा ॥ सर्वाध्यक्षः सर्वभूताधिवासः साक्षी चेता केव-
 लो निर्गुणश्च ॥ ३८ ॥ एको वशी सर्वभूतान्तरात्मा-
 द्येकं बीजं नित्यदा यः करोति ॥ तं मां नित्यं येऽनु-
 पश्यन्ति धीरास्तेषां शान्तिः शाश्वती नेतरेषाम्
 ॥ ३९ ॥ अग्निर्यथैको भुवनं प्रविष्टो रूपं रूपं प्रति-
 रूपो बभूव ॥ एकस्तथा सर्वभूतान्तरात्मा न लिप्य-

ते लोकदुःखेन बाह्यः ॥ ४० ॥ वेदेह यो मां पुरुषं
 महान्तर्मादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ॥ स एव विद्वा-
 नमृतोऽत्र भूयो नान्यस्तु पन्था अयनाय विद्यते
 ॥ ४१ ॥ हिरण्यगर्भं विदधामि पूर्वं वेदांश्च तस्मै प्र-
 हिणोमि योऽहम् ॥ तं देवमीडयं पुरुषं पुराणं नि-
 श्रित्य मां मृत्युमुखात्प्रमुच्यते ॥ ४२ ॥ एवं शा-
 न्त्यादियुक्तः सन्वेति मां तत्त्वतस्तु यः ॥ निर्मुक्तदुः-
 खसंतानः सोऽन्ते मय्येव लीयते ॥ ४३ ॥ ६ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासूपनिषत्सु
 ब्रह्मविद्यायां योग० शिवराघवसंवादे उपास-

नाज्ञानफलं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

॥ सूत उवाच ॥ एवं श्रुत्वा कौसलेयस्तुष्टो
मतिमतां वरः ॥ पप्रच्छ गिरिजाकान्तं सुभगं मुक्ति-
लक्षणम् ॥ १ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ भगवन्क-
रुणाविष्टहृदय त्वं प्रसीद मे ॥ स्वरूपं लक्षणं मुक्तेः
प्रब्रूहि परमेश्वर ॥ २ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
सालोक्यमपि सारूप्यं साष्टयै सायुज्यमेव च ॥
केवल्यं चेति तां विद्धि मुक्तिं राघव पञ्चधा ॥ ३ ॥ मां
पूजयति निष्कामः सर्वदाऽज्ञानवर्जितः ॥ स मे लो-
कं समासाद्य भुङ्क्ते भोगान्यथेप्सितान् ॥ ४ ॥ ज्ञात्वा

मां पूजयेद्यस्तु सर्वकामविवर्जितः ॥ मया समान-
रूपः सन्मम लोके महीयते ॥ ५ ॥ इष्टापूर्तादिकर्मा-
णि मत्प्रीत्यै कुरुते तु यः ॥ सोऽपि तत्फलमाप्नोति
नात्र कार्या विचारणा ॥ ६ ॥ यत्करोति यदश्नाति य-
जुहोति ददाति यत् ॥ यत्तपस्यति तत्सर्वं यः करोति
मदर्पणम् ॥ ७ ॥ मल्लोके स श्रियं भुङ्क्ते मत्तुल्यं प्राप्नोति
भजेत् ॥ यस्तु शान्त्यादियुक्तः सन्मामात्मत्वेन प-
श्यति ॥ ८ ॥ सं जायते परं ज्योतिरद्वैतं ब्रह्म केव-
लम् ॥ आत्मस्वरूपावस्थानं मुक्तिरित्यभिधीयते ॥
॥ ९ ॥ सत्यं ज्ञानमनन्तं सदानन्दं ब्रह्म केवलम् ॥

सर्वधर्मविहीनं च मनोवाचामगोचरम् ॥ १० ॥ स-
 जातीयविजातीयपदार्थानामसंभवात् ॥ अतस्तद्व्य-
 तिरिक्तानामद्वैतमिति संक्षिप्तम् ॥ ११ ॥ मत्वा रूप-
 मिदं राम शुद्धं यदभिधीयते ॥ मय्येव दृश्यते सर्वं
 जगत्स्थावरजङ्गमम् ॥ १२ ॥ व्योम्नि गन्धर्वनगरं य-
 था दृष्टं न दृश्यते ॥ अनाद्यविद्यया विद्धवं सर्वं मध्ये-
 व कल्प्यते ॥ १३ ॥ मम स्वरूपज्ञानेन यदाऽविद्या
 प्रणश्यति ॥ तदैक एव वर्तेऽहं मनोवाचामगोचरः ॥
 ॥ १४ ॥ सदैव परमानन्दः स्वप्रकाशश्चिदात्मकः ॥ न
 कालः पञ्च भूतानि न दिशो विदिशश्च न ॥ मदन्त्य-

आस्ति यत्किञ्चित्तादा वर्तेऽहमेकलः ॥१५॥ न संह-
शे तिष्ठति मे स्वरूपं न चक्षुषा पश्यति मां तु कश्चि-
त् ॥ हृदा मनीषा मनसाभिकृप्तं ये मां विदुस्ते ह्यमृ-
ता भवन्ति ॥ १६ ॥ श्रीराम उवाच ॥ कथं भगव-
तो ज्ञानं शुद्धं मर्त्यस्य जायते ॥ तत्रोपायं हर ब्रूहि
मयि तेऽनुग्रहो यदि ॥१७॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
विरज्य सर्वभूतेभ्य आविरिञ्चपदादपि ॥ घृणां वित-
त्य सर्वत्र पुत्रमित्रादिकेष्वापि ॥१८॥ श्रद्दालुर्मुक्तिमा-
र्गेषु वेदान्तज्ञानलिप्सया ॥ उपायनकरो भूत्वा गुरुं
ब्रह्मविदं व्रजेत् ॥१९॥ तमर्थं पुरतः कृत्वा दण्डवत्प्र-

णमेद्रुम् ॥ उत्थाय चाञ्जलिं कृत्वा वाञ्छितार्थान्निवे-
दयेत् ॥ २० ॥ सेवाभिः परितोष्येनं चिरकालं समा-
हितः ॥ सर्ववेदान्तवाक्यार्थं शृणुयात्सुसमाहितः ॥
॥ २१ ॥ सर्ववेदान्तवाक्यानां मयि तात्पर्यं निश्चयम् ॥
श्रवणं नाम तत्प्राहुः सर्वे ते ब्रह्मवादिनः ॥ २२ ॥ लो-
हमण्यादिदृष्टान्तयुक्तिभिर्यद्विचिन्तनम् ॥ तदेव म-
ननं प्राहुर्वाक्यार्थस्योपबृंहणम् ॥ २३ ॥ निर्मोहो
निरहंकारः समः संगविवर्जितः ॥ सदा शान्त्यादि-
युक्तः सन्नोत्सन्ध्यात्मानमीक्षते ॥ २४ ॥ यत्सदा ध्या-
नयोगेन तन्निदिध्यासनं स्मृतम् ॥ सर्वकर्मक्षयवशा-

त्साक्षात्कारोऽपि चात्मनः ॥ २५ ॥ कस्यचिज्जायते
शीघ्रं चिरकालेन कस्यचित् ॥ कूटस्थानीह कर्मा-
णि चिरकालार्जितान्यपि ॥ २६ ॥ ज्ञानेनैव विन-
श्यन्ति न तु कर्मायुतैरपि ॥ ज्ञानादूर्ध्वं तु यत्कि-
ञ्चित्पुण्यं वा पापमेव वा ॥ २७ ॥ क्रियते बहुवाल्पं-
वा न तेनायं विलिप्यते ॥ शरीरारम्भकं यत्तु प्रा-
रब्धं कर्म तन्मतम् ॥ २८ ॥ तद्भोगेनैव नष्टं स्यान्न
तु ज्ञानेन नश्यति ॥ निर्मोहो निरहंकारो निर्लेपः
संगवर्जितः ॥ २९ ॥ सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभूता-
नि चात्मनि ॥ यः पश्यन्संवरत्येष जीवन्मुक्तोऽभि-

धीयते ॥ ३० ॥ अहिनिल्वैयिनी यद्वद्रष्टुः पूर्वं भ-
 यप्रदा ॥ ततोऽस्य न भयं किञ्चित्तद्वद्रष्टुरयं जनः
 ॥ ३१ ॥ यदा सर्वे प्रमुच्यन्ते कामा येऽस्य वंशं
 गताः ॥ अथ मर्त्योऽमृतो भवत्येतावदनुशासनम्
 ॥ ३२ ॥ मोक्षस्य नहि वासोऽस्ति न ग्रामान्तरमेव
 वा ॥ अज्ञानलृदयग्रन्थिनाशो मोक्ष इति स्मृतः
 ॥ ३३ ॥ दृक्षाग्रच्युतपादो यः स तदैव पतत्यधः ॥ त-
 द्वज्ञानवतो मुक्तिर्जायते निश्चितापि तु ॥ ३४ ॥ तीर्थे
 चण्डालगैहे वा यदि वा नष्टचेतनः ॥ परित्यजन्देह-
 मिमं ज्ञानादेव विमुच्यते ॥ ३५ ॥ संवीतो येन केना-

श्रम्भक्ष्यं वाभक्ष्यमेव वा ॥ शयानो यत्र कुत्रापि स-
 र्वात्मा मुच्यतेऽत्र सः ॥ ३६ ॥ क्षीराहुद्धृतमाज्यं य-
 त्सिक्तं पुयसि तत्पुनः ॥ न तेनैवैकतां याति संसारे
 ज्ञानवांस्तथा ॥ ३७ ॥ नित्यं पठति योऽध्यायमिमं
 राम शृणोति वा ॥ स मुच्यते देहबन्धादनायासेन
 राघव ॥ ३८ ॥ अतः संयतचित्तस्त्वं नित्यं पठ
 महीपते ॥ अनायासेन तेनैव सर्वथा मोक्षमाप्स्य-
 सि ॥ ३९ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे शिवगीतासु० शिवरा-
 घवसंवादे त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ६४ ॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्त्यदि ते रूपं
 सच्चिदानन्दविग्रहम् ॥ निश्चलं निष्क्रियं शान्तं नि-
 रवद्यं निरञ्जनम् ॥ १ ॥ सर्वधर्मविहीनं च मनोवाचा-
 मगोचरम् ॥ सर्वव्यापिनमात्मानमीक्षते सर्वतः स्थि-
 तम् ॥ २ ॥ आत्मविद्यातपोमूलं तद्ब्रह्मोपनिषत्परम् ॥
 अमूर्तं सर्वभूतात्माकारं कारणकारणम् ॥ ३ ॥ यत्त-
 ददृश्यमग्राह्यां तद्ब्राह्म्यां वा कथं भवेत् ॥ अत्रो-
 पायमर्जनानस्तेन खिन्नोऽस्मि शंकर ॥ ४ ॥ श्री-
 भगवानुवाच ॥ ॥ शृणु राजन्प्रवक्ष्यामि तत्रोपा-
 यं महाभुज ॥ सगुणोपासनाभिस्तु चित्तैकाग्र्यं वि-

धाय च ॥ ५ ॥ स्थूलरुन्धतिकान्यायास्तत्र चित्तं प्र-
वर्तयेत् ॥ तस्मिन्नन्नमये पिण्डे स्थूलदेहे तद्वभृता-
म् ॥ ६ ॥ जन्मव्याधिजरामृत्युनिलये वर्तते दृढा
॥ ७ ॥ आत्मबुद्धिरहंमानात्कदाचिन्नैव हीयते ॥ आ-
त्मा न जायते नित्यो स्थियते वा कथंचन ॥ ८ ॥ संजा-
यतेऽस्ति विपरिणमते वर्धते तथा ॥ क्षीयते नश्यती-
त्येते पङ्भावा वपुः स्मृताः ॥ ९ ॥ आत्मनो न वि-
कारिणं घटस्थनभसो यथा ॥ एवमात्मावपुस्तस्मा-
दिति संचिन्तयेद्बुधः ॥ १० ॥ मूपानिक्षिप्तहेमामः
कोशः प्राणमयोऽत्र तु ॥ वर्ततेऽन्तरतो देहे बद्धः प्रा-

णादिवायुभिः ॥ ११ ॥ कर्मेन्द्रियैः समायुक्तश्चल-
 नादिक्रियात्मकः ॥ क्षुत्पिपासापराभूतो नायमात्मा-
 जडो यतः ॥ १२ ॥ चिद्रूप आत्मा येनैव स्वदेहम-
 नुपश्यति ॥ आत्मैवाहं परं ब्रह्म निर्लेपः सुखनीर-
 धिः ॥ १३ ॥ न तदश्नाति कंचेनं न तदश्नाति कश्च-
 न ॥ ततः प्राणमये कोशे कोशोऽस्त्येव मनोमयः ॥
 ॥ १४ ॥ स संकल्पविकल्पात्मा बुद्धीन्द्रियसमाहि-
 तः ॥ क्लृप्तक्रोधस्तथा लोभो मोहो मात्सर्यमेव च
 ॥ १५ ॥ भदश्चेत्यरिपटुर्गो ममतेच्छादयोऽपि च ॥
 मनोमयस्य कोशस्य धर्मा एतस्य तत्र तु ॥ १६ ॥

या कर्मविषया बुद्धिर्वैदशास्त्रार्थनिश्चिता ॥ सा तु
ज्ञानेन्द्रियैः सार्धं विज्ञानमयकोशतः ॥ १७ ॥ इह
कर्तृत्वानिमानी स एव तु न संशयः ॥ इहामुत्र गति-
स्तस्य स जीवो व्यावहारिकः ॥ १८ ॥ व्योमादिसालि-
कांशेभ्यो जायन्ते धीन्द्रियाणि तु ॥ व्योन्नः श्रोत्रं
भुवो घ्राणं जलान्जिज्ज्वाहय तेजसः ॥ १९ ॥ चक्षुर्वो-
योस्त्वगुत्पन्ना तेषां भौतिकता ततः ॥ व्योमादीनां स-
मस्तानां सालिकांशेभ्य एव तु ॥ २० ॥ जायेते बुद्धि-
मनसी बुद्धिः स्यान्निश्चयात्मिका ॥ वाक्पाणिपादपा-
यपस्थानि कर्मेन्द्रियाणि तु ॥ २१ ॥ व्योमादीनां र-

जौऽशेभ्यो व्यस्तेभ्यस्तान्यनुक्रमात् ॥ समस्तेभ्यो
 रजौऽशेभ्यः पञ्च प्राणादिवायवः ॥ २२ ॥ जायन्ते स-
 त्तदशकमेवं लिङ्गशरीरकम् ॥ एवं लिङ्गशरीरं तु त-
 स्तायः पिण्डवद्यतः ॥ २३ ॥ परस्परआध्यासयोगात्सा-
 क्षी चैतन्यसंयुतः ॥ तदानन्दमयः कोशो भोक्तृत्वं प्र-
 तिपद्यते ॥ २४ ॥ विद्याकर्मफलादीनां भोक्तेहामुत्र
 स स्मृतः ॥ यदाध्यासं विहायैष स्वस्वरूपेण तिष्ठति
 ॥ २५ ॥ अविद्यामात्रसंयुक्तः साक्ष्यात्मा जायते
 तदा ॥ * द्रष्टान्तःकरणादीनामनुभूतस्मृतेरपि ॥
 ॥ २६ ॥ अतोऽन्तःकरणाध्यासादध्यस्तत्वेन चात्म-

नि ॥ भोक्तृत्वं साक्षिता चेति द्वैधं तस्योपपद्यते ॥
॥ २७ ॥ आतपश्चापि तच्छाया तत्प्रकाशे विराज-
ते ॥ एवं भोजयिता तत्र भुङ्क्तेऽन्यः कर्मणः फलम् ॥
॥ २८ ॥ क्षेत्रज्ञं रथिनं विद्धि शरीरं रथमेव तु ॥ बु-
द्धिं तु सारथिं विद्धि प्रग्रहं तु मनस्तथा ॥ २९ ॥ इ-
न्द्रियाणि हयान्विद्धि विषयांस्तेषु गोचरान् ॥ इन्द्रि-
यैर्मनसा युक्तं भोक्तारं विद्धि पुरुषम् ॥ ३० ॥ एवं
शान्त्यादियुक्तः सन्नुपास्ते यः सदा द्विजः ॥ उद्धा-
टयोद्धाटयैकमेकं यथैव कदलीतरोः ॥ ३१ ॥ चल्क-
लानि ततः पश्चाच्छभते सारमुत्तमम् ॥ तथैव पञ्चभू-

तेषु मनः संक्रमते क्रमात् ॥ ३२ ॥ तेषां मध्ये ततः
 सारमात्मानमपि विन्दति ॥ एवं मनः समाधाय संय-
 तो मनसि द्विजः ॥ ३३ ॥ अथ प्रवर्तयेच्चित्तं निराकारे
 परात्मनि ॥ ततो मनः प्रगृह्णाति परमात्मानमव्यय-
 म् ॥ यत्तददृश्यमग्राह्यमस्थूलद्युक्तिगोचरम् ॥ ३४ ॥
 ॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवञ्छवणे नैव प्रव-
 र्तन्ते जनाः कथम् ॥ वेदशास्त्रार्थसंपन्ना यज्वानः स-
 ल्यवादिभिः ॥ ३५ ॥ शृण्वन्तोऽपि तथात्मानं जानते
 नैव केचन ॥ ज्ञात्वापि मन्वते मिथ्या किमेतत्तव मा-
 यया ॥ ३६ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ एवमे-

व महाबाहो नात्र कार्यो विचारणा ॥ दैवी त्वेषा गु-
णमयी मम माया दुरत्यया ॥ ३७ ॥ मामेव ये प्र-
पद्यन्ते ॥ यिमेतां तरन्ति ते ॥ अभक्ता ये महाबाहो
मम श्रद्धाविवर्जिताः ॥ ३८ ॥ फलं कामयमानास्ते
चैहिकामुष्मिकादिकम् ॥ क्षयिष्ण्वल्पं सातिशयं य-
तः कर्मफलं मतम् ॥ ३९ ॥ तदविज्ञाय कर्माणि ये-
कुर्वन्ति नराधमाः ॥ मातुः पतन्ति ते गर्भं मृत्योर्वक्त्रे
पुनः पुनः ॥ ४० ॥ नानायोनिषु जातस्य देहिनो य-
स्यकस्यचित् ॥ कोटिजन्मार्जितैः पुण्यैर्मयि भक्तिः
प्रजायते ॥ ४१ ॥ स एव लभते ज्ञानं मद्भक्तः श्रद्ध-

यान्वितः ॥ नान्यकर्माणि कुर्वाणो जन्मकोटिशतैर-
 पि ॥ ४२ ॥ ततः सर्वं परित्यज्य मद्भक्तिं समुदाहर ॥
 सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं ब्रज ॥ ४३ ॥ अ-
 हं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥ यत्करो-
 षि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत् ॥ ४४ ॥ य-
 त्तपस्यसि राम त्वं तत्कुरुष्व मदर्पणम् ॥ ततः पर-
 तरा नास्ति भक्तिर्मयि रघूत्तम ॥ ४५ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगीता-
 सूप० श्रीभारवसंवादे पञ्चकोशोपपादनं नाम
 चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ४४ ॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भक्तिस्ते कीदृशी दे-
व जायेत्ते वा कथंचन ॥ यया निर्वाणरूपत्वं लभते
मोक्षमुत्तमम् ॥ तद्ब्रूहि गिरिजाकान्त मयि तेऽनुग्रहो
यदि ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ यो वेदा-
ध्ययनं यज्ञं दानानि विविधानि च ॥ मदर्पणधिया
कुर्यात्स मे भक्तः स मे प्रियः ॥ २ ॥ नर्यभस्म समा-
दाय विशुद्धं श्रोत्रियालयात् ॥ अन्निरित्यादिभिर्म-
न्त्रैरभिमन्त्र्य यथाविधि ॥ ३ ॥ उद्धूलयति गात्राणि
तेन चार्चति मामपि ॥ तस्मात्परतरा भक्तिर्मम राम न
विद्यते ॥ ४ ॥ सर्वदा शिरसा कण्ठे रुद्राक्षान्धारये-

तु यः ॥ पञ्चाक्षरीजपरतः स मे भक्तः स मे प्रियः
 ॥ ५ ॥ भस्मच्छन्नो भस्मशायी सर्वदा विजितेन्द्रि-
 यः ॥ यस्तु रुद्रं जपेन्नित्यं चिन्तयेन्मामनन्यधीः
 ॥ ६ ॥ स तेनैव च देहेन शिवः संजायते स्वयम् ॥
 जपेद्यो रुद्रसूक्तानि तथाथर्वशिरः परम् ॥ ७ ॥ कै-
 वल्योपनिपत्सूक्तं श्वेताश्वतरमेव च ॥ ततः परतरो
 भक्तो मम लोके न विद्यते ॥ ८ ॥ अन्यत्र धर्माद-
 न्यस्मान्नि यत्रास्मात्कृताकृतात् ॥ अन्यत्र भूताद्भ-
 व्याच्च यैर्भ्रवक्ष्यामि तच्छृणु ॥ ९ ॥ वदन्ति यत्पदं वे-
 दाः शास्त्राणि विविधानि च ॥ सर्वोपनिषदां सारं द-

धो घृतमिवोद्धृतम् ॥ १० ॥ यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं च-
रन्ति मन्यः सदा ॥ तत्ते पदं संग्रहेण ब्रवीम्यमिति
यत्पदम् ॥ ११ ॥ एतदेवाक्षरं ब्रह्म चैतदेवाक्षरं पर-
म् ॥ एतदेवाक्षरं ज्ञात्वा यो यदिच्छति तस्य तत्
॥ १२ ॥ एतदालम्बनं श्रेष्ठमेतदालम्बनं परम् ॥ ए-
तदालम्बनं ज्ञात्वा ब्रह्मलोके महीयते ॥ १३ ॥ छ-
न्दसां यस्तु धेनूनामृपभत्वेन चोदितः ॥ इदमेवाव-
धिः सेतुरमृतस्य च धारणात् ॥ १४ ॥ मेधसा पिहि-
तं कोशं ब्रह्मणो यत्परं मतम् ॥ चतस्रस्तस्य मात्रा-
स्युरकारोकारकौ तथा ॥ १५ ॥ मकारश्चावसानेऽर्ध-

मात्रेति परिकीर्तिता ॥ पूर्वत्र भूश्च ऋग्वेदो ब्रह्माष्ट-
 वसवस्तथा ॥ गार्हपत्यश्च गायत्री गङ्गा प्रातःसव-
 स्तथा ॥ १६ ॥ द्वितीया च भुवो विष्णु रुद्रोऽनुष्टुप्
 यजुस्तथा ॥ यमुनादक्षिणाग्निश्च माध्यन्दिनसवस्त-
 था ॥ १७ ॥ तृतीया च सुवः सामान्यादित्यश्च महे-
 श्वरः ॥ अग्निराहवनीयश्च जगती च सरस्वती
 ॥ १८ ॥ तृतीयं सवनं प्रोक्तमथर्वत्वेन यन्मतम् ॥ च-
 तुर्थी यज्ञसानेऽर्धमात्रा सा सोमलोकगा ॥ १९ ॥
 अथर्वोऽग्निसः संवर्तकोऽग्निर्मरुतस्तथा ॥ विराट् स-
 भ्यावसथ्यौ च शुतुद्रिर्यज्ञपुच्छकः ॥ २० ॥ प्रथमा

रक्तवर्णा स्याद्वितीया भास्वरा मता ॥ तृतीया विद्यु-
दाभा स्याच्चतुर्थी शुक्लवर्णिनी ॥ २१ ॥ सर्वं जातं
जायमानं तदोङ्कारे प्रतिष्ठितम् ॥ विश्वं भूतं च भु-
वनं विचित्रं बहुधा तथा ॥ २२ ॥ जातं च जायमानं
च तत्सर्वं रुद्र उच्यते ॥ तस्मिन्नेव पुनः प्राणाः सर्व-
मोङ्कार उच्यते ॥ २३ ॥ प्रविलीनं तदोङ्कारे परं ब्र-
ह्म सनातनम् ॥ तस्मादोङ्कारजापी यः समुक्तो नात्र
संशयः ॥ २४ ॥ त्रेतान्नैः स्मार्तवल्केर्वा शैवाग्नेर्वा स-
माहृतम् ॥ भस्माभिमन्त्र्य यो मां तु प्रणवेन प्रपूज-
येत् ॥ २५ ॥ तस्मात्परतरो भक्तो मम लोके न

विद्यते ॥ शालाग्रेर्दाववक्त्रेवां भस्मादायाभिमन्त्रित-
 म् ॥ २६ ॥ यो विलिम्पति गात्राणि स शूद्रोऽपि वि-
 मुच्यते ॥ कुशपुष्पैर्विल्वदलैः पुष्पैर्वा गिरिसंभवैः ॥
 ॥ २७ ॥ यो मामर्चयते नित्यं प्रणवेन प्रियो हि सः ॥
 पुष्पं फलं समूलं वा पत्रं सलिलमेव वा ॥ २८ ॥ यो
 दद्यात्प्रणवे मह्यं तत्कोटियुणितं भवेत् ॥ अहिं-
 सा सत्यमस्तेयं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ॥ २९ ॥ यस्या-
 स्त्यध्वं नित्यं स मे भक्तः स मे प्रियः ॥ प्रदोषे
 यो मम स्थानं गत्वा पूजयते तु माम् ॥ ३० ॥ स प-
 रां श्रियमाप्नोति पश्चान्मयि विलीयते ॥ अष्टम्यां

च चतुर्दश्यां पूर्वणोरुभयोरपि ॥३१॥ भूतिभूषित-
सर्वांगोऽयः पूजयति मां निशि ॥ कृष्णपक्षे विशेषेण
स मे प्रियः ॥३२॥ एकादश्यामुपोष्यै-
व यः पूजयति मां निशि ॥ सोमवारे विशेषेण स
मे भक्तो न नश्यति ॥ ३३ ॥ पञ्चामृतैः स्नापयेद्यः
पञ्चगव्येन वा पुनः ॥ पुष्पोदकैः कुशजलैस्तस्मा-
न्नान्यः प्रियो मम ॥ ३४ ॥ पयसा सर्षपा वापि-
मधुनेक्षुरसेन वा ॥ पक्वाग्रफलजेनापि नारिकेरज-
लेन वा ॥ ३५ ॥ गन्धोदकेन वा मां यो रुद्रमन्त्रम-
नुस्मरन् ॥ अभिपिञ्चेत्ततो नान्यः कश्चित्प्रियतरो

मम ॥ ३६ ॥ आदित्याभिमुखो भूत्वा ऊर्ध्वबाहुर्ज-
 ले स्थितः ॥ मां ध्यायन् रविविम्बस्य मथवाङ्गिरसं
 जपेत् ॥ ३७ ॥ प्रविशेन्मे शरीरेऽसौ गृहं गृहपतिर्य-
 था ॥ बृहद्रथन्तरं वामदेव्यं देवव्रतानि च ॥ ३८ ॥
 तद्योगानाज्यदोहंश्च यो गायति ममाग्रतः ॥ इह
 श्रियं परां भुक्त्वा मम सायुज्यमाप्नुयात् ॥ ३९ ॥
 ईशावास्यादि मन्त्रान् यो जपेन्नित्यं ममाग्रतः ॥ म-
 र्त्सायुज्यमवाप्नोति मम लोके महीयते ॥ ४० ॥ भ-
 क्तियोगेऽर्चयित्वा प्रोक्त एवं रघुकुलोद्भव ॥ सर्वकामप्र-
 दो मत्तः किमन्यच्छेत्तुमिच्छसि ॥ ४१ ॥

॥ इति श्रीपद्मपुराणे उपरिभागे शिवगीता-
सु० शिखण्डध्वसंवादे भक्तियोगो नाम पञ्चद-
शोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ ६४ ॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्मोक्षमार्गो य-
स्त्वया सम्यगुदाहृतः ॥ तत्राधिकारिणं ब्रूहि तत्र मे
संशयो महान् ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
ब्रह्मक्षत्रविशः शूद्राः स्त्रियश्चात्राधिकारिणः ॥ ब्रह्म-
चारी गृहस्थो वाऽनुपनीतोऽथवा द्विजः ॥ २ ॥ व-
नस्थो वाऽवनस्थो वा यतिः पाशुपतव्रती ॥ बहुना-
त्र किमुक्तेन यस्य भक्तिः शिवार्चने ॥ ३ ॥ स एवात्रा-

धिकारी स्यान्नान्यचित्तः कथंचन ॥ जडोऽन्धो बधि-
 रो मूको निःशौचः कर्मवर्जितः ॥ ४ ॥ अज्ञोपहासका
 भक्ता भूतिरुद्राक्षधारिणः ॥ लिङ्गिनो यश्च वा द्वेष्टि
 ते नैवात्राधिकारिणः ॥ ५ ॥ यो मां गुरुं पाशुपतं ब्रूते
 द्वेष्टि धराधिप ॥ विष्णुं वा न स मुच्येत जन्मकोटि-
 शतैरपि ॥ ६ ॥ अनेककर्मसक्तोऽपि शिवज्ञानविवर्जि-
 तः ॥ शिवभक्तिविहीनश्च संसारी नैव मुच्यते ॥ ७ ॥
 आसक्तः फलरागेण ये त्ववैदिककर्मणि ॥ दृष्टमा-
 त्रफलोऽस्ती तु न भक्ता विधिकारिणः ॥ ८ ॥ अवि-
 मुक्ते द्वारकायां श्रीशैले पुण्डरीकके ॥ देहान्ते तारकं

ब्रह्म लभते मदनुग्रहात् ॥ ९ ॥ यस्य हस्तौ च पादौ
च मनश्च सुसंयतम् ॥ विद्या तपश्च कीर्तिश्च स ती-
र्थफलं नुते ॥ १० ॥ विप्रस्यानुपनीतस्य विधिरे-
वमुदाहृतः ॥ नाभिव्याहारयेद्ब्रह्म स्वधानिनयनादृते
॥ ११ ॥ स शूद्रेण समस्तावद्यावद्देवान्न जायते ॥
नामसंकीर्तने ध्याने सर्व एवाधिकारिणः ॥ १२ ॥ संसा-
रान्मुच्यते जन्तुः शिवतादात्म्यभावनात् ॥ तथा दानं
तपो वेदाध्ययनं चान्यकर्म वा ॥ १३ ॥ सहस्रांशं तु
नार्हन्ति सर्वदा ध्यानकर्मणः ॥ जातिमाश्रममङ्गानि
देशं कालमथापि वा ॥ १४ ॥ आसनादीनि कर्माणि

ध्यानं नापेक्षते क्वचित् ॥ गच्छंस्तिष्ठन् जपन्वापि
 शयानो वान्यकर्मणि ॥ १५ ॥ पातकेनापि वा युक्तो
 ध्यानादेव विमुच्यते ॥ नेहाभिक्रमनाशोऽस्ति प्रत्य-
 वायो न विद्यते ॥ १६ ॥ स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य त्रायते
 महतो भयात् ॥ आश्रये वा भये शोके क्षुते वा मम
 नाम यः ॥ १७ ॥ व्याजेन वा स्मरेद्यस्तु स याति परमां
 गतिम् ॥ महापापैरपि रूढो देहान्ते यस्तु मां स्म-
 रेत् ॥ १८ ॥ पञ्चाक्षरीं वोच्चरति स मुक्तो नात्र संशयः ॥
 विद्मं शिबभयं यस्तु पश्यत्यात्मानमात्मना ॥ १९ ॥
 तस्य क्षेत्रेषु तीर्थेषु किं कार्यं वान्यकर्मसु ॥ सर्वेण

सर्वदा कार्यं भूतिरुद्राक्षधारणम् ॥ २० ॥ नित्यं शिवं
शिवोक्तेन शिवभक्तिमभीप्सता ॥ नर्यभस्म संमा-
युक्तो रक्षान्यस्तु धारयेत् ॥ २१ ॥ महापापैरपि
स्पृष्टो मुच्यते नात्र संशयः ॥ अन्यानि शैवकर्माणि
करोतु न करोतु वा ॥ २२ ॥ शिवनाम जपेद्यस्तु सर्व-
दा मुच्यते तु सः ॥ अन्तकाले तु रुद्राक्षान्विभूतिं
धारयेत्तु यः ॥ २३ ॥ महापापोपपापौघैरपि स्पृष्टो न-
राधमः ॥ सर्वथा नोपसर्पन्ति तं जनं यमकिंकराः ॥
॥ २४ ॥ विल्वमूलमृदा यस्तु शरीरमुपलिम्पति ॥
अन्तकालेऽन्तकजनैः स दूरोक्रियते नरः ॥ २५ ॥

शि.गी.

॥७७॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ भगवन्पूजितः कुत्र कुत्र वा
 त्वं प्रसीदसि ॥ तद्ब्रूहि मम जिज्ञासा वर्तते महती
 विभो ॥ २६ ॥ ॥ ईश्वर उवाच ॥ ॥ मृदा वा गो
 मयेनापि भस्मना चन्दनेन वा ॥ सिकताभिर्दारुणा
 वा पाषाणेनापि निर्मिता ॥ २७ ॥ लोहेन वाथ
 रङ्गेण कांस्यस्वर्षरपित्तलैः ॥ ताम्रशैष्यसुवर्णैर्वा र-
 त्नैर्नानाविधैरपि ॥ २८ ॥ अथवा पारदेनैव कर्पूरे-
 णाथवा मृता ॥ प्रतिमा शिवलिङ्गं वा द्रव्यैरेतैः कृतं
 तु यत् ॥ २९ ॥ तत्र मां पूजयेत्तेषु फलं कोटिगु-
 णोत्तरम् ॥ मृदारुकांस्यलोहैश्च पाषाणेनापि निर्मि-

ता ॥ ३० ॥ गृहिणा प्रतिमा कार्या शिवं शश्वदभी-
प्सता ॥ आयुः श्रियं कुलं धर्मं पुत्रानाम्प्रोति तेः क्र-
मात् ॥ ३१ ॥ विल्ववृक्षे तत्फले वा यो मां पूजय-
ते नरः ॥ परां श्रियमिह प्राप्य मम लोके महीय-
ते ॥ ३२ ॥ विल्ववृक्षं समाश्रित्य यो मन्त्रान्विधि-
ना जपेत् ॥ एकेन दिवसेनैव तत्पुरश्चरणं भवेत्
॥ ३३ ॥ यस्तु विल्ववने नित्यं कुटीं कृत्वा वसेन्न-
रः ॥ सर्वे मन्त्राः प्रसिद्ध्यन्ति जपमात्रेण केवल-
म् ॥ ३४ ॥ पर्वताग्रे नदीतीरे विल्वमूले शिवालये ॥
अग्निहोत्रे केशवस्य संनिधौ वा जपेत्तु यः ॥ ३५ ॥

नैवास्य विघ्नं कुर्वन्ति दानवा यक्षराक्षसाः॥ तन्न स्पृ-
 शन्ति पापानि शिवसायुज्यमृच्छति ॥ ३६ ॥ स्थण्डि-
 ले वा जले वन्ही वायावाकाश एव वा ॥ गुरौ स्वा-
 त्मनि वा यो मां पूजयेत्प्रयतो नरः ॥ ३७ ॥ स कृत्स्नं
 फलमाप्नोति लवमात्रेण राघव ॥ आत्मपूजासमा-
 नास्ति पूजा रघुकुलोद्भव ॥ ३८ ॥ मत्सायुज्यमवाप्नो-
 ति चण्डालोऽप्यात्मपूजया ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति
 मनुष्यः ॥ ३९ ॥ कृष्णाग्निने भवेन्मु-
 क्तिर्भोक्षः ॥ ४० ॥ कुशासने भवेज्ज्ञानमा-
 रोग्यं पत्रनिर्मिते ॥ ४१ ॥ प्राङ्मुखोदङ्मुखो वापि

जपं पूजां समारभेत् ॥ पापाणे दुःखमाप्नोति काष्ठे
नानाविद्धं गदान् ॥४१॥ वस्त्रेण श्रियमाप्नोति भू-
मौ मर्न न सिद्ध्यति ॥ अक्षमालाविधिं वक्ष्ये शृ-
णुष्ववावहितो नृप ॥४२॥ साम्राज्यं स्फाटिके स्यात्
पुत्रजीवे परां श्रियम् ॥ आत्मज्ञानं कुशग्रन्थौ रु-
द्राक्षः सर्वकामदः ॥४३॥ प्रवालैश्च कृता माला सर्व-
लोकवशप्रदा ॥ मोक्षप्रदा च माला स्यादामलक्याः
फलैः कृता ॥ ४४ ॥ सुक्ताफलैः कृता माला सर्व-
विद्याप्रदायिनि ॥ माणिक्यरचिता माला त्रैलो-
क्यस्त्रीवशंकरी ॥ ४५ ॥ नीलैर्मरकतैर्वापि कृता

शत्रुभयप्रदा ॥ सुवर्णरचिता माला ॥ ४५ ॥
 श्रियम् ॥ ४६ ॥ तथा रौप्यमयी माला कन्यां य-
 च्छति कामिताम् ॥ उक्तानां सर्वकामानां दायिनी
 पारदैः कृता ॥ ४७ ॥ अष्टोत्तरशता माला तत्र स्या-
 दुत्तमोत्तमा ॥ शतसंख्योत्तमा माला पञ्चाशन्मध्यमा
 मता ॥ ४८ ॥ चतुःपञ्चाशती यद्वा अधमा सप्तविं-
 शतिः ॥ अधमा पञ्चविंशत्या यदि स्याच्छतनिर्मि-
 ता ॥ ४९ ॥ पञ्चाशदक्षराण्यत्रानुलोमप्रतिलोमतः ॥
 इत्येवं श्लोकेऽप्येत्स्पष्टं न कस्मैचित्प्रदर्शयेत् ॥ ५० ॥
 वर्णैर्विन्यस्तया यस्तु क्रियते मालया जपः ॥ एक-

वारेण तस्यैव पुरश्चर्या कृता भवेत् ॥ ५१ ॥ सव्य-
पाणिं गृहे स्थाप्य दक्षिणं च ध्वजोपरि ॥ योनिमु-
द्राबन्धं च भवेद्वासनमुत्तमम् ॥ ५२ ॥ योनिमुद्रा-
सने स्थित्वा प्रजपेद्यः समाहितः ॥ यं कंचिदपि वा-
मन्त्रं तस्य स्युः सर्वसिद्धयः ॥ ५३ ॥ छिन्ना रुद्धाः
स्तम्भिताश्च मिलिता मूर्च्छितास्तथा ॥ सुप्ता मत्ता
हीनवीर्या दग्धाः प्रत्यर्थिपक्षगाः ॥ ५४ ॥ बाला यौ-
वनमन्त्राश्च वृद्धा मन्त्राश्च ये मताः ॥ योनिमुद्रासने
स्थित्वा मन्त्रानिर्विधान् जपेत् ॥ ५५ ॥ तस्य सि-
द्धयन्ति ते मन्त्रा नान्यस्य तु कथंचन ॥ ब्राह्मं मुहूर्त-

शत्रुभयप्रदा ॥ सुवर्णरचिता माला दद्याद्वै महतीं
 श्रियम् ॥ ४६ ॥ तथा शैष्यमयी माला कन्यां य-
 च्छति कामिताम् ॥ उक्तानां सर्वकामानां दायिनी
 पारदैः कृता ॥ ४७ ॥ अष्टोत्तरशता माला तत्र स्या-
 दुत्तमोत्तमा ॥ शतसंख्योत्तमा माला पञ्चाशन्मध्यमा
 मता ॥ ४८ ॥ चतुःपञ्चाशती यद्वा अधमा सप्तविं-
 शतिः ॥ अधमा पञ्चविंशत्या यदि स्याच्छतनिर्मि-
 ता ॥ ४९ ॥ पञ्चाशदक्षराण्यत्रानुलोमप्रतिलोमतः ॥
 इत्येवं अयेत्स्पष्टं न कस्मैचित्प्रदर्शयेत् ॥ ५० ॥
 वर्णैर्विन्यस्तया यस्तु क्रियते मालया जपः ॥ एक-

वारेण तस्यैव पुरश्चर्या कृता भवेत् ॥ ५१ ॥ सव्य-
 पाणिं गुप्ते ग्याप्य दक्षिणं च ध्वजोपरि ॥ योनिमु-
 द्राबन्धे भवेद्दासनमुत्तमम् ॥ ५२ ॥ योनिमुद्रा-
 सने स्थित्वा प्रजपेद्यः समाहितः ॥ यं कंचिदपि वा-
 मन्त्रं तस्य स्युः सर्वसिद्धयः ॥ ५३ ॥ छिन्ना रुद्धाः
 स्तम्भिताश्च मिलिता मूर्च्छितास्तथा ॥ सुप्ता मत्ता
 हीनवीर्या दग्धाः प्रत्यर्थिपक्षगाः ॥ ५४ ॥ बाला यौ-
 वनमन्त्राश्च वृद्धा मन्त्राश्च ये मताः ॥ योनिमुद्रासने
 स्थित्वा मन्त्रानेवंविधान् जपेत् ॥ ५५ ॥ तस्य सि-
 द्ध्यन्ति ते मन्त्रा नान्यस्य तु कथंचन ॥ ब्राह्मं मुहूर्त-

मारभ्या मध्वान्हं प्रजपेन्मनुम् ॥५६॥ अत ऊर्ध्वं कु-
 ते जाप्ये विनाशाय भवेद्भुवम् ॥ पुरश्चर्याविधावेवं
 सर्वकाम्यफलेष्वपि ॥५७॥ नित्ये नैमित्तिके वापि त-
 पश्चर्यासु वा पुनः ॥ सर्वदैव जपः कार्यो न दोस्त-
 त्र कश्चन ॥ ५८ ॥ यस्तु रुद्रं जपेन्नित्यं ध्यायमानो
 ममाकृतिम् ॥ पडसरं वा प्रणवं निष्कामो विजिते-
 न्द्रियः ॥ ५९ ॥ तथाथर्वशिरोमन्त्रं केवल्यं वा रघू-
 त्तम ॥ तेनैव च देहेन शिवः संजायते स्वयम्
 ॥६०॥ जपेति शिवगीतां यो नित्यमेतां जितेन्द्रि-
 यः ॥ शृणुयाद्वा स मुक्तः स्यात्संसारान्नात्र संशयः-

॥ ६१ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वा महादेव-
स्तत्रैवा-^नधीयत ॥ रामः कृतार्थमात्मानमन्यत
तथैव ॥ ६२ ॥ एवं मया समासेन शिवगीता
समीरिता ॥ एतां यः प्रजपेन्नित्यं शृणुयाद्वा समा-
हितः ॥ ६३ ॥ एकाग्रचित्तो यो मर्त्यस्तस्य मुक्तिः
करे स्थिता ॥ अतः शृणुध्वं सुनयो नित्यमेतां समा-
हिताः ॥ ६४ ॥ अनायासेन वो मुक्तिर्भविता नात्र सं-
शयः ॥ कायक्लेशो मनःक्षोभो धनहानिर्न चात्मनः ॥
६५ ॥ पीडास्ति श्रवणादेव यस्मात्कैवल्यमाप्नुयात् ॥
शिवगीतामतो नित्यं शृणुध्वमृषिसत्तमाः ॥ ६६ ॥

ऋषय ऊचुः ॥ अद्यप्रभृति भूयस्त्वमाचार्यः परमो
 गुरुः ॥ अविद्यायाः परं पारं यस्मात्तारयितासि नः ॥
 ६७ ॥ उत्पादकब्रह्मदात्रोर्गीरियान् ब्रह्मदः पिता ॥
 तस्मात्सूतात्मज त्वं नः सत्यं नान्योऽस्ति नो गुरुः ॥
 ६८ ॥ इत्युक्त्वा प्रययुः सर्वे सायंसंध्यामुपासितुम् ॥
 स्तुवन्तः सूतपुत्रं ते संतुष्टा गोमतीतटम् ॥ ६९ ॥

॥ इति श्रीपद्म० उप० शिवगीता० ब्रह्म०
 योगशास्त्रे शिवराघवसंवादे गीताधिकारी नि-
 रूपणं ॥ षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

इदं पुस्तकं भुम्बापुरी निर्णयसागराख्यमुद्रणयन्त्रालया-
 धिपतिना मुद्रयित्वा प्राकाश्यं नीतम् ॥ शकाब्दाः १८०६

॥ इति गिवगीता समाप्ता ॥

अथ कालीयतर्पणप्रारंभः

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अथ देव
षिपितृतर्पणप्रयोगः ॥ ॥ अथ संक
ल्पः कर्तव्यः ॥ ॥ ॐ अद्य ब्रह्मणो
हि द्वितीयपराद्धं श्रीश्वेतवाराहकल्पे
जम्बुद्वीपे भरतखण्डे आर्यावर्ते कदे
शान्तर्नते अमुकक्षेत्रे कलियुगे कलि
प्रथमचरणे अमुकसंवत्सरे अमुकमा

त०

१

से अमुकपक्षे अमुकतिथौ अमुकवास
 रे अमुकगोत्रोत्पन्नोहं अमुकनामाहं
 श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं देवर्षिपितृतर्पण
 कर्मकरिण्ये ॥ इति संकल्प्य ॥ तत
 स्त्रीन्दुर्भान् प्रागग्रान्दक्षिणपाणौ गृही
 त्वा देवानावाहयेत् ॥ विश्वेदेवास इति
 गृत्समदङ्गर्षिर्विश्वेदेवा देवता गायत्री

च्छन्दः आवाहनेविनियोगः ॥ ॐ वि
श्वेदेवासुऽआगतशृणुतामऽइमर्ठहव
म् ॥ एदम्बुर्हिनिषोदत ॥ विश्वे वाः
शृणुतेममिति सुहोत्रक्रषिर्विश्वेदेव
ताः त्रिष्टुप्छन्दः जपेविनियोगः वि
श्वेदेवाः शृणुतेमर्ठहवम्मेयेऽअन् रक्षि
यत्पुष्यविष्ट ॥ येऽअग्निजिह्वाऽउत

त०

२

वायर्जन्नाऽऽसद्यास्मिन्बुद्धिर्षिमाद
यध्वम् ॥ ततःसव्यकरान्वारब्धसकु
शदक्षिणकरेण तोयं गृहीत्वाऽक्षतांश्च
देवतीर्थेन ॐ कार्पूवब्रह्मादिदेवांस्तर्प
येत् ॥ पद्मपुराणे ॥ देवान्ब्रह्मऋषीन्
सर्वींस्तर्पयेदक्षतोदकैः ॥ तर्पयेच्च पि
तृन्भक्त्या सति लोदकचन्दनैरिति ॥

२

योगियाज्ञवल्क्यः ॥ यद्युद्धृतंप्रसिञ्चे
त्तु तिलान्संमिश्रयेज्जले ॥ अतोऽन्य
था तु सव्येन तिला ग्राह्या विचक्षणैः
॥ तत्रैवंप्रकारः ॥ ॐ ब्रह्मातृप्यतामि
त्यभिधायजलमध्येकरस्थापः प्रक्षि
प्यैवं ॥ ॐ विष्णुस्तु ० ॥ ॐ रुद्रस्तु ०
॥ अपांस्पर्शः ॥ ॐ प्रजापतिस्तु ० ॥

ॐ देवास्तृप्यं० ॥ ॐ छंदसितृ० ॥ ॐ
 वेदास्तृ० ॥ ॐ ऋषयस्तृ० ॥ ॐ पुरा
 णाचार्यास्तृ० ॥ ॐ गन्धर्वास्तृप्यं०
 ॥ ॐ इतराचार्यास्तृ० ॥ ॐ संवत्सरः
 सावयवस्तृप्यं० ॥ ॐ देव्यस्तृप्य
 न्तां ॥ ॐ अप्सरसस्तृप्यं० ॥ ॐ देवा
 नुगास्तृ० ॥ ॐ नागास्तृ० ॥ ॐ सा

गरास्तु० ॐ पर्वतास्तु० ॥ ॐ सारि
तस्तु० ॥ ॐ मनुष्यास्तु० ॐ यक्षा
स्तु० ॥ ॐ रक्षांसितु० ॥ अपांस्पर्शः
ॐ पिशाचास्तु० ॥ ॐ सुपर्णास्तु० ॥
ॐ भूतानितु० ॥ ॐ पशवस्तुप्यं० ॥
ॐ वनस्पतयस्तु० ॥ ॐ ओषधयस्तु०
॥ ॐ भूतग्रामश्वतुर्विधस्तुप्यतां ॥

इति प्रत्येकमेकैकेन चतुर्लुकेन तर्पयि
 त्वाउत्तराभिमुखो निवीत्यञ्जलौ तिर
 श्वःकुशान् कृत्वाऽअलिनापोगृहीत्वा
 ॥ ॐ संनकस्तृप्यतामित्यभिधायप्रा
 जापत्यतीर्थेन द्वौद्वावञ्जली जलेदत्वा
 ॥ ॐसनन्दनस्तृ० ॥ ॐसनातनस्तृ० ॥
 ॐकपिलस्तृ० ॥ ॐआसुरिस्तृ० ॥

ॐ वो हस्तृप्यतां ॥ ॐ पञ्चशिखस्तृ ०
॥ एवं ह्यौ द्वाव अली एकैकस्मै दत्वा दक्षि
णामुखः प्राचीनावीती सव्यं जान्वा
च्यां गुष्ठेन तिलानादाय दक्षिणपाणौ
गृहीत्वा तानेव कुशान्कृत्वा उशंतस्त्वे
त्स नया कव्यवाडनलादीनावाह्य आय
न्तु न इति जापित्वा कव्यवाडनलादी

त-

५

स्तर्पयेत् ॥ तद्यथा ॥ उशन्तस्त्विति
 प्रजापतिर्ऋषिः पितरोदेवता अनुष्टुप्
 छन्दः आवाहनेवि० ॥ ॐ उशन्तं
 स्त्वानिर्धौमद्युशन्तुः समिधीमहि ॥
 उशन्नुशतः ऽआवंहपितृनहविषे ऽअ
 तैवे ॥ आयन्तुन इत्यस्य शङ्खऋषिः
 पितरोदेवताः त्रिष्टुप्छन्दः जपेवि ०॥

ॐ आर्यन्तनः पितरं सोम्यासौमि
ष्वात्ताः पृथिभिर्देवयानैः ॥ अस्मिन्यज्ञे
स्वधयामदुन्तोधिब्रुवन्तते वन्त्वस्मा
न् ॥ ततोद्भिरअलिंप्रपूय पितृतीर्थे
नाअलिंक्षिपेत् ॥ ॐ कव्यवाहनल
स्तु ॥ ॐ सोमस्तु ॥ ॐ यमस्तु ॥
ॐ अग्निष्वात्ताः पितरस्तुप्यन्तां ॥ ॐ

सोमपाः पितरस्तु० ॥ ॐ बर्हिषदः पि
 तरस्तु० ॥ ॐ यमायनमः ॥ ॐ ध
 र्मराजायनमः ॥ ॐ मृत्यवेनमः ॥
 ॐ अन्तकायनमः ॥ ॐ वैवस्वतायन
 मः ॥ ॐ कालायनमः ॥ ॐ सर्वभूत
 क्षयायनमः ॥ ॐ औदुम्बरायनमः ॥
 ॐ दक्षायनमः ॥ ॐ नीलायनमः ॥

ॐ परमैष्ठिनेनमः ॥ ॐ वृकोदराय न
मः ॥ ॐ चित्राय नमः ॥ ॐ चित्रगु
प्ताय नमः ॥ गोत्रनामपूर्वकं सव्यं जा
न्वाच्य पितृतीर्थेन दक्षिणामुखेन द्वि
गुणदर्भेण तिलमिश्रितेन जलेन पि
त्रादिभ्यस्त्रींस्त्रीनञ्जलीन्दद्यात् ॥ अंज
लिनियममाहव्यासः ॥ एकैकमंजलिं दे

त- ७

वाद्धौ द्वौ तु सनकादयः ॥ अश्रान्तिपितर
 स्त्रीं स्त्रीं स्त्रियस्त्वैककमञ्जलिमिति । अद
 को गोत्रोऽस्मात्पिता अदकः शर्मा तु प्यता
 मिदं जलं तस्मै स्वधा इत्येकाञ्जलिदत्तै
 वमपरमञ्जलिद्वयं पित्रे दद्यात् ॥ तत अद
 को गोत्रोऽस्मात्पिता मह अदकः शर्मा तु
 प्यता मिदं जलं तस्मै स्वधा ॥ एवमपरम

अलिङ्घयंपितामहायदत्त्वा॥ अदकोगो
त्रोस्मत्प्रापितामह अदकःशर्मतृप्यता
मिदंजलंतस्मैस्वधा॥एवमपरमअलि
ङ्घयंप्रापितामहायदत्त्वा ॥ ततःप्रसेका
ख्यंकर्मकुर्यात्तद्यथा॥उदीरतामित्या
दिषडर्चपर्यन्तमधुवाताइत्यृचपर्यन्तं
यथाक्रमं मंत्रानुपांश्वान्नायस्वरेण प

ठञ्च अलिङ्कता प्रोज्जलाधिकरणे प्रक्षि
 पेत् ॥ उदीरतामङ्गिरस आयन्तु न इति
 तिसृणां शङ्खः प्रजापतिर्ऋषिः पितरो दे
 वताः त्रिष्टुप् छन्दः ऊर्जमित्यस्य प्रजा
 पतिर्ऋषिरापो देवता विराट् छन्दः पितृ
 क्य इत्यस्य प्रजापत्यश्चि वसरस्वत्यक्क
 ष्यः पितरो देवता यजुर्षिच्छं ० यच्चेह तस्य

स्यप्रजापत्यश्विसरस्वत्यक्कषयःपित
रोदेवताःत्रिष्टुप्छं० मधुवाताइति
सृणां गौतमक्कषिर्विश्वेदेवादेवता गा
यत्रीछन्दः सर्वेषांमन्त्राणांप्रसेकारण्ये
कर्मणि विनियोगः॥ ॐ उदीरतामवरु
ऽउत्परासुऽउन्मध्यमाऽपितरः सोम्या
सः॥ असुंय इयुरवका ऋतुज्ञस्तेनो

वन्तुपितरोहवेषु ॥ १ ॥ ॐ अङ्गिरसो
 नः पितरुनवंग्वा अथर्वाणोभृगवः
 सोम्यासः ॥ तेषां वयं ससुमुतोयुञ्जि
 यानामपि भुद्रसौमनुसेस्याम ॥ २ ॥
 ॐ आर्यन्तुनः पितरः सोम्यासोमि
 ष्वान्ताः पृथिभिर्देवयानैः ॥ अस्मिन्नु
 ज्ञे स्तुवया मदुन्तोधिब्रुवन्तुतेवन्तु

स्मान् ॥ ३ ॥ ॐ ऊज्जैवहन्तीरुमृतं घृत
मपयः कीलालम्परिमुतम् ॥ स्वधा
स्थं तर्पयंत मे पितॄन् ४ ॥ ॐ पितृ
भ्यः स्वधायिभ्यः स्वधानमः पिताम
हेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधानमः प्रपि
तामहेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधानमः ॥
अक्षन्पितरोमीमदन्तपितरोतीतृष्य

न्तपितरुःपितरुःशुन्धेध्वं ॥ ५ ॥ ॐ य
 चेहपितरुयेचुनेहयाः ॥ श्रीविघ्नयाः ॥ ६ ॥
 चूनप्रविघ्न ॥ त्वेत्ययति ते जातवेदः
 स्वधाभिर्ग्युज्ञाठः सुकृतं जुषस्व ॥ ६ ॥
 ॐ मधुवाताऽक्रतायुते मधुक्षरन्ति सि
 न्धवः ॥ माध्वीर्नः सुन्त्वोषधीः ॥ ७ ॥
 ॐ मधुनक्तं मृतोषसो मधुमुत्पाथिबुधु

रजः॥मधुद्वारस्तुनःपिता॥८॥मधुमा
द्वोव्वनुस्पतिर्मधुमा२अस्तुसूर्यः।मा
ध्वीर्गावोभवन्तुनः॥९॥ततस्तूप्यध्वं
तृ०॥३॥इत्यंजलित्रयं पित्रादिभ्योद
द्यात्॥ततोमातृतर्पणं कुर्यात्॥ तथाच
क्रममाहव्यासः।पितृभ्यःप्रथमंदद्यात्त
तोमातृभ्यएवच॥ ततोमातामहाना

त-

११

अतत्पत्नीनांततो जलं ॥ मरीचिः ॥ अ
 न्तर्माता महान्कृत्वामातृणा यः प्रय
 च्छति ॥ उदकं पिण्डदानं च नरकं स तु ग
 च्छति ॥ मातृतृपणे विशेषः ॥ यथा ॥
 अदको गोत्राऽस्मन्माता अमुकी देवी तु
 प्यतामिदं जलं तस्यै स्वधा एवं त्रिदद्या
 त् ॥ अदको गोत्रास्मत्पितामही अमुकी

देवीतृप्यता ०॥ अदृक्गोत्रास्मत्प्रपि
तामही अमर्कदेवीतृप्य ०॥ इतिवा
क्येनमात्रादिभ्यस्त्रीस्त्रीनअलीनदद्या
त् ॥ वृद्धशातातपः ॥ मातृमुख्याश्चया
स्तिस्त्रस्तासांदद्याज्जलांजलीन् ॥ ॐ
स्त्रीनेवतथान्यासां दद्यादैकैकमंजलि
मिति ॥ ततो नमो वक्ष्यष्टानां प्रजापति

त-

१२

ऋषिः रसशोषजीवस्वधाघोरमन्युपि
 तरो देवताः पाठे विनियोगः ॥ ॐ नमो
 वः पितरो रसायुनमौवः पितरुः शोषायु
 नमौवः पितरो जुवायुनमौवः पितरः
 स्वधायुनमौवः पितरो घोरायुनमौवः
 पितरो मुन्यवेनमौवः पितरुः पितरो न
 मौवो गृहान्नः पितरो दत्तसुतोवः पितरो

दृष्टुमैतद्धः पितरौ वासः ॥ १ ॥ इति षष्ठित्वा
अदको गोत्रोऽस्मन्मातामहः अदकः श
र्मतृप्यतामिदं जलं तस्मै स्तनवा इति मा
तामहायां जलित्रयं दद्यात् ॥ अदको गो
त्रोऽस्मत्प्रमातामहोऽदकः शर्मतृ ० स्व
धा इति प्रमातामहायां जलित्रयं दद्या
त् अदको गोत्रोऽस्मद्वृद्धप्रमातामहो अद

कः० स्वधा इति वृद्धप्रमाता० दद्यात्॥
 तत अदको गोत्रास्मन्मातामही अमु
 कीदेवीतृप्य० स्वधा०॥ इति माताम
 ह्यै० अदको गोत्रास्मत्प्रमातामही अ
 मु० स्वधा इति० प्रमाता० अदको गो
 त्रास्मद्वृद्धप्रमातामही अमु० स्वधा०
 इति० वृद्धप्रमातामह्यै० एकैकमञ्जलि

दद्यात् । ततः आचार्योदीन्नामगोत्रस्व
र्वाकारैस्तर्पयेत् ॥ आचार्यस्तत्पत्नीभा
र्यापुत्रापितृव्य तत्पत्नी मातुल तत्पत्नी
सुहृदिच्छ्रियांस्तर्पयेत् ॥ अदको गो
त्रस्मद्गुरुदकः शर्मातृप्यतामिदं जलं
तस्मैस्त्रधा ॥ अदको गोत्रास्मद्गुरुपत्नी
अमुकीदेवीतृप्यतामिदं जलं तस्यैस्व

धेत्यादि॥ ततो ये बान्धवा बान्धवा वा ये
 न्यजन्मनि बान्धवाः । ते सर्वे तृप्तिमाया
 न्तये चास्मत्तोयकाक्षिणः ॥ ये मे कुले लु
 सापिण्डाः पुत्रदारविवाजिताः ॥ तेषां हि द
 त्तमक्षय्यमिदमस्तु तिलोदकं ॥ आब्रह्म
 स्तम्बपर्यन्तं देवार्षिपितृमानवाः ॥ तृप्य
 न्तु पितरः सर्वमातृमातामहादयः ॥ अ

तीतकुलकोटीनांसप्तद्वीपनिवासिनां ॥
आब्रह्मभुवनल्लोकानिदमस्तुतिलोद-
कं ॥ इतिमन्त्रैः पृथक्पृथक्सतिलमुदकं
दद्यात् ॥ इत्यब्रसानाञ्जलिदद्यात् ॥ यो
गियाज्ञवल्क्यः ॥ वस्त्रनिष्पीडितंतोयं
स्नातस्योच्छिष्टभागिनां ॥ भागधेयं
श्रुतिः प्राहतस्मान्नपीडयेज्जले ॥ ततः

धेत्यादि॥ ततो ये बान्धवा बान्धवा वा या
 न्यजन्मनि बान्धवाः । ते सर्वे तृप्तिमाया
 न्तये च्चास्मत्तोयकाक्षिणः ॥ ये मे कुले लु
 पापिण्डाः पुत्रदारविवर्जिताः ॥ तेषां हि द
 त्तमक्षय्यामिदमस्तु तिलोदकं ॥ आब्रह्म
 स्तम्भपर्यन्तं देवार्षिपितृमानवाः ॥ तृप्य
 न्तु पितरः सर्वे मातृमातामहादयः ॥ अ

तीतकुलकोटीनांसप्तद्वीपनिवासिनां ॥
आब्रह्मभुवनल्लोकानिदमस्तुतिलोद
कं ॥ इतिमंत्रैः पृथक्पृथक्सतिलमुदकं
दद्यात् ॥ इत्यवसानाञ्जलिदद्यात् ॥ यो
गियाज्ञवल्क्यः ॥ वस्त्रनिष्पीडितंतोयं
स्नातस्योच्छिष्टभागिनां ॥ भागधेयं
श्रुतिः प्राहतस्मान्नर्षीडयेज्जले ॥ ततः

स्नानवस्त्रप्रान्तंनिष्पीडयेत् ॥ यैकेचा
 स्मत्कुलेजाताअपुत्रागोत्रिणोमृताः ॥
 तेगृह्णंतुमयादत्तंवस्त्रनिष्पीडनोदकं ॥ ए
 वंस्नानवस्त्रंनिष्पीड्यप्रागुदग्वातर्पणा
 र्थकुशान् पारित्यज्ययज्ञोपवीतीभूत्वा
 ऽऽचम्य सूर्यायअर्घ्यंदद्यात् ॥ एहिसूत्र
 सहस्रांशोतेजोराशेजगत्पते ॥ अनुकंप

यमांभक्त्यागृहाणाध्यै नमोस्तुते ॥ इ
तिसूर्याय अर्घ्यं दत्त्वा ॥ यस्यस्मृत्या
चनामोक्त्यातपोयज्ञक्रियादिषु ॥ न्यु
नंसंपूर्णतांयातिसद्योवेदतमच्युतं ॥ इ
तिमंत्रेणकर्मस्वरूपीजनार्दनवासुदेवः
प्रीयतांनमम ॥ ओं तत्सत् ॥ इति देवाधि
पितृतर्पणं समाप्तिमगमत् ॥ श्रीरस्तु ॥

इदं पुस्तकं कल्याणग्रामे श्रीकृष्णदासात्मज गंगा-
 विष्णुना स्वकीये “लक्ष्मीविक्रमेश्वराख्य”
 मुद्रणयन्त्रालयेऽकितम् । शके १८१४
 गंगाविष्णु श्रीकृष्णदास.

“लक्ष्मीविक्रमेश्वर”

छापाखाना कल्याण—(मुंबई.)

KALYAN-BOMBAY.

इति कातीयस्कन्धसंपूर्णः

